

KWARTALNIK

KRAJOWEJ SZKOŁY SĄDOWNICTWA I PROKURATURY

Zeszyt 3(14)/2014

RADA PROGRAMOWA

Stefan Babiarez, Jerzy Bralczyk, Piotr Hofmański, Andrzej Jakubecki,
Ryszard Koziółek, Joanna Lemańska (Przewodnicząca Rady Programowej),
Lech Morawski, Leszek Pietraszko, Andrzej Seremet, Andrzej Zoll

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Anna Guzik, Dariusz Korneluk, Tomasz Kudła,
Władysław Pawlak, Agnieszka Welenc, Jan Wojtasik

REDAKCJA

Redaktor Naczelny – Anna Wdowiarz-Pelc
Z-ca Redaktora Naczelnego – Andrzej Leciak
Sekretarz Redakcji – Joanna Gołaszewska

Adres redakcji:

31-547 Kraków, ul. Przy Rondzie 5
tel. 12 617 96 14
fax 12 617 94 11
e-mail: redakcja@kssip.gov.pl

Wydaje:

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury

Opracowanie graficzne, skład, korekta, druk i dystrybucja:

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.

00-203 Warszawa, ul. Bonifraterska 17

Kraków, wrzesień 2014

ISSN 2083-7186, nakład 1000 egz.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych i zastrzega sobie prawo do redagowania, skracania, adiustacji lub nieopublikowania nadesłanych tekstów. Opinie wyrażane w opublikowanych materiałach są opiniami ich autorów i nie muszą odzwierciedlać stanowiska Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Spis treści/Table of contents

Artykuły / Articles

Idea utworzenia Prokuratury Europejskiej – geneza, ewolucja wdrażania oraz szanse powodzenia projektu 5

The idea of creating the European Public Prosecutor’s Office – background, evolution and chances of success 16

Kamil Trybek

Prokurator – strażnik prawa czy oskarżyciel? 17

The Prosecution – upholder of the law or public prosecutor? 29

Krzysztof Kijowski

Odpowiedzialność osoby trzeciej względem pokrzywdzonego wierzyciela na podstawie Kodeksu cywilnego w orzecznictwie Sądu Najwyższego 30

Liability of a third party towards an injured creditor based on the Civil Code according to Supreme Court rulings 39

Przemysław Rauchut

Ustalenie odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa na podstawie procedury karnej 41

Determination of state treasury damages under criminal proceedings . . . 55

Anna Marcinkowska

Agresywne sposoby gromadzenia informacji (*intrusive newsgathering*) . . . 56

Intrusive newsgathering 64

Piotr Kosmaty

Materiały szkoleniowe / Training Materials

Oględziny miejsca katastrofy w ruchu lądowym oraz miejsca wypadku drogowego 66

Examination of a road traffic disaster site and examination of a road traffic accident site 84

Andrzej Lebedowicz

Debiuty/ Debuts	
Konsensualizm procesowy po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego	85
Consensualism in proceedings upon amending the Code of Criminal Procedure	104
<i>Marta Goss, Jakub Ławicki</i>	
Glosy / Glosses	
Glosa do wyroku SN z 12.4.2012 r., II PK 218/11	105
Gloss to the decision of the Supreme Court of 12 April 2012, case No II PK 218/11	111
<i>Barbara Denisiuk</i>	
Sprawozdania / Reports	
Dziennikarskie prawo do informacji a tajemnica postępowania karnego	112
The journalistic right to information vs. the secrecy of criminal proceedings	112
<i>Piotr Kosmaty</i>	
Z życia szkoły / School life	
Z życia Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury	115
Life of the National School of Judiciary and Public Prosecution	115
<i>Opracowanie redakcyjne</i>	
Przegląd literatury / Literature Review	
Przegląd publikacji z wybranych czasopism prawniczych 2014 r. – cz. I	128
A review of publications in selected legal magazines published in 2014 – Part I	128
<i>Andrzej Leciak</i>	

Idea utworzenia Prokuratury Europejskiej – geneza, ewolucja wdrażania oraz szanse powodzenia projektu

Kamil Trybek*

Streszczenie

Publikacja dotyczy idei utworzenia Prokuratury Europejskiej jako instytucji mającej na celu ochronę interesów finansowych Unii Europejskiej za pomocą prawa karnego. Powoływana do życia instytucja ma na szeroką skalę zajmować się ściganiem przestępczości godzącej w interesy finansowe UE, zapewnić ochronę budżetu UE ze strony niegospodarności i nadużyć stanowisk unijnych urzędników. Ma nie tylko wszczynać postępowania przeciwko sprawcom wymienionej kategorii przestępstw, ale także gromadzić materiał dowodowy na etapie postępowania przygotowawczego, a następnie wnosić i popierać akt oskarżenia przeciwko sprawcom przestępstw. Publikacja przedstawia ewolucję wdrażania pomysłu w życie, a także omawia najważniejsze problemy związane z realizacją przedsięwzięcia.

Idea powołania Prokuratury Europejskiej nie jest koncepcją nową w ramach szeroko rozumianego „europejskiego prawa karnego” oraz współpracy państw członkowskich Unii Europejskiej w sprawach karnych. Pomysł utworzenia instytucji pojawił się z początkiem lat 90. ubiegłego wieku w związku z toczącą się dyskusją w kręgach decyzyjnych UE na temat skuteczniejszej ochrony interesów finansowych Unii. Debata nad utworzeniem wymienionej instytucji toczyła się również w związku z zapoczątkowanym w ramach dawnego III filaru UE procesu harmonizacji prawa karnego na terenie UE oraz rozwojem instrumentów mających usprawnić wzajemne uznawanie orzeczeń.

* Aplikant sędziowski KSSiP, obecnie referendarz sądowy w Sądzie Rejonowym w Jeleniej Górze, doktorant studiów eksternistycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

Zasadnicze znaczenie przy rozwoju idei powołania Prokuratury Europejskiej miały trzy projekty, które wiążą się także z ewolucją rozwoju współpracy europejskich państw członkowskich w sprawach karnych. Pierwszym projektem, w którym pojawia się pierwotna wizja utworzenia Prokuratury Europejskiej, jest *Corpus Iuris*, stanowiący swego rodzaju projekt kodeksu europejskiego, zawierający uregulowania zarówno materialnoprawne, jak i proceduralne. Projekt kodeksu został zaprezentowany w Parlamencie Europejskim w 1997 r., a jego zmieniona wersja, tj. florencka, w 1999 r. Nowatorski kodeks opracowany został przez grupę naukowców pod patronatem prof. *Mirelle Delmas-Marty* z Francji. Grupa ta prowadziła badania porównawcze nad prawem karnym materialnym i procesowym państw członkowskich i zaproponowała projekt kodeksu mającego służyć ochronie interesów finansowych WE. Projekt oprócz utworzenia definicji ośmiu przestępstw przeciwko interesom finansowym WE zawierał także rozwiązania proceduralne, w tym powołanie Prokuratury Europejskiej. Pomimo poparcia przez Parlament Europejski koncepcja jednolitego „europejskiego kodeksu karnego” nigdy nie zyskała akceptacji politycznej ze strony państw członkowskich. Nieprowadzenia projektu upatrywano szczególnie w zbyt dużym radykalizmie zaproponowanych rozwiązań, co stanowiło przeszkodę dla wielu państw członkowskich przywiązanych do własnych, krajowych rozwiązań¹.

Kolejnym projektem, który zasadniczo przyczynił się do koncepcji projektu utworzenia Prokuratury Europejskiej, była opublikowana w 2001 r. zielona księga, stanowiąca obszerne stadium poświęcone realizacji idei utworzenia Prokuratury Europejskiej jako organu do ścigania zorganizowanej przestępczości na szkodę interesów Unii Europejskiej. W dokumencie zaprezentowano oraz poddano analizie zasady funkcjonowania tego organu, wskazano kompetencje i strukturę organizacji, a także minimalny zakres harmonizacji przepisów prawa karnego materialnego procesowego.

Na skutek toczącej się debaty publicznej w kwestii zaproponowanych rozwiązań w przedmiocie utworzenia Prokuratury Europejskiej Komisja opracowała raport, w którym podsumowała i oceniła zaproponowane koncepcje. Za niezbędne uznała opracowanie rozwiązań w kwestii wyznaczenia przyszłych relacji Prokuratury Europejskiej z Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Eurojustem i OLAF-em oraz zagwarantowania prawa do obrony i zbliżenia regulacji krajowych w zakresie gromadzenia środków dowodowych. Ponadto Komisja zwróciła uwagę na opracowanie koncepcji relacji Prokuratury Europejskiej z krajowymi systemami wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych².

Trzeci z nowatorskich projektów poświęconych koncepcji utworzenia Prokuratury Europejskiej to dokument pt. „Modelowe zasady procedury karnej” z 2012 r. Podobnie jak *Corpus Iuris* opierał się on na badaniach porównawczych systemów prawnokarnych państw członkowskich UE. Zawierał zbiór zharmonizowanych

¹ Zobacz A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz, Europejskie prawo karne, Warszawa 2012, s. 37.

² G. Stronikowska, Propozycja Komisji Europejskiej dotycząca rozporządzenia Rady w sprawie utworzenia Prokuratury Europejskiej (część I), *Pr.* 1 Pr. 2014, Nr 6, s. 54–55.

przepisów postępowania przygotowawczego dla przyszłej Prokuratury Europejskiej, ścigającej przestępstwa na szkodę interesów finansowych Unii Europejskiej. Szczególnie istotne z punktu widzenia idei utworzenia Prokuratury Europejskiej było opracowanie w przedmiotowym dokumencie katalogu środków dochodzeniowych dla Prokuratury Europejskiej.

Wymienione powyżej dokumenty wraz z toczącą się cały czas debatą w ośrodkach decyzyjnych UE stworzyły podwaliny pod umiejscowienie koncepcji Prokuratury Europejskiej w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej³.

Stosownie do treści art. 86 TFUE Prokuratura Europejska może zostać ustanowiona w oparciu o Eurojust w celu zwalczania przestępstw przeciwko interesom finansowym Unii. Traktat przewiduje, że decyzję o utworzeniu organu ma podjąć Rada jednomyślnie i za zgodą Parlamentu Europejskiego. W przypadku braku jednomyślności wobec ustanowienia Prokuratury Europejskiej może ona zostać powołana przez grupę co najmniej dziewięciu państw członkowskich przy zastosowaniu uproszczonej procedury wzmocnionej współpracy⁴. Procedura ta polega na tym, że grupa co najmniej dziewięciu państw członkowskich kieruje wnioskiem o utworzenie Prokuratury Europejskiej do Rady Europejskiej. Z kolei Rada w ciągu czterech miesięcy ma czas na osiągnięcie w tej sprawie konsensusu, a gdy okaże się to niemożliwe, po czterech miesiącach uznaje się, że udzieliła grupie (co najmniej dziewięciu) wnioskodawców upoważnienia do podjęcia wzmocnionej współpracy w ramach Prokuratury Europejskiej. Utworzona za pomocą takiej procedury Prokuratura Europejska, stosownie do treści art. 328 TFUE, będzie otwarta dla pozostałych państw członkowskich, które będą mogły przystąpić do tego projektu w dowolnym czasie, jeżeli spełnią warunki przewidziane w rozporządzeniu. Postanowienia traktatowe przewidują również, że Dania nie będzie uczestniczyć w koncepcji tworzenia Prokuratury Europejskiej. Wielka Brytania i Irlandia będą mogły przystąpić do projektu jedynie wówczas, gdy podejmą w tej sprawie decyzję o *opt-in*⁵. Prokuratura Europejska ma być ciałem ponadnarodowym. Zaskakującym rozwiązaniem wprowadzonym do Traktatu Lizbońskiego jest propozycja utworzenia Prokuratury Europejskiej „w oparciu o Eurojust”, bowiem wcześniej przewidywano jej powstanie na bazie OLAF, natomiast Eurojust jako alternatywa dla Prokuratury Europejskiej powstał na podstawie Traktatu z Nicei. Planowano wprowadzić w życie kilka rozwiązań instytucjonalnych, tj. Prokuratura Europejska mogłaby nadzorować Eurojust, Eurojust mógłby przejąć rolę Prokuratury Europejskiej lub Prokurator Europejski mógłby stać się członkiem Kolegium Eurojustu bądź też oba organy mogłyby ze sobą współpracować. Z kolei w projekcie rozporządzenia w sprawie utworzenia Prokuratury Europejskiej z 17.7.2013 r. pojawia się propozycja odstąpienia od ewolucyjnego rozwiązania

³ *Ibidem*.

⁴ A. Grzelak, T. Ostropolski, Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych i współpraca policyjna. Tom XI. Część 1, Warszawa 2011, s. 76.

⁵ Zobacz: Protokół (nr 22) w sprawie stanowiska Danii, Dz. Urz. UE C Nr 83 z 30.3.2010 r., s. 299; Protokół Nr 21 w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, Dz. Urz. UE C Nr 83 z 30.3.2010 r., s. 295.

z Traktatu lizbońskiego, zawartego w art. 86 ust. 1 TFUE, i utworzenia Prokuratury Europejskiej jako samodzielnej instytucji, niezależnej od Eurojustu⁶.

Kolejnym elementem spornym, który dominował w debatach i propozycjach na temat kształtu Prokuratury Europejskiej, był zakres procedury, na podstawie której organ ten miałby funkcjonować w strukturach instytucjonalnych Unii Europejskiej. Nie ulegało wątpliwości, i ten fakt akurat pozostawał poza sporem, że organ ten miałby być zintegrowany i zdecentralizowany. Problem pojawił się przy wyborze przepisów prawa karnego, na podstawie których by funkcjonował. Rozważano działanie Prokuratury Europejskiej w dwóch wariantach: w oparciu o przepisy krajowe albo na podstawie zharmonizowanych europejskich przepisów procesowych. W wariantcie pierwszym zakładano, że organ ten będzie działał jako europejska struktura hierarchiczna, zachowująca ścisłe więzi z systemami państw członkowskich. Według tej koncepcji Prokuratura Europejska miałaby się składać z centralnego ciała, którym byłby Prokurator Europejski, oraz delegowanych prokuratorów europejskich, działających w ramach systemów krajowych. Centrala – Prokurator Europejski – miałaby uprawnienie do wydawania wiążących instrukcji prokuratorom delegowanym, którzy działaliby jednocześnie w dwóch płaszczyznach – jako prokuratorzy europejscy delegowani oraz jako prokuratorzy krajowi. Relacje pomiędzy dwoma poziomami wewnątrz organizacji nie były do końca zdefiniowane. W przedmiocie podejmowania decyzji przewidywano, że decyzje co do wszczęcia postępowania i wnoszenia aktów oskarżenia byłoby podejmowane przez centralę Prokuratury Europejskiej, która miałaby być odpowiedzialna za ściganie czynów na szkodę interesów finansowych UE na całym terytorium Unii Europejskiej. Podobnie miałaby ona odpowiadać za wybór sądu, do którego zostanie wniesione oskarżenie. Z kolei za czynności w toku prowadzonych postępowań odpowiedzialni byłiby prokuratorzy delegowani, działający na podstawie przepisów krajowych. Kontrolę sądową nad działalnością delegowanych prokuratorów europejskich pełniłoby na podstawie przepisów krajowych sądy poszczególnych państw członkowskich. Przyjęcie omawianego wariantu, na podstawie którego Prokuratura Europejska działałaby jednocześnie jako instytucja ponadnarodowa i wewnętrzna, oznaczałoby, że państwa członkowskie Unii Europejskiej uznają kompetencje Prokuratury Europejskiej w ramach ich wewnętrznych systemów prawa karnego procesowego. Drugi z dyskutowanych wariantów polega na tym, że przy zachowaniu opisanej powyżej struktury prokuratorzy delegowani działaliby na podstawie zharmonizowanych przepisów europejskich, a nie przepisów krajowych. Zakładano, że choć prokuratorzy delegowani byłiby zintegrowani z własnymi systemami krajowymi, to dostawaliby legitymację do działania na całym terytorium UE w oparciu o przepisy przyjęte na poziomie UE. Wcielenie w życie omawianego wariantu pozwoliłoby na ostateczne pokonanie praktycznych trudności z wzajemnym uznawaniem dowodów pomiędzy państwami członkowskimi EU w sprawach dotyczących ochrony interesów finansowych UE. W dyskusji na

⁶ Zobacz: C. Nowak, Prokuratura Europejska – idea się urzeczywistnia, *Prok. i Pr.* 2013, Nr 11, s. 23–24.

temat modelu, w jakim miałyby funkcjonować Prokuratura Europejska, dominuje jednak stanowisko, że proponowany drugi wariant byłby trudny do zaakceptowania przez państwa członkowskie jako zbyt daleko idący i trudny do wdrożenia⁷.

W ostatnim czasie najważniejszy dokument poświęcony koncepcji utworzenia Prokuratury Europejskiej stanowi projekt rozporządzenia Rady w sprawie utworzenia Prokuratury Europejskiej przedstawiony przez Komisję Europejską 17.7.2013 r. Jeśli chodzi o samą konstrukcję projektu rozporządzenia, to składa się on z 75 artykułów mieszających się w ramach 10 rozdziałów. Jedne z najważniejszych rozdziałów to drugi, dotyczący ogólnych zasad funkcjonowania Prokuratury Europejskiej, zawierający omówienie jej statusu, struktury oraz kompetencji, a następnie trzeci, zawierający szczegółowe przepisy określające wszczęcie, prowadzenie i zakończenie postępowania przygotowawczego. Rozdział czwarty z kolei koncentruje się na gwarancjach procesowych podejrzanego i oskarżonego, piąty omawia kontrolę sądową Prokuratury Europejskiej, zaś siódmy reguluje zakres relacji Prokuratury Europejskiej z innymi unijnymi organami i instytucjami, w tym zwłaszcza z Eurojustem, państwami trzecimi oraz organizacjami międzynarodowymi.

Projekt rozporządzenia z 17.7.2013 r. przedstawia główne zadania Prokuratury Europejskiej. Statuuje on omawiany organ jako niezależny, posiadający osobowość prawną i zdecentralizowaną strukturę. Wprowadzenie do projektu rozporządzenia modelu zdecentralizowanej konstrukcji organu ma mieć swoje oparcie w działaniach delegowanych prokuratorów europejskich, wykonujących czynności w państwach, w których pełnią funkcję prokuratorów krajowych. Decentralizacja Prokuratury Europejskiej ma służyć zwiększeniu jej skuteczności i zminimalizowaniu kosztów funkcjonowania tego organu⁸. Z uwagi na omawiany projekt rozporządzenia i zawarte w nim zadania, jakie przewiduje dla Prokuratury Europejskiej, warto się wcześniej odnieść do Traktatu lizbońskiego i zwrócić uwagę na treść art. 86 ust. 2 tegoż. Zostały one ściśle uregulowane w art. 86 ust. 2 TFUE. Według niego organ ten będzie właściwy do spraw dochodzenia, ścigania oraz stawiania przed sądem, w stosownych przypadkach w powiązaniu z Europolem, sprawców i współsprawców przestępstw przeciwko interesom finansowym UE. Ponadto Prokuratura Europejska będzie właściwa do wnoszenia przed właściwe sądy państw członkowskich publicznego oskarżenia w odniesieniu do tych przestępstw⁹. Według projektu rozporządzenia z 17.7.2013 r. głównym zadaniem Prokuratury Europejskiej ma być zwalczanie przestępstw przeciwko interesom finansowym Unii. Prokuratura Europejska ma mieć wyłączną kompetencję do „dochodzenia” i „ścigania”, a także stawiania przed sądem sprawców i współsprawców wymienionej kategorii przestępstw. W zakresie swojej właściwości organ ma pełnić funkcje prokuratorskie przed sądami państw członkowskich, w czego zakresie mieścić się będzie: wnoszenie aktów oskarżenia i stosowanie procedur

⁷ *Ibidem*, s. 28.

⁸ Zobacz: G. Stronikowska, *op. cit.*, s. 60–61.

⁹ Zobacz: A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz, *op. cit.*, s. 698.

odwoławczych, przewidzianych prawem krajowym, aż do czasu prawomocnego wyroku w sprawie. Warto również wskazać, że wersja anglojęzyczna zawiera stwierdzenie, że kompetencja zaskarżania decyzji sądu sięga etapu „ostatecznego zakończenia sprawy”, co oznaczałoby, iż Prokurator Europejski byłby wyposażony w kompetencję wzruszania prawomocnych orzeczeń sądu, a więc korzystania z nadzwyczajnych środków zaskarżenia¹⁰.

Projekt rozporządzenia z 17.7.2013 r. wprowadza również definicję przestępstw przeciwko interesom finansowym Unii. Stanowi ona szerokie rozumienie pojęcia interesów finansowych Unii Europejskiej, przyjmując, że są nimi: wszystkie dochody, wydatki i aktywa uzyskane za pośrednictwem lub należne na rzecz budżetu Unii, budżetów instytucji, organów i jednostek administracyjnych Unii (tj. urzędów i agencji) ustanowionych na mocy traktatów oraz budżety zarządzone i monitorowane przez te podmioty. Projekt rozporządzenia wprowadza typy uprzywilejowane przestępstwa, tzw. czyny mniejszej wagi (*minor offences*), gdy wyrządzona szkoda bądź uzyskana korzyść wyniesie poniżej 10 tys. euro, pod warunkiem że „nie zostaną dokonane w szczególnie obciążających okolicznościach”. Projekt zakłada, że w takich przypadkach państwa członkowskie mogą przewidzieć inne środki niż sankcje karne. Oznacza to, że spod zakresu kompetencji ścigania przez Prokuraturę Europejską mogą wyjść wszystkie te przestępstwa, gdzie wartość progowa będzie mniejsza niż 10 tys. euro. Należy również zwrócić uwagę na niejednorodność terminów przedawnień i kar przewidywanych za przestępstwa na szkodę interesów finansowych Unii w poszczególnych państwach członkowskich. Podsumowując, uznać należy, że na obecnym etapie tworzenia Prokuratury Europejskiej katalog przestępstw, które miałyby należeć do wyłącznej kompetencji tego organu, jest jeszcze niedookreślony i wymaga koniecznych zmian w tym zakresie¹¹.

Jeśli chodzi o kwestię pierwszeństwa omawianego projektu rozporządzenia w aspekcie przepisów krajowych, zostało to dokładnie uregulowane w rozporządzeniu. Zgodnie z jego treścią prawo krajowe państwa członkowskiego, w którym będzie prowadzone postępowanie przygotowawcze, wydawana decyzja o sposobie jego zakończenia lub wnoszony akt oskarżenia, ma mieć zastosowanie tylko w takim przypadku, w jakim dana sprawa nie jest uregulowana. W sytuacji gdy dane zagadnienie jest regulowane zarówno przez prawo krajowe, jak i projekt rozporządzenia, pierwszeństwo przyznaje się odpowiednim przepisom rozporządzenia. Problem prymatu rozporządzenia nad prawami krajowymi może spowodować, że państwa członkowskie będą oponować przeciwko realizacji projektu utworzenia Prokuratury Europejskiej. Brak unifikacji i jednego stanowiska w wielu kwestiach proceduralnych związanych z funkcjonowaniem omawianej instytucji może w przyszłości powodować zbyt wiele komplikacji i utrudnień, które tylko ograniczą działanie Prokuratury Europejskiej bądź wręcz uniemożliwią jej

¹⁰ Zobacz: G. Stronikowska, *op. cit.*, s. 62–63.

¹¹ *Ibidem*, s. 64–65.

wykonywanie powierzonych zadań. Subsydiarność procedur krajowych względem rozporządzenia z 17.7.2013 r. może się również przyczynić do zróżnicowania uprawnień Prokuratury Europejskiej w poszczególnych krajach państw członkowskich.

Kolejnym zagadnieniem, które należy omówić w związku z projektem rozporządzenia przedstawionego przez Komisję Europejską w sprawie utworzenia Prokuratury Europejskiej, jest zasięg kognicji na terytorium Unii Europejskiej omawianego organu. W projekcie przedmiotowego rozporządzenia terytorialny zakres kompetencji Prokuratury Europejskiej reguluje art. 25. Zgodnie z nim kognicja organu obejmowałaby terytorium wszystkich państw członkowskich UE. Najważniejszą kwestią związaną z terytorialnością działania instytucji jest to, że Prokuratura Europejska miałaby działać bez konieczności uciekania się do instrumentów wzajemnej pomocy prawnej, co też przyczyniłoby się do znacznego wzrostu tempa i skuteczności prowadzenia postępowań przygotowawczych i sądowych w porównaniu z obecną sytuacją. Aktualnie zakres wzajemnej pomocy prawnej w ramach Unii Europejskiej jest co do zasady długotrwały z uwagi na szczegółowe procedury i zawite uregulowania oraz wprowadzone do procedur krajowych rozwiązania. Wnioski składane przez sądy państw członkowskich nie są zwykle rozpoznawane w wyznaczonych terminach, co też przekłada się na skuteczność prowadzonych działań przeciwko sprawcom przestępstw.

Regulacja, o której mowa w rozporządzeniu z 17.7.2013 r., pozwoliłaby na wprowadzenie zmian w omawianej kwestii. Z kolei w przypadku gdy przestępstwo zostało popełnione w całości lub części poza terytorium Unii Europejskiej, lecz przez obywatela któregoś państwa członkowskiego, personel unijny bądź członków unijnych instytucji, będzie miał zastosowanie art. 25 ust. 2 projektu rozporządzenia. Stosownie do treści tego przepisu Prokuratura Europejska zwracałaby się wówczas o pomoc w celu nawiązania współpracy z danym państwem trzecim, zgodnie z instrumentami i procedurami przewidzianymi w art. 59 projektu rozporządzenia.

Ponadto projekt rozporządzenia przyznaje Prokuraturze Europejskiej wyłączną kompetencję do prowadzenia postępowań przygotowawczych i wnoszenia oskarżeń o przestępstwa objęte zwykłą właściwością omawianego organu oraz kompetencją pomocniczą, jeśli zostały one w całości lub częściowo popełnione na terytorium jednego lub kilku państw członkowskich. Reguluje on także zasady dotyczące prowadzenia przez Prokuraturę Europejską postępowania przygotowawczego. Artykuł 15 ust. 1 projektu rozporządzenia nakłada na wszelkie organy krajowe państw członkowskich oraz wszystkie instytucje, organy i jednostki administracyjne Unii obowiązek niezwłocznego powiadomiania Prokuratury Europejskiej o jakimkolwiek zachowaniu, które może stanowić przestępstwo należące do kompetencji Prokuratury Europejskiej. Podobny obowiązek spoczywałby na europejskim prokuratorze delegowanym w sytuacji, gdy uzyskałby on informację o zdarzeniu mogącym stanowić przestępstwo leżące w jego kognicji, przekazywaną mu przez osoby fizyczne (art. 15 ust. 2 i 3 rozporządzenia).

Z kolei stosownie do treści art. 15 ust. 4 projektu rozporządzenia każda uzyskana informacja byłaby rejestrowana, a następnie sprawdzana przez Prokuratora Europejskiego lub delegowanych prokuratorów europejskich. Brak jest w projekcie rozporządzenia danych, w jaki sposób oraz w jakim terminie Prokuratura Europejska weryfikowałaby otrzymywane informacje i zobowiązana byłaby podjąć decyzję o zamknięciu sprawy. Projekt nie przewiduje również możliwości zaskarżenia decyzji o niewszczynianiu postępowania przygotowawczego na skutek tak pozyskanej informacji o popełnieniu przestępstwa. Zgodnie z art. 16 ust. 1 projektu Prokurator Europejski lub w jego imieniu delegowany prokurator europejski wszczynaliby postępowanie przygotowawcze poprzez wydanie pisemnej decyzji wówczas, gdy byłyby uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że przestępstwo leżące w kompetencji Prokuratury Europejskiej „jest popełnione lub zostało popełnione”.

Projekt przewiduje, że w przypadku gdy postępowanie byłoby wszczynane przez Prokuratora Europejskiego, mógłby on przydzielić sprawę delegowanemu prokuratorowi europejskiemu albo zadecydować o jej samodzielnym prowadzeniu. Stanowi o tym art. 16 ust. 2 projektu rozporządzenia, zgodnie z którym decyzja w tym zakresie miałaby być oparta na co najmniej jednym z kryteriów, takich jak: 1) waga przestępstwa, 2) szczególne okoliczności odnoszące się do statusu sprawcy, 3) transnarodowy charakter postępowania przygotowawczego, 4) niedostępność krajowych organów właściwych do prowadzenia postępowania przygotowawczego, 5) wniosek właściwych organów danego państwa członkowskiego.

W przypadku gdy postępowanie przygotowawcze jest inicjowane przez delegowanego prokuratora europejskiego, powinien on o tym niezwłocznie poinformować Prokuratora Europejskiego¹². Uprawnienia Prokuratora Europejskiego oraz delegowanych prokuratorów europejskich zostały umieszczone w art. 18 projektu rozporządzenia. Zgodnie z nim delegowany prokurator europejski miałby prowadzić postępowanie przygotowawcze w imieniu Prokuratora Europejskiego oraz według jego wytycznych. Mógłby podejmować czynności dochodzeniowe samodzielnie albo zlecić je właściwym organom ścigania w swoim państwie, które byłoby wówczas zobowiązane do postępowania według jego instrukcji.

Projekt rozporządzenia reguluje także zakres uprawnień Prokuratury Europejskiej w sprawach transgranicznych, które wymagałyby przeprowadzenia czynności postępowania przygotowawczego w innym państwie członkowskim. Delegowany prokurator europejski podejmowałby je w ścisłym porozumieniu z delegowanym prokuratorem europejskim państwa członkowskiego, w którym te czynności należy podjąć. Z kolei Prokurator Europejski mógłby podjąć decyzję o przydzieleniu sprawy kilku delegowanym prokuratorom europejskim oraz utworzeniu wspólnych zespołów. Ponadto organ ten monitorowałby postępowania przygotowawcze prowadzone przez delegowanych prokuratorów europejskich i zapewniałby ich koordynację, a gdy byłoby to konieczne, mógłby wydawać im polecenia.

¹² Zobacz: B. Hlawicz, G. Stronikowska, Propozycja Komisji Europejskiej dotycząca rozporządzenia Rady w sprawie utworzenia Prokuratury Europejskiej (część II), *Prok. i Pr.* 2014, Nr 7–8, s. 145–148.

Miałby również kompetencję do wydawania poleceń delegowanym prokuratorom europejskim gromadzenia informacji lub podejmowania określonych czynności dochodzeniowych w jego imieniu (art. 18 projektu rozporządzenia). W przypadku gdy postępowanie przygotowawcze byłoby prowadzone bezpośrednio przez Prokuratora Europejskiego, miałby on obowiązek poinformować o tym delegowanego prokuratora europejskiego w państwie członkowskim, w którym trzeba przeprowadzić czynności dochodzeniowe. Należy wskazać, że projekt rozporządzenia z 17.7.2013 r., w szczególności omówiony art. 18, nie wyjaśnia, jak w praktyce byłyby realizowane uprawnienia Prokuratora Europejskiego wobec delegowanego prokuratora europejskiego, jak odbywałaby się ich komunikacja, obieg dokumentów, ich tłumaczenie oraz wybór języka służącego do komunikowania się. W doktrynie oraz literaturze poświęconej tematyce będącej przedmiotem artykułu dominuje stanowisko, że lepszym rozwiązaniem byłoby umożliwienie Prokuratorowi Europejskiemu zastrzeżenia do wykonania przez niego określonych czynności dochodzeniowych w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez delegowanego prokuratora europejskiego¹³.

Projekt rozporządzenia z 17.7.2014 r. reguluje także kształt instytucjonalny Prokuratury Europejskiej. Instytucja ta ma się składać z centralnego urzędu na poziomie unijnym, w skład którego wchodziłoby Prokurator Europejski, jego czterech zastępców oraz personel pomocniczy. Na poziomie krajowym funkcjonowałyby delegowani prokuratorzy europejscy. Prokurator Europejski zgodnie z art. 8 projektu rozporządzenia byłby wybierany większością głosów przez Radę za zgodą Parlamentu na 8-letnią kadencję spośród osób o niekwestionowanej niezależności, posiadających odpowiednio wysokie kwalifikacje. Procedura odwołania została ustanowiona na rzecz Trybunału Sprawiedliwości UE. Na wniosek Parlamentu, Rady lub Komisji Trybunał odwoływałby go w razie niemożności dalszego pełnienia funkcji lub dopuszczenia się poważnego uchybienia (art. 8 ust. 4). W podobny sposób będą powoływani i odwoływani zastępcy Prokuratora Europejskiego. Projekt przewiduje, że ich wybór musi odzwierciedlać równowagę demograficzną oraz różnorodność geograficzną między państwami członkowskimi Unii Europejskiej. Stosownie do treści art. 6 ust. 2 projektu rozporządzenia Prokurator Europejski ma kierować działalnością Prokuratury Europejskiej oraz organizować jej pracę. Ponośi on odpowiedzialność za działalność omawianej instytucji przed Parlamentem Europejskim, Radą i Komisją. W szczególności ma obowiązek przedstawić Parlamentowi Europejskiemu, Radzie, Komisji oraz parlamentom państw członkowskich doroczne sprawozdanie z działalności Prokuratury. W kwestii wyboru delegowanych prokuratorów europejskich projekt rozporządzenia przyznaje kompetencje Prokuratorowi Europejskiemu. Stanowi, że Prokurator Europejski ma dokonywać wyboru takiego prokuratora z listy trzech kandydatów przedstawionej przez poszczególne państwa członkowskie na pięcioletnią kadencję, która może być ponawiana.

¹³ *Ibidem*, s. 149–150.

Zgodnie z treścią art. 6 ust. 5 projektu rozporządzenia w każdym państwie członkowskim ma być co najmniej jeden delegowany prokurator europejski. Prokuratorzy delegowani mają stanowić integralną część Prokuratury Europejskiej. Projekt rozporządzenia stanowi, że mogą być oni także prokuratorami krajowymi. W razie wykonywania zadań powierzonych im przez Prokuratora Europejskiego delegowani prokuratorzy europejscy mają działać wyłącznie pod jego kierunkiem oraz wykonywać jedynie jego instrukcje. W przypadku konfliktu między zadaniami do wykonania jako prokuratorzy delegowani i krajowi mają obowiązek powiadomić o tym Prokuratora Europejskiego, który po konsultacji z organami krajowymi może nakazać wykonanie im w pierwszej kolejności czynności z zakresu ochrony interesów finansowych UE. Zastosowane w projekcie rozporządzenia rozwiązania dotyczące delegowanych prokuratorów europejskich budzą szereg wątpliwości. Przede wszystkim pojawia się kwestia sposobu ich funkcjonowania w ramach struktur prokuratur narodowych. Brak jest rozwiązań co do podległości delegowanych prokuratorów europejskich jednocześnie dwóm szefom, tj. w ramach prokuratury narodowej oraz Prokuratury Europejskiej, zgodnie z zasadą hierarchicznego podporządkowania. Brak również regulacji na temat szczegółów funkcjonowania tej kategorii prokuratorów w ramach państwa członkowskiego. Nie ma informacji o tworzeniu pomocniczych struktur na poziomie krajowym¹⁴.

Oceniając możliwość utworzenia Prokuratury Europejskiej w związku z projektem rozporządzenia z 17.7.2013 r. przedstawionym przez Komisję Europejską, należy stwierdzić, że zaprezentowana w nim koncepcja kształtu instytucjonalnego, rozwiązań proceduralnych i rzeczowych ma szansę realizacji w najbliższych latach i jeszcze nigdy w historii funkcjonowania Unii Europejskiej nie była tak blisko spełnienia.

Podnieść należy, że przedstawiona przez Komisję Europejską propozycja może ulec dalszym zmianom w toku prac legislacyjnych i ostateczny kształt Prokuratury Europejskiej będzie wynikiem decyzji politycznych zarówno w ramach instytucji unijnych, jak i poszczególnych państw członkowskich. Wydaje się, że kolejne prezencje unijne, tj. w 2014 r. Grecja i Włochy, w 2015 r. Łotwa, wydają się zbyt słabe, aby przeforsować wejście w życie projektu. W drugiej połowie 2015 r. prezydencję unijną obejmuje Luksemburg. Właśnie to państwo członkowskie zgodnie z oczekiwaniami największych zwolenników projektu typowane jest jako mogące w końcu wcielić omawiany projekt w życie i przeforsować utworzenie Prokuratury Europejskiej. Wymaga również podkreślenia faktu, że aktualnie na poziomie unijnym największą orędowniczką utworzenia Prokuratury Europejskiej jest pochodząca z Luksemburga komisarz ds. sprawiedliwości, praw podstawowych i obywatelstwa *Viviane Reding*.

Największym zagrożeniem dla powodzenia realizacji projektu jest proponowany poza nim wariant, w którym Prokuratura Europejska mająca zintegrowany charakter działałaby na podstawie przepisów europejskich. Zwolennicy tej opcji

¹⁴ Zobacz: C. Nowak, *op. cit.*, s. 29–31.

uzasadniają jej wdrożenie w życie większą skutecznością działania instytucji. Jest to jednak stanowisko zbyt daleko idące oraz trudne do zaakceptowania przez większość państw członkowskich Unii Europejskiej. Pojawiają się również inne problemy związane z ostatecznym kształtem instytucjonalnym Prokuratury Europejskiej. Wydaje się, że powinien on być związany z przewidywanym zakresem jej kompetencji. W rzeczywistości po analizie projektu rozporządzenia z 17.7.2013 r. tak nie jest. W projekcie bowiem proponuje się przyznać Prokuraturze Europejskiej szeroki zakres właściwości rzeczowej. Zakłada się także, że będzie funkcjonowała w oparciu o zasadę legalizmu, z małym elementem oportunistycznym (stanowi o tym, art. 31 preambuły do rozporządzenia). Ponadto szacunki Komisji Europejskiej dotyczące poziomu załatwialności spraw przez Prokuraturę Europejską wydają się być mocno zaniżone, w związku z czym spodziewany wpływ spraw może być znacznie większy. Stąd też krytyka projektu z uwagi na ograniczony personel Prokuratury Europejskiej, który przecież będzie pracował nierzadko na dokumentach wymagających tłumaczenia oraz na podstawie przepisów innych państw członkowskich, co wymaga większego nakładu pracy.

Innym problemem, który może opóźnić ideę utworzenia Prokuratury Europejskiej, a następnie zaburzyć jej praktyczne funkcjonowanie, jest kwestia oparcia jej działania na przepisach krajowych, jedynie z wybranymi elementami zharmonizowanymi. Dowody w sprawach prowadzonych przez Prokuraturę Europejską będą nierzadko pozyskiwane w różnych państwach członkowskich, w których mogą obowiązywać zróżnicowane standardy dowodowe. Ponadto akty oskarżenia sporządzone przez Prokuraturę Europejską mogą być wnoszone przez sąd krajowy innego państwa niż to, w którym prowadzone jest postępowanie przygotowawcze. Według osób pracujących nad wdrożeniem projektu w życie może to rodzić liczne problemy z uznawaniem dowodów w toku postępowania jurysdykcyjnego. Decyzja o obowiązkowym uznawaniu dowodów pozyskanych w innym państwie członkowskim wydaje się z tego punktu widzenia przełomowa dla dalszej współpracy europejskich państw członkowskich w sprawach karnych.

Kolejnym problemem, na który warto zwrócić uwagę w pracach nad ostatecznym kształtem projektu rozporządzenia, jest przestrzeganie prawa do obrony podejrzanego i oskarżonego. Wydaje się, że może być trudno zagwarantować poszanowanie praw podejrzanego w toku postępowania przygotowawczego toczącego się transnarodowo, z dowodami pozyskiwanymi w różnych państwach członkowskich. Z kolei na etapie postępowania jurysdykcyjnego zarzuca się projektowi rozporządzenia problem równości broni między Prokuraturą Europejską a oskarżonym, zwłaszcza że Prokuratura Europejska będzie dokonywać wyboru sądu krajowego, przed którym będzie popierać wniesiony akt oskarżenia. Oprócz wyżej wymienionych obaw związanych z funkcjonowaniem Prokuratury Europejskiej należy wspomnieć także o kwestii ułożenia relacji pomiędzy tą instytucją a innymi, w szczególności Eurojustem, OLAF-em i Europol. Problemem jest, że kompetencje wymienionych instytucji w pewnym zakresie pokrywają się z kompetencjami Prokuratury Europejskiej. Wraz z utworzeniem tejże

niezbędnym zadaniem prac legislacyjnych jest zreformowanie wyżej wymienionych instytucji, aby przy późniejszym funkcjonowaniu urzędy te nie wchodziły sobie w drogę.

Podsumowując, należy stwierdzić, że choć idea utworzenia Prokuratury Europejskiej wydaje się być przesądzona, to pomysł ten nie cieszy się poparciem wszystkich państw członkowskich. W związku z tym zdaje się, że jej utworzenie nastąpi w ramach procedury wzmocnionej współpracy, a zatem pomiędzy tylko wybranymi państwami członkowskimi. Zgodnie z przepisami Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej musi być ich 9. Państwa członkowskie, decydując się na wdrożenie omawianego projektu rozporządzenia w życie, będą się kierować przede wszystkim polityką i korzyściami związanymi z funkcjonowaniem Prokuratury Europejskiej, ale też zagrożeniami dla własnych, narodowych systemów prawnych i jej oddziaływaniem na prokuratury narodowe.

The idea of creating the European Public Prosecutor's Office – background, evolution and chances of success

Summary

The paper concentrates on the idea of creating the European Public Prosecutor's Office as an institution, one of the purposes of which would be to protect the financial interests of the European Union by applying criminal law. This institution, when established, is intended to prosecute crimes against the financial interests of the EU, to ensure protection of the EU's budget against mismanagement and acts of abuse of power by European officers. It is supposed not only to initiate proceedings against the perpetrators of the listed category of criminal offences, but also to gather evidence at the stage of pre-trial proceedings, followed by an indictment, and then supporting the proceedings against the perpetrators. The article describes the evolution process in implementing the idea and discusses the major issues related to it.

Prokurator – strażnik prawa czy oskarżyciel?

Krzysztof Kijowski*

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, która z ustawowych funkcji działalności prokuratury winna być nadrzędna: funkcja oskarżyciela publicznego czy funkcja organu stojącego na straży przestrzegania prawa. A może winny być one traktowane równorzędnie?

Autor snuje rozważania na ten temat w kontekście poselskiego projektu zmiany Konstytucji RP (umiejscowienie prokuratury w Konstytucji) oraz projektu ustawy Prawo o prokuraturze. Jednocześnie stawia tezę, że umiejscowienie prokuratury w porządku prawnym państwa – odzwierciedlone umieszczeniem jej odpowiednio w treści Konstytucji – winno być wynikiem uprawnień i obowiązków prokuratora wynikających z treści aktów normatywnych regulujących postępowanie: karne, administracyjne, sędow-administracyjne i cywilne. Sytuacja, w której to ustawy determinują umiejscowienie organu prokuratury w treści aktu zasadniczego – a nie odwrotnie, co jest swoistym paradoksem – wynika z faktu, że w projekcie ani w samej Konstytucji RP nie wymieniono i nie umiejscowiono organów prokuratury. Mimo to Konstytucja poprzez jej generalne zasady, a zwłaszcza zasady demokratycznego państwa prawnego oraz zagwarantowane w niej prawa i wolności obywatelskie, wywarła wpływ na ustrój organów prokuratury oraz jej uprawnienia i obowiązki. W artykule posłużono się zamiennie pojęciami „prokurator” i „prokuratura” – zgodnie z zasadą jednolitości i niepodzielności prokuratury są to pojęcia bliskoznaczne.

* Prokurator Prokuratury Rejonowej Katowice Wschód w Katowicach.

I. Wprowadzenie

Zaproponowane projektem poselskim¹ zmiany Konstytucji RP w części dotyczącej umiejscowienia prokuratury w porządku ustrojowym państwa w rozdziale VIII Konstytucji „Sądy i Trybunały” wywołały wiele dyskusji w środowiskach prawniczych. Umiejscowienie organów prokuratury właśnie w tym rozdziale wskazywać może zdaniem jednych na powiązanie prokuratury z sądami, co z kolei wywołuje wątpliwości co do jej niezależności oraz wydawać się może złamaniem zasady kontradiktoryjności postępowania karnego, zdaniem drugich jest odzwierciedleniem nadrzędnej roli prokuratury jako organu oskarżycielskiego nad innymi funkcjami w przestrzeganiu porządku prawnego państwa, których odzwierciedleniem są regulacje dotyczące prokuratury zawarte w innych aktach normatywnych.

Toczy się również dyskusja co do kształtu i zadań prokuratury, czego efektem jest projekt nowej ustawy Prawo o prokuraturze. Jak stwierdza się w opracowanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości w marcu 2013 r. dokumencie „Podstawowe problemy z pozycją ustrojową, organizacją i funkcjonowaniem prokuratury”, wynika to z przesłanek takich jak:

- brak efektywnego mechanizmu selekcji trudnych i skomplikowanych spraw;
- stosunkowo niska efektywność działań w wyniku nieodpowiedniej organizacji pracy i wykorzystania zasobów ludzkich;
- brak precyzji w określaniu kompetencji i odpowiedzialności w ramach struktury organizacyjnej;
- brak wyraźnego doprecyzowania wzajemnych relacji prokuratury z władzą wykonawczą i ustawodawczą;
- brak kompleksowej wizji rozwoju prokuratury².

Zmiana Konstytucji proponowana w projekcie poselskim oraz powyżej wspomniane problemy w konsekwencji wymusiły rozpoczęcie prac nad zmianą ustawy z 20.6.1985 r. o prokuraturze³, co doprowadziło do opracowania projektu nowego aktu prawnego regulującego ustrój prokuratury w postaci ustawy Prawo o prokuraturze. Swoistym paradoksem jest, że propozycja regulacji konstytucyjnej prokuratury została opracowana niejako w zapotrzebowaniu wynikającym z ustawy o prokuraturze, a następnie podejmowana jest próba dostosowania nowych rozwiązań aktu ustrojowego prokuratury do proponowanych zmian w Konstytucji RP. Zasadniczo, wprowadzając w problematykę artykułu, należy wskazać w pierwszej kolejności na uregulowania prawne w zakresie zadań prokuratury w obecnie obowiązującej ustawie oraz porównać je z regulacjami nowej ustawy. W związku z powyższym należy wymienić art. 2 ProkU, w którym nakłada się na prokuraturę zasadnicze zadanie polegające na: strzeżeniu

¹ www.orka.sejm.gov.pl/wg.druku.2989

² www.ms.gov.pl. Patrz pismo podsekretarza stanu *Stanisława Chmielewskiego* do sekretarza Rady Ministrów *Matgorzaty Hirszel* z 8.3.2013 r., Nr DPK 461-9/12/395 oraz załącznik „Materiał dodatkowy: Podstawowe problemy związane z pozycją ustrojową, organizacją i funkcjonowaniem prokuratury. Diagnoza i propozycje zmian ustrojowych”, Materiały Ministerstwa Sprawiedliwości, marzec 2013, s. 2.

³ Tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599 ze zm., dalej jako: ProkU.

praworządności i czuwaniu nad ściganiem przestępstw. Z kolei w art. 3 ProkU precyzuje się i wymienia sposoby realizacji zadań określonych w art. 2 ProkU – między innymi poprzez prowadzenie lub nadzorowanie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych oraz sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami, wytaczanie powództw w sprawach karnych i cywilnych oraz składanie wniosków i udział w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, jeżeli tego wymaga ochrona praworządności, interesu społecznego, własności lub praw obywateli, czy wreszcie poprzez zaskarżanie do sądu niezgodnych z prawem decyzji administracyjnych oraz udział w postępowaniu sądowym w sprawach zgodności z prawem takich decyzji. Odnosząc się do projektu ustawy Prawo o prokuraturze – znajdujemy tam zasadnicze zadanie prokuratury, określone w art. 1 jako: czuwanie nad ściganiem przestępstw i stanie na straży praworządności. Nie można więc, kierując się zasadami wykładni przepisów prawa (gramatycznej – językowej), stwierdzić, że ze względu na odwrócenie kolejności dwóch zasadniczych zadań prokuratury: ścigania przestępstw i strzeżenia praworządności, zachodzi nadrzędność funkcji ścigania przestępstw nad funkcją strzeżenia praworządności. Warto również zwrócić uwagę na problem uczestnictwa prokuratora w dwóch etapach postępowania karnego: przygotowawczym i sądowym. W dalszej części projektu ustawy znajdujemy w art. 6 niemal dosłowne powtórzenie art. 3 ProkU, choć w innej konfiguracji. Zwraca przy tym uwagę rozdzielenie tych zadań na zadania dla Prokuratora Generalnego i podległych mu prokuratorów i inne zadania dla Prokuratora Generalnego i podległych mu prokuratorów. Nie może to w żadnym wypadku stanowić o gradacji ważności tych zadań! W dalszych rozważaniach pominię omówienie roli prokuratury w postępowaniu karnym, ponieważ te prawa i obowiązki znane są doskonale prokuratorom.

Przy próbie opowiedzenia się po którejś ze stron toczącego się sporu o rolę prokuratury w porządku prawnym skłaniałbym się ku tezie postawionej przeze mnie w jednym z poprzednich artykułów, że: kompetencja oskarżycielska prokuratury wynika z jej roli strażnika praworządności, nie zaś – funkcja stania na straży praworządności wynika z funkcji oskarżycielskiej prokuratury. Obie te funkcje są równorzędne i jednakowo istotne w systemie prawnym państwa.

II. Postępowanie administracyjne i sądowno-administracyjne – rola prokuratora

W postępowaniu administracyjnym zasadniczymi regulacjami – oprócz zakresu praw prokuratora w tym postępowaniu wymienionych w art. 3 ust. 1 ProkU, polegających na podejmowaniu środków przewidzianych prawem, zmierzających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym – są prawa i obowiązki prokuratora wymienione w dziale IV KPA (*lex specialis*), dotyczącym udziału prokuratora w postępowaniu administracyjnym. Kardynalne znaczenie mają tu zwłaszcza dwa artykuły:

- art. 182 KPA – nadający prokuratorowi legitymację czynną do wszczynania postępowań administracyjnych w celu usunięcia stanu niezgodnego z prawem,
- art. 188 KPA – nadający prokuratorowi prawa strony w postępowaniach wszczętych na jego wnioski; w przypadku przystąpienia prokuratora do toczącego się postępowania administracyjnego w każdym stadium postępowania zgodnie z art. 183 KPA oraz w przypadku skorzystania przez prokuratora z jemu tylko właściwego środka odwoławczego w postępowaniu administracyjnym – w postaci sprzeciwu. Wykładnię tego artykułu należy przedstawić w ten sposób, że prawa strony prokurator uzyskuje w przypadku włączenia się do toczącego się postępowania administracyjnego. Za takim interpretowaniem przepisu art. 188 KPA przemawia orzecznictwo sądów administracyjnych – wyrok NSA z 10.3.2011 r.: „prawa strony służą prokuratorowi dopiero od chwili włączenia się do postępowania administracyjnego. Jeżeli prokurator nie włączył się do postępowania administracyjnego przed wydaniem decyzji przez organ I instancji, to nie może wstąpić do tego postępowania, wnosząc odwołanie od decyzji, wydanej w postępowaniu administracyjnym, w którym nie brał udziału”⁴. Oczywiście nie można, analizując treść wskazanego orzeczenia NSA, stwierdzić, że prokuratorowi nie przysługuje prawo wniesienia odwołania od takiej decyzji – w orzeczeniu jest tylko mowa o odwołaniu od decyzji przez prokuratora w charakterze strony. Natomiast wnosząc odwołanie, prokurator przystępuje do sprawy w charakterze strony, jednak dopiero w II instancji postępowania administracyjnego. Za taką wykładnią przepisu stoi orzecznictwo NSA. W wyroku NSA z 29.9.2005 r. czytamy: „Prokurator, który nie brał udziału w postępowaniu, może na podstawie art. 183 § 1 i art. 188 KPA, w związku z art. 129 § 2 KPA, wnieść odwołanie od decyzji nieostatecznej organu I instancji”⁵.

Jeżeli chodzi o projekt ustawy, to odnajdujemy tam w art. 6 § 1 pkt 4 prawo Prokuratora Generalnego i podległych mu prokuratorów do udziału w postępowaniu administracyjnym, jeżeli wymaga tego ochrona praworządności, interesu społecznego lub praw obywateli. Jak wynika z powyższego, projekt ustawy nie zmienia istoty uprawnień prokuratorów, zainteresowanie wzbudza jednak sformułowanie o ochronie praw obywateli – jak się wydaje, wkracza to w domenę Rzecznika Praw Obywatelskich jako organu ochrony praw i wolności obywatelskich. Zbliży to więc wyraźnie zadania prokuratury w tym zakresie do umiejscowienia prokuratury w rozdziale IX Konstytucji RP „Organy kontroli państwowej i ochrony prawa”. Wykazuje to niespójność treści regulacji projektu ustawy z projektem poselskim zmiany Konstytucji RP (zwłaszcza jego umiejscowieniem)!⁶

⁴ II OSK 431/10, Legalis.

⁵ II OSK 34/05, Legalis.

⁶ A. Ważny, Konstytucja bez prokuratury, *Prok. i Pr.* 2009, Nr 9, s. 116 oraz K. Parulski, Reforma prokuratury, *Prokurator* 2004, Nr 2, s. 9; A. Ważny, Konstytucja i prokuratura, Rzeczpospolita z 11.8.1999 r., Nr 186, s. A7; także A. Herzog, Niezależność prokuratury – mit czy nadzieja?, *Prok. i Pr.* 2009, Nr 1, s. 111 i cyt. tam literatura. K. Parulski, Prokuratura jutro, wystąpienie wygłoszone w trakcie sesji naukowej „Rozdział funkcji Prokuratora Generalnego od stanowiska Ministra Sprawiedliwości” na WPIA Uniwersytetu Warszawskiego 9.10.2007 r.; A. Stankowski, Pozycja unormowań prokuratury w Konstytucji RP, *Prok. i Pr.* 2009, Nr 10, s. 9–11. Projekt ustawy o zmianie Konstytucji RP w wersji z 24.1.2011 r., www.sejm.gov.pl, druk sejmowy Nr 617 i Nr 131.

Wynika to również paradoksalnie ze sformułowania treści samego art. 201a projektu poselskiego zmian Konstytucji RP, w którym jest mowa, że: „Prokuratura jest organem ochrony prawnej, zadaniem prokuratury jest stanie na straży praworządności”, co zbliża znacznie zadania prokuratury (nie tylko przez samo podobieństwo sformułowania treści art. 201a do art. 208 Konstytucji RP) do zadań Rzecznika Praw Obywatelskich (uzupełniając je pod względem ochrony obywateli przed rażącym naruszeniem prawa przez organy i instytucje administracji, jednak nie tylko wtedy, kiedy działania te naruszają prawa i wolności człowieka i obywatela, ale również wtedy, kiedy brak jest zainteresowania stron zaskarżeniem dla nich wygodnej decyzji, a niezgodnej z przepisami prawa⁷), który stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela. Uprawnienie prokuratora w postaci wniesienia sprzeciwu od decyzji ostatecznej służy ochronie przestrzegania prawa przez organy administracji publicznej. Jak wynika z treści art. 184 § 1 KPA, uprawnienie to służy prokuratorowi wówczas, gdy przepisy KPA lub przepisy szczególne przewidują wznowienie postępowania, stwierdzenie nieważności decyzji albo jej uchylenie lub zmianę. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na treść normy art. 156 KPA, przewidującego przesłanki do stwierdzenia nieważności decyzji. Wśród nich szczególną uwagę ze względu na temat tych rozważań zwraca jedna, określona w art. 156 § 1 pkt 2: jeżeli decyzja została wydana bez podstawy prawnej lub z rażącym naruszeniem prawa.

Treść tej normy koresponduje bezpośrednio zarówno z projektowanym brzmieniem art. 201a Konstytucji RP, jak i z art. 2 ProkU, w których mowa o staniu na straży praworządności (również art. 1 projektu ustawy Prawo o prokuraturze). Jednak nie tylko bezpośrednio naruszenie przepisów materialnych poprzez wydanie decyzji stanowić będzie w myśl przepisów art. 2 i art. 3 *in finem* ProkU przesłankę do przyłączenia się do postępowania administracyjnego, wniesienia sprzeciwu od decyzji ostatecznej czy też wszczęcia postępowania administracyjnego przez prokuratora czy na jego wniosek. Jak wynika z normy art. 184 KPA, podstawy takie stanowić będą przesłanki uzasadniające wznowienie postępowania zgodnie z art. 145 KPA – choćby m.in.: dowody, które okazały się fałszywe, wydanie decyzji w wyniku przestępstwa, niebranie udziału przez stronę w postępowaniu bez własnej winy⁸.

Zwłaszcza ta ostatnia z wymienionych przesłanek, wznowienia postępowania, zwraca uwagę z powodu ząębienia się jej przedmiotu z prawami i wolnościami człowieka i obywatela (między innymi ze względu na treść art. 78 Konstytucji RP – prawo do zaskarżania decyzji administracyjnych), co jest już domeną działania Rzecznika Praw Obywatelskich zgodnie z art. 14 pkt 6 ustawy z 15.7.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich⁹ (zwrócenie się o wszczęcie postępowania administracyjnego do odpowiedniego organu). Należy zatem zadać pytanie: po co utrzymywać stan, w którym dwa organy działają w jednym zakresie przedmiotowym

⁷ W. Czerwiński, Możliwość zaskarżania decyzji w sytuacji, gdy prokurator nie brał udziału w postępowaniu, Prokuratura Okręgowa w Zielonej Górze, s. 5.

⁸ M.T. Kalocińska, Udział prokuratora w postępowaniu administracyjnym – polemika, Prok. i Pr. 2009, Nr 7–8, s. 172.

⁹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.

jako organy kontroli i ochrony prawa? Odpowiedź jest prosta: RPO działa jako organ ochrony w zakresie przestrzegania praw i wolności obywatelskich i może wszcząć działanie tylko wówczas, jeżeli w konkretnej sprawie (konkretny przedmiot i określony podmiot postępowania) stwierdzi naruszenie praw i wolności człowieka i obywatela, prokuratorowi zaś jako organowi ochrony wystarczy, że stwierdzi naruszenie przepisów prawa, aby mógł wnioskować o wszczęcie postępowania czy też skutecznie zaskarżyć jego rozstrzygnięcie w postaci decyzji¹⁰. Wagę tych uprawnień zdaje się potwierdzać wyrok NSA z 26.2.1986 r.: „jeżeli sprzeciw prokuratora zawierał żądanie stwierdzenia nieważności decyzji (art. 184 § 1 i 2 KPA), odmowa wszczęcia postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności, mimo kategorycznego nakazu wynikającego z art. 196 KPA (dawniejszej ustawy), jest równoznaczna z rażącym naruszeniem tego przepisu”¹¹.

Swoistym łącznikiem pomiędzy postępowaniem karnym a postępowaniem administracyjnym jest przepis art. 19 KPK (tzw. sygnalizacja), polegający na tym, że w razie stwierdzenia w postępowaniu karnym poważnego uchybienia w działaniu instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej, zwłaszcza gdy sprzyja ono popełnieniu przestępstwa, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia o tym uchybieniu organ powołany do nadzoru nad daną jednostką organizacyjną. Sygnalizacja może być przyczyną wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, np. na podstawie przepisów ustawy z 21.11.2008 r. o służbie cywilnej¹² (art. 113–131). Jeżeli chodzi o specyficzne postępowanie w sprawach podatkowych, uregulowane przepisami ustawy z 29.8.1997 r. Ordynacja podatkowa¹³, to o uprawnieniach prokuratora w tym postępowaniu stanowi KPA w art. 3 § 1 pkt 2, w którym ustanawia się stosowanie do spraw uregulowanych w Ordynacji podatkowej przepisów działów IV i VII KPA („Udział prokuratora”, „Wydawanie zaświadczeń”).

Postępowanie sądowno-administracyjne uregulowano w ustawie z 30.8.2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi¹⁴. W art. 8 PostAdmU zagwarantowano prawo udziału prokuratora w każdym toczącym się postępowaniu, a także uprawnienie do wniesienia skargi, skargi kasacyjnej, zażalenia oraz skargi o wznowienie postępowania – jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności. Zwraca uwagę użycie pojęcia praworządności, które ma konotacje prawne zarówno w ProkU, jak i w projekcie nowej ustawy ustrojowej prokuratury, również w projekcie poselskim zmiany Konstytucji RP w art. 201a. Dowodzi to wagi tegoż zadania wśród innych zadań prokuratury. Przepis art. 50 PostAdmU stanowi o uprawnieniu do wniesienia skargi do WSA przez prokuratora, jednocześnie w art. 52 § 1 PostAdmU ustawodawca wyposaża prokuratora w specyficzne uprawnienie do wniesienia skargi bez wyczerpania środków zaskarżenia (chodzi o zwykłe środki zaskarżenia: odwołanie od decyzji, zażalenie na postanowienie,

¹⁰ II OSK 431/10, Legalis.

¹¹ II SA 2400/85, Legalis.

¹² Dz.U. z 2008 r. Nr 227, poz. 1505 ze zm.

¹³ Tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r. poz. 749 ze zm.

¹⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r. poz. 270 ze zm., dalej jako: PostAdmU.

wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy). Również termin do wniesienia skargi dla prokuratora jest inny niż dla strony: wynosi on 6 miesięcy od dnia rozstrzygnięcia w sprawie indywidualnej lub 6 miesięcy od wejścia w życie aktu lub podjęcia innej czynności uzasadniającej wniesienie skargi (art. 53 § 3 PostAdmU). Trzeba w tym miejscu wskazać na możliwość zaskarżania przez prokuratorów aktów prawa miejscowego w przypadku ich niezgodności z obowiązującym prawem, na co wskazuje *in finem* art. 53 § 3 PostAdmU w związku z art. 3 § 2 pkt 5 PostAdmU, oraz innych aktów prawa administracyjnego. Należy przypomnieć, że organami nadzoru nad działalnością samorządów są Prezes Rady Ministrów i wojewoda, w związku z czym przysługuje im prawo stwierdzenia nieważności uchwały (jako aktu prawa miejscowego) – wynika to np. z art. 83 w zw. z art. 78 ustawy z 5.6.1998 r. o samorządzie województwa¹⁵. Ze względu na wagę tegoż uprawnienia i zakres *sui generis* kontroli prokuratora nad działalnością administracji samorządowej i rządowej w dziedzinie stanowienia prawa miejscowego nie można bagatelizować znaczenia przywołanego uprawnienia i obowiązku prokuratora. Mając na względzie wagę tych uprawnień prokuratorów, nie można w żadnym wypadku popierać tezy nadrzędności funkcji oskarżycielskich prokuratora nad funkcją strażnika prawa! Drugim z istotnych uprawnień prokuratora w postępowaniu sądowo-administracyjnym jest możliwość wniesienia skargi kasacyjnej – art. 173 § 2 PostAdmU – do NSA. Jeżeli chodzi o termin wniesienia skargi kasacyjnej, to nie różni się on od terminu wyznaczonego dla strony (wynosi on 30 dni od doręczenia stronie odpisu orzeczenia z uzasadnieniem – art. 177 § 1 PostAdmU). Jednak prokuratorowi w razie wniesienia przez niego skargi kasacyjnej, w przypadku kiedy orzeczenia nie doręcza się stronie, przysługuje możliwość wystąpienia w terminie 30 dni od wydania orzeczenia o sporządzenie uzasadnienia orzeczenia i dopiero wtedy wniesienia w terminie 30 dni od otrzymania orzeczenia wraz z uzasadnieniem skargi kasacyjnej do NSA (art. 177 § 2 PostAdmU).

III. Uprawnienia prokuratora w postępowaniu cywilnym

Generalne znaczenie dla roli i udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym ma art. 7 KPC: „prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego”¹⁶. Przynajmniej należy zwrócić uwagę na użyte w treści tej normy pojęcie „ochrona praworządności”. Jest to ponowne zaznaczenie roli strażnika praworządności spełnianej przez prokuratorów. Nawiążę tu do treści KPK – w art. 2 § 1 pkt 1 jako jeden z celów postępowania karnego wyznaczono: wykrycie sprawcy przestępstwa i pociągnięcie go do odpowiedzialności, a niedopuszczenie do sytuacji, w której osoba niewinna poniosłaby odpowiedzialność karną. Zasada ta wynika również z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP co do prawa

¹⁵ Tekst jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 596 ze zm.

¹⁶ Z. Zawadzka, Formy udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym, Prok. i Pr. 2009, Nr 10, s. 85–86.

rozpatrzenia sprawy przez bezstronny sąd, art. 42 ust. 3 Konstytucji RP co do domniemania niewinności oraz uprawnienia prokuratora do wniesienia środka odwoławczego na korzyść oskarżonego na podstawie art. 425 § 4 KPK. Czyż nie jest to odbicie zasady praworządności w postępowaniu karnym? Nie wynik śledztwa czy dochodzenia w postaci skazania, a praworządność polegająca na wykryciu prawdy materialnej jest najważniejsza w służbie prokuratora. Wracając do postępowania cywilnego, dziwią stwierdzenia niektórych prawników, że pojęcia użyte w wyżej wymienionej normie Kodeksu postępowania cywilnego w postaci ochrony praworządności i interesu społecznego są reliktem epoki socjalizmu. Są to sformułowania dotyczące jak najbardziej pożądaných mechanizmów ochrony porządku prawnego w każdym demokratycznym państwie prawnym. Uczestnictwo prokuratora w postępowaniu nieprocesowym w niektórych jego rodzajach jest wręcz jego obowiązkiem, natomiast w pewnych sytuacjach prawnie relewantnie określonych – zainicjowanie wszczęcia postępowania przez prokuratora jest jego obowiązkiem. Z taką sytuacją mamy do czynienia w sprawach opiekuńczych, w których w przypadku powzięcia wiadomości uzasadniającej wszczęcie postępowania z urzędu osoba taka jest obowiązana do poinformowania o tym fakcie sądu opiekuńczego. Obowiązek ten ciąży zwłaszcza na prokuratorach (art. 572 § 2 KPC).

Jeżeli chodzi o postępowanie procesowe, to na podstawie normy art. 7 KPC prokurator ma prawo żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie. Wyjątek co do uprawnienia wskazanego powyżej dotyczy wszczynania postępowań cywilnych dotyczących spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego (gdzie wymagana jest legitymacja wskazana w ustawie) – sprawy o rozwód i separację, przykładem takiej legitymacji jest art. 448 KPC w związku z art. 22 KRO, powództwo prokuratora o unieważnienie, ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa, również powództwo o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka i o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa może wytoczyć prokurator zgodnie z art. 454 KPC w zw. z art. 88 KRO, podobnie legitymację nadaje prokuratorowi art. 127 KRO w postępowaniu o rozwiązanie przysposobienia jako postępowaniu odrębnym w postępowaniu procesowym. W tymże przepisie nadano prokuratorom uprawnienie w postaci możliwości przyłączenia się do każdego toczącego się postępowania. W tytule 2 księgi 1 części 1 KPC („Postępowanie rozpoznawcze”) uregulowano wytaczanie powództwa przez prokuratora na rzecz oznaczonej osoby (art. 55–58), powiadomienie prokuratora przez sąd o toczącym się postępowaniu, w którym udział prokuratora według uznania sądu uważa za niezbędny (art. 59), przystąpienie prokuratora do sprawy (art. 60). Wytaczając powództwo na rzecz oznaczonej osoby, prokurator winien wskazać w pozwie tę osobę. Osobę taką sąd zawiadamia o tym fakcie – przysługuje jej uprawnienie wstąpienia do sprawy w każdym jej stanie w charakterze powoda. W takim wypadku do udziału prokuratora stosuje się odpowiednio przepisy o współuczestnictwie jednolitym (art. 73 KPC), z tym jednak ograniczeniem, że nie może samodzielnie rozporządzać przedmiotem sporu (art. 56 § 2 KPC). W przypadku gdy prokurator nie działa

na rzecz oznaczonej osoby, wnosi on pozew przeciwko wszystkim osobom będącym stronami stosunku prawnego (art. 57 KPC). Przykładem takiego powództwa jest powództwo prokuratora o unieważnienie małżeństwa, które wytacza przeciwko obojgu małżonkom (art. 448 KPC). Wyrok prawomocny zapadły w sprawie wytoczonej przez prokuratora ma powagę rzeczy osądzonej pomiędzy stroną, na rzecz której prokuratora wytoczył powództwo, a stroną przeciwną (art. 58 zd. 1 KPC). Jednak w sprawach o roszczenia majątkowe prawomocne rozstrzygnięcie sprawy nie pozbawia strony zainteresowanej, która nie brała udziału w sporze, możliwości dochodzenia swoich roszczeń w całości lub w tej części, w której nie zostały zasądzone (art. 58 zd. 2 KPC). Prokurator może zaskarżać orzeczenia sądu, od których służy środek odwoławczy (art. 60 § 2 KPC). W postępowaniu o zaprzeczenie pochodzenia dziecka lub o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa albo o rozwiązanie przysposobienia – sąd doręcza z urzędu odpis pozwu prokuratorowi.

Jeżeli chodzi o postępowanie nieprocesowe¹⁷, to zgodnie z art. 511 § 2 KPC do wniosków prokuratora o wszczęcie postępowania nie stosuje się przepisów art. 55 i art. 56 KPC, dotyczących wytoczenia powództwa na rzecz oznaczonej strony oraz informowania strony, na której rzecz prokurator wytoczył powództwo, o jego wytoczeniu i ograniczeniu rozporządzalności przedmiotem sporu, oraz nie stosuje się przepisów o współuczestnictwie jednolitym. *A contrario* – w pozostałym zakresie nie ma ograniczeń co do wszczęcia postępowania i uczestnictwa prokuratora w postępowaniu. We wskazanych przypadkach w postępowaniu nieprocesowym uregulowano obowiązek uczestnictwa prokuratora w postępowaniu. Jest tak w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie, gdzie obowiązek uczestnictwa prokuratora ustanawia przepis art. 546 § 2. W postępowaniu rejestrowym (art. 694¹ KPC i n.) prokurator posiada swoiste dyskrecjonalne uprawnienie do przystąpienia do postępowania – według znowelizowanej ustawy z 29.4.2010 r. o zmianie ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o krajowym rejestrze sądowym¹⁸ ostatecznym terminem na wpisanie przedwojennych spółek do KRS jest 31.12.2013 r. – od tego momentu dotychczasowe wpisy w poprzednich rejestrach tracą swoją moc (art. 9 ust. 2 ustawy). Jeżeli „taki podmiot” złożył wniosek o wpis do KRS, sąd rejestrowy zawiadamia prokuratora, którego udział zależy od jego decyzji (art. 9b ust. 1 i 2), choć sformułowanie tegoż przepisu mogłoby wskazywać na obligatoryjny udział w postępowaniu. Oczywiście nadrzędnym wskazaniem legitymującym prokuratora do wszczęcia czy udziału w postępowaniu będzie art. 7 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC, stanowiący o uprawnieniu żądania wszczęcia postępowania czy wzięcia udziału w postępowaniu przez prokuratora – kiedy wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. Po raz kolejny następuje więc zaakcentowanie roli prokuratora jako strażnika prawa w postępowaniu cywilnym nieprocesowym. W tym miejscu należy na chwilę znów wrócić do KPK – swoistym łącznikiem roli prokuratora pomiędzy postępowaniem

¹⁷ *Ibidem*, s. 86–87.

¹⁸ Tekst jedn.: Dz.U. z 2010 r. Nr 106, poz. 671.

karnym a postępowaniem cywilnym jest tzw. postępowanie adhezyjne w postępowaniu karnym. Otóż zgodnie z art. 64 KPK prokurator wytacza powództwo cywilne na rzecz pokrzywdzonego lub osoby najbliższej dla zmarłego pokrzywdzonego (zgodnie z definicją art. 115 § 11 KK) albo popiera wytoczone przez pokrzywdzonego lub tę osobę powództwo – jeżeli tego wymaga interes społeczny. Ponownie występuje tu sformułowanie „interes publiczny”, które wskazuje na rolę prokuratora jako strażnika praworządności. Warto zwrócić w tym miejscu uwagę na przepis art. 415 § 7 KPK (w związku z art. 415 § 1 KPK), który wyklucza możliwość uwzględnienia przez sąd w postępowaniu karnym powództwa cywilnego w przypadku orzeczenia na rzecz pokrzywdzonego w wyroku obowiązku naprawienia szkody, nawiązki lub zadośćuczynienia.

W ustawie z 19.8.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego¹⁹ art. 19 dotyczący badania psychicznego osoby na żądanie prokuratora odsyła do innej ustawy; bez wątplenia chodzi tu o KPK. W przepisie art. 324 ustawodawca wyposażył prokuratora w uprawnienie skierowania wniosku do sądu o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego, jeżeli zostanie ustalone, że oskarżony dopuścił się czynu w stanie niepoczytalności. W takim przypadku art. 339 § 1 pkt 1 przewiduje skierowanie sprawy na posiedzenie sądu. Oczywiście niezbędne będzie w celu ustalenia niepoczytalności osoby skierowanie jej na badanie przez biegłych lekarzy psychiatrów (co najmniej dwóch) – w postępowaniu przygotowawczym uprawnionym do powołania biegłych będzie prokurator (art. 202 KPK *in finem*). Z opinii biegłych może wyniknąć potrzeba badania stanu zdrowia psychicznego oskarżonego w formie obserwacji w zakładzie leczniczym – zgodnie z art. 203 KPK *in fine* – wówczas jednak o takiej potrzebie na wniosek prokuratora orzeka sąd. Konsekwencją tego postępowania może być wydanie postanowienia o ubezwłasnowolnieniu osoby przez sąd okręgowy na podstawie przepisów art. 545 KPC i n. O umorzeniu postępowania sąd orzeka zgodnie z przepisem art. 354 KPK i przepisami dotyczącymi przygotowania do rozprawy głównej (art. 348–354 KPK).

W ustawie z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²⁰ w art. 8a nałożono na Prokuratora Generalnego zadania związane z opracowywaniem i wydawaniem co najmniej raz na 2 lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Na podstawie art. 12 PrzemDomU, ustanawiającego obowiązek osób, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych powzięły wiadomość o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, zawiadomienia prokuratora o tym fakcie, dotyczy to również samego zaistnienia przemocy w rodzinie – można stwierdzić o uprawnieniu prokuratora do złożenia wniosku, o którym mowa w art. 11a PrzemDomU, o wszczęcie postępowania o zobowiązanie sprawcy przemocy do opuszczenia mieszkania. Potwierdza to również regulacja ust. 2 tegoż artykułu – ustanawiająca tryb postępowania w sprawie na

¹⁹ Tekst jed.: Dz.U. 2011 r. Nr 231 poz. 1375 ze zm.

²⁰ Tekst jedn.: Dz.U. 2005 r. Nr 180, poz. 1493 ze zm., dalej jako: PrzemDomU.

podstawie artykułów KPC dotyczących postępowania nieprocesowego, co z kolei jest zgodne z uprawnieniami prokuratora wynikającymi z postanowień art. 7 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC. Jest to na pewno uprawnienie prokuratury, które potwierdza rolę prokuratora jako strażnika praworządności.

Wreszcie w ustawie z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi²¹ na podstawie art. 26 ust. 3 prokurator uzyskuje uprawnienie do wystąpienia z wnioskiem do sądu o zobowiązanie osoby do poddania się leczeniu w stacjonarnym bądź niestacjonarnym zakładzie leczenia odwykowego. Według art. 26 ust. 2 AlkU sąd rejonowy orzeka w tej sprawie zgodnie z przepisami o postępowaniu nieprocesowym – co zapewnia również udział prokuratora w postępowaniu.

Ze względu na tematykę artykułu nie omówiono tu dokładnie poszczególnych postępowań. Co zwraca jednak uwagę nawet przy dosyć pobieżnej analizie tychże – uprawnienia prokuratora wynikające z wymienionych aktów prawnych nie tylko nie kolidują z rolą prokuratora jako oskarżyciela publicznego, ale rozszerzają jego kompetencje. Uprawnienie polegające na legitymacji prokuratora do złożenia wniosku o zobowiązanie sprawcy przemocy w rodzinie do opuszczenia mieszkania (PrzemDomU) nie tylko rozszerza opcjonalnie jego kompetencje w stosunku do uprawnienia żądania w akcie oskarżenia w postępowaniu karnym orzeczenia wobec oskarżonego środka karnego w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 ust 2e KK w zw. z art. 41a § 1 KK i np. 207 KK), ale wyposaża go w skuteczny środek interwencji, zanim dojdzie do popełnienia przestępstwa. Wzmacnia i podkreśla to rolę strażnika prawa – sprawowaną przez prokuraturę w polskim systemie prawnym.

W podsumowaniu problematyki uczestnictwa prokuratora w postępowaniu cywilnym należy wspomnieć o szczególnym uprawnieniu Prokuratora Generalnego w przypadku ujawnienia rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego – Prokurator Generalny może wystąpić do Sądu Najwyższego z wnioskiem o ich rozstrzygnięcie przez SN w składzie siedmiu sędziów, zgodnie z art. 60 *in fine* ustawy z 23.11.2002 r. o Sądzie Najwyższym²². Sytuacja taka ma również miejsce w przypadku, gdy Sąd Najwyższy uzna, że zagadnienie prawne wymaga rozstrzygnięcia przez pełny skład SN, Izby SN – udział Prokuratora Generalnego lub jego zastępcy w przypadku posiedzenia pełnego składu izby jest obowiązkowy zgodnie z art. 61 *in fine* SNU.

IV. Zakończenie

Rozpoczynając konstatacje na temat roli prokuratury w systemie polskiego prawa w kontekście odpowiedzi na pytanie postawione w tytule artykułu, należy zwrócić uwagę na wielość i różnorodność postępowań, w których może brać udział i które może wszczynać prokurator. Rola, jaką spełnia w tych postępowaniach, jest

²¹ Tekst jedn.: Dz.U. 2012 r. poz. 1356 ze zm., dalej jako: AlkU.

²² Tekst jedn.: Dz.U. 2013 r. poz. 499 ze zm., dalej jako: SNU.

w żadnym wypadku nie do pogodzenia z tezą, jakoby rola oskarżyciela publicznego sprawowana w postępowaniu karnym przez prokuratora była jego funkcją zasadniczą i nadrzędną. Zadanie prokuratury – stania na straży przestrzegania prawa – zawiera w swoim przedmiocie również rolę oskarżyciela publicznego w postępowaniu karnym jako najwyrazistszą ze wszystkich innych spełnianych w pozostałych rodzajach postępowań! Waga funkcji prokuratora w postępowaniu karnym jest wynikiem szkodliwości społecznej naruszeń podstawowych dóbr prawnych objętych ochroną przedmiotu prawa karnego. Dlatego jest ona najbardziej wyrazista i dostrzegalna, co nie oznacza jednak, że pozostałe funkcje spełniane przez prokuratora w innych postępowaniach można bagatelizować czy traktować jako mniej ważne. Postrzeganie roli prokuratora wyłącznie poprzez pryzmat postępowania karnego w oderwaniu od systemu prawa, w tym również Konstytucji RP, powoduje wypaczenie obrazu tej służby, bo nie ulega wątpliwości, że jest to zaszczytna służba społeczeństwu, Konstytucji i prawu *sensu largo*! Powtarzające się w różnych postaciach pojęcie strzeżenia praworządności w wielu postępowaniach dowodzi, że ta właśnie funkcja dominuje w kompetencjach i obowiązkach prokuratora, i wyartykułowana zasada, że funkcja oskarżyciela publicznego wynika z funkcji stania na straży praworządności przez prokuraturę, znajduje w tym potwierdzenie.

Oczywiście można jako argument *a contrario* przytoczyć, że to właśnie w postępowaniu karnym prokurator zawsze bierze udział, jednak wynika to z konstrukcji postępowania karnego. Podkreślić trzeba w tym miejscu znaczenie innego przepisu Kodeksu postępowania karnego, a mianowicie art. 64, dającego prokuratorowi legitymację do wytoczenia powództwa cywilnego na rzecz pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, jeżeli wymaga tego interes społeczny. Jest to element łączący ściśle przepisy KPK z KPC. Warto zwrócić uwagę, że przepis ten przełamuje zasadę dyspozytywności i kontradiktoryjności w procesie cywilnym, która nie pozwala sądowi cywilnemu na wyjście poza granicę zaskarżenia powództwem. Znowu jednak zwraca uwagę pojęcie interesu społecznego, które ma ścisłe konotacje z użytym w art. 2 ProkU pojęciem strzeżenia praworządności.

Reasumując – prokuratura w obecnym stanie ustrojowym spełnia istotne zadanie w systemie prawnym jako organ *sui generis* nadzoru nad przestrzeganiem porządku prawnego²³. Na poparcie tej tezy można przytaczać wiele argumentów, ale nade wszystko rola ta wynika z miejsca prokuratora w systemie prawnym państwa polskiego. Normę taką można wywieść na podstawie uregulowań przepisów powyżej wymienionych aktów prawnych. Zważywszy na cel, który przyświecał opracowaniu niniejszego artykułu, nie omówiono szczegółowo każdego z wymienionych postępowań, w których bierze udział prokurator. Nie wspomniano również o problemie, który powraca w dyskusji o roli prokuratury, a mianowicie o rozdziale uczestnictwa prokuratora w postępowaniu przygotowawczym od postępowania sądowego – mam tu na myśli wprowadzenie instytucji sędziego

²³ Zobacz: A. Ważny, Konstytucja bez prokuratury, *op. cit.*, s. 116.

śledczego. To temat na odrębne opracowanie. Jednak już na podstawie wspomnianych przepisów można przyjąć tezę, że prokurator jest strażnikiem państwa, a rola oskarżyciela publicznego jest pochodną tej funkcji.

The Prosecution – upholder of the law or public prosecutor?

Summary

The article attempts to answer the question of which statutory operations of the Prosecution should be considered superior – the function of the public prosecutor, or the function of an upholder of the law? Should these two functions be considered equally important? The author discusses these questions with regard to a draft act proposed by a group of Polish MPs concerning amendments to the Constitution (the position of the Prosecution in the Constitution) and the draft Prosecution Act. The author also proposes the thesis that the position of the Prosecution in the state legal system – reflected in its appropriate position in the Constitution – should result from the rights and duties of the Prosecutor, as specified in prescriptive acts regulating criminal, administrative, judicial-administrative and civil proceedings. Such a paradoxical situation in which the position of the Prosecution in the Constitution is determined by legal acts, instead of the other way round, results from the fact that the Prosecution was not mentioned or positioned in the draft or in the Constitution. In spite of this, through its general principles, especially through the principles of a democratic state and the rights and civil liberties thereof – the Constitution has influenced the structure of the Prosecution as well as its rights and obligations. The article uses the terms Prosecution and Prosecutor interchangeably as synonyms, in accordance with the principle of the integral nature of the Prosecution.

Odpowiedzialność osoby trzeciej względem pokrzywdzonego wierzyciela na podstawie Kodeksu cywilnego w orzecznictwie Sądu Najwyższego

Przemysław Rauchut*

Streszczenie

Ochrona na podstawie przepisów o skardze pauliańskiej częstokroć nie jest wystarczająca dla zabezpieczenia interesu majątkowego wierzyciela pokrzywdzonego nieuczciwym postępowaniem dłużnika. Bezskuteczność względna czynności prawnej niewypłacalnego dłużnika z osobą trzecią może jednak stanowić przesłankę szerszej odpowiedzialności osoby trzeciej względem wierzyciela od tej, która wynika tylko z przepisów tytułu X księgi trzeciej Kodeksu cywilnego. Otwiera bowiem również możliwość uzyskania wyroku zasądzającego świadczenie bezpośrednio od osoby trzeciej, co jest skutkiem o wiele korzystniejszym z punktu widzenia wierzyciela niż jedynie dozwoleństwo egzekucji z przedmiotów majątkowych pochodzących z czynności prawnej bezskutecznej, osiągnięte za pomocą akcji pauliańskiej. Kwestia odpowiedzialności osoby trzeciej względem pokrzywdzonego wierzyciela na podstawie instytucji prawnych przewidzianych w Kodeksie cywilnym będzie stanowiła zasadniczy przedmiot poniższych rozważań, których inspirację stanowiły przede wszystkim poglądy wyrażane w bogatym orzecznictwie Sądu Najwyższego.

* Absolwent II rocznika aplikacji ogólnej KSSiP, obecnie referendarz sądowy w Sądzie Rejonowym w Świeciu.

I. Starając się zapobiec negatywnym dla wierzycieli konsekwencjom czynności prawnych dokonanych przez nierzetelnych dłużników, ustawodawca wprowadził do Kodeksu cywilnego instytucję skargi pauliańskiej (art. 527–534 KC). Zgodnie z art. 527 § 1 KC, gdy wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, każdy z wierzycieli może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną w stosunku do niego, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. Istotą skargi pauliańskiej jest ubezskutecznienie czynności prawnej dłużnika i osoby trzeciej względem wierzyciela. Bezskuteczność tę odnosić należy do wierzyciela, a nie stron czynności prawnej, która sama w sobie jest ważna, choć jej skutki zostały ograniczone względem podmiotu w nią niezaangażowanego. Celem skargi pauliańskiej jest, zgodnie z art. 532 KC, uzyskanie przez wierzyciela, względem którego czynność prawna dłużnika została uznana za bezskuteczną, uprawnienia do dochodzenia z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej zaspokojenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły. Rozwiązanie to prowadzi do rozszerzenia zakresu przedmiotowego egzekucji prowadzonej wobec dłużnika o te przedmioty, które nie należą do jego majątku, chociaż powinny. Skutki wyroku pauliańskiego odnosić zatem należy do fazy postępowania egzekucyjnego. Wówczas bowiem wyraźnie widoczny jest konstytutywny charakter tego orzeczenia, którego materialnym wyrazem jest powstanie po stronie osoby trzeciej obowiązku znoszenia egzekucji prowadzonej przez wierzyciela celem uzyskania tego, na co mógłby liczyć, gdyby jego dłużnik zachowywał się lojalnie. Fakt, że źródłem powyższego obowiązku osoby trzeciej jest przepis ustawy (koncepcja zobowiązania *ex lege*), nie daje jednak podstaw do ustalenia bezskuteczności względnej czynności prawnej dłużnika w żadnym innym procesie jako przesłanki rozstrzygnięcia¹. Innymi słowy, dopiero prawomocny wyrok ze skargi pauliańskiej umożliwia pozytywne dla wierzyciela rozstrzygnięcie o odpowiedzialności osoby trzeciej z przedmiotu majątkowego, który nabyła ona z czynności prawnej fraudacyjnej. Uprawnienie pokrzywdzonego wierzyciela ma bowiem charakter kształtujący względem stosunku prawnego istniejącego między niewypłacalnym dłużnikiem a osobą trzecią, ponieważ pozbawia ten stosunek zamierzonego przez strony skutku prawnego, i to z mocą wsteczną, to jest już od dnia dokonania zaskarżonej czynności.

Warto w tym miejscu dodać, że skoro obowiązek osoby trzeciej znoszenia egzekucji wierzytelności powstaje z mocy samego prawa z chwilą uprawomocnienia wyroku pauliańskiego², to często spotykane w praktyce żądanie pozwu ze skargi pauliańskiej, w którym powód oprócz uznania czynności prawnej za bezskuteczną żąda także nakazania osobie trzeciej, aby zezwoliła na przeprowadzenie egzekucji wierzytelności ze swego majątku, jest zbędne i w tym zakresie sąd powinien

¹ Wyrok SN z 3.2.2005 r., II CK 412/04, Legalis.

² Postanowienie SN z 4.12.1997 r., I CZ 176/97, Legalis.

oddalić powództwo. Żądanie uznania czynności prawnej za bezskuteczną należąca do kategorii powództw o ukształtowanie prawa trzeba wszakże odróżnić od żądania nakazania znoszenia egzekucji, kwalifikowanego jako zwykłe powództwo o świadczenie. To ostatnie roszczenie jest jednak przedwczesne, ponieważ dopóki czynność prawna dłużnika nie zostanie ubezwzględniiona mocą konstytucyjnego wyroku, wierzyciel nie może domagać się znoszenia przez osobę trzecią egzekucji z przedmiotów majątkowych, które należą do jej majątku. Jeśli jednak powód wyraźnie powołuje się w podstawie faktycznej i prawnej pozwu na przesłanki skargi pauliańskiej, to nawet nieprawidłowe określenie dochodzonego roszczenia nie powinno skutkować oddaleniem powództwa *a limine* bez wyjaśnienia wątpliwości co do rzeczywistej treści żądania powoda. Sąd Najwyższy w wyroku z 23.5.2013 r.³ przyjął, że związanie granicami żądania pozwu nie oznacza w tym przypadku, że sąd związany jest w sposób bezwzględny samym sformułowaniem zgłoszonego żądania.

W doktrynie słusznie zwrócono uwagę, że do obowiązków osoby trzeciej obok znoszenia prowadzonej przez wierzyciela egzekucji należy również nakaz powstrzymania się od wszelkich czynności, które powodowałyby bezskuteczność egzekucji wierzyciela z jej majątku⁴. W naruszeniu przez osobę trzecią tego obowiązku z kolei upatruje się źródeł ewentualnej odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 471 KC. Przyznanie pełnej swobody osobie trzeciej w wyzbywaniu się przedmiotów majątkowych uzyskanych z bezskutecznej czynności prawnej dokonanej z niewypłacalnym dłużnikiem umniejszałoby ochronę zapewnianą wierzycielowi na podstawie przepisów o skardze pauliańskiej. Obowiązkowi znoszenia egzekucji (*pati*) przez osobę trzecią musi zatem towarzyszyć obowiązek zaniechania działań (*non facere*) czyniących tę egzekucję bezskuteczną. W razie odpłatnego zbycia składników majątku pochodzących z czynności fraudacyjnej na rzecz „osoby czwartej”, działającej w dobrej wierze, pokrzywdzony wierzyciel mógłby zostać pozbawiony należytej mu ochrony, co nie jest rozwiązaniem słusznym. Dlatego z naruszeniem przez osobę trzecią obowiązku powstrzymania się od działań wyłączających egzekucję z przedmiotów pochodzących z czynności fraudacyjnej wiązać należy odpowiedzialność z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, a nawet z deliktu (art. 415 KC). Formy prawne tej dalszej ochrony każdorazowo uzależnione są od okoliczności konkretnego wypadku, niemniej jednak zawsze powinny zapobiegać swoistemu premiowaniu nierzetelnego postępowania osoby trzeciej kosztem wierzyciela, który już raz został pokrzywdzony podjętymi w złej wierze działaniami tej osoby. Przyjęcie, że z art. 532 KC wynika nie tylko ustawowy obowiązek osoby trzeciej do znoszenia egzekucji, ale również zobowiązanie nieczynienia tego, co mogłoby uniemożliwić tę egzekucję, zapobiega powyższemu niebezpieczeństwu, gdyż daje pokrzywdzonemu wierzycielowi odpowiednie roszczenia w celu zrehabilitowania uszczerbku spowodowanego wyzbyciem się majątku na rzecz „osoby czwartej”.

³ I CSK 555/12, www.sn.pl.

⁴ M. Warciński, glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2008 r., III CZP 55/08, OSP 2011, Nr 4, s. 287.

W orzecznictwie sądowym z obligacyjnego charakteru skargi pauliańskiej wywodzony jest pogląd, że ochrona ta obejmuje tylko tych wierzycieli, którzy nie posiadają zabezpieczenia rzeczowego. Wierzyciel posiadający takie zabezpieczenie, niezależnie od zbycia przedmiotu obciążonego, może bowiem w dalszym ciągu dochodzić zaspokojenia swych roszczeń z przedmiotu zabezpieczenia i nie potrzebuje w tym celu zaskarżać czynności prawnych dłużnika. Inaczej może być jedynie wtedy, gdy wartość rzeczy nie zabezpiecza wierzytelności w całym zakresie albo gdy skutek czynności prawnej dłużnika zaspokojenie wierzyciela będzie niemożliwe, utrudnione lub odwleczone. Wówczas istnienie zabezpieczenia rzeczowego wierzytelności nie wyklucza uwzględnienia skargi pauliańskiej⁵. Przy ocenie zasadności akcji pauliańskiej dla ochrony wierzytelności hipotecznej istotne jest ponadto, że na stopień zaspokojenia wierzyciela zabezpieczonego hipotecznie w postępowaniu egzekucyjnym z nieruchomości obciążonej wpływa szereg czynników, w postaci choćby istnienia hipotek z wyższym pierwszeństwem bądź tzw. wierzytelności uprzywilejowanych (art. 1025 § 1 pkt 1–4 KPC). Dlatego też nie można *a priori* wykluczyć interesu wierzyciela w zaskarżeniu pauliańskiej czynności prawnych dłużników rzeczowych, podobnie jak nie eliminuje takiej możliwości zabezpieczenie wierzytelności wpisem hipoteki przymusowej⁶.

II. Dotychczasowe rozważania odnosiły się w głównej mierze do typowej sytuacji, gdy czynność prawna dłużnika z osobą trzecią obejmowała przedmioty oznaczone indywidualnie. Niebezpieczeństwo dla wierzyciela może jednak wynikać także z dokonywania przez dłużnika takich czynności prawnych, w których przedmiotem świadczenia nie będzie nieruchomość albo inna rzecz oznaczona co do tożsamości. Trudności w skorzystaniu ze skargi pauliańskiej powstają w takim wypadku w związku z tym, że w postępowaniu egzekucyjnym nie ma praktycznej możliwości zidentyfikowania rzeczy oznaczonych co do gatunku lub pieniędzy, które pochodzą z czynności fraudacyjnej. Cel skargi pauliańskiej, którym jest dopuszczalność wyegzekwowania przez wierzyciela roszczenia nie tylko z majątku dłużnika wymienionego w tytule wykonawczym, ale również z przedmiotów majątkowych osoby trzeciej, nie mógłby zostać osiągnięty, gdyby możliwość zaspokojenia uzależniona była od ścisłego zidentyfikowania przedmiotu egzekucji. W praktyce wyjątkiem będą bowiem wypadki, gdy w majątku osoby trzeciej uda się wyszczególnić pieniądze bądź inne rzeczy zamienne pochodzące bezpośrednio z czynności prawnej uznanej za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela. W zdecydowanej większości przedmioty te ulegają zmieszaniu z innymi składnikami tego samego rodzaju znajdującymi się już w majątku osoby trzeciej. W takiej więc sytuacji uprawnienie wierzyciela do zaspokojenia się w drodze egzekucji z przedmiotów majątkowych, które w następstwie czynności uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły, miałyby czysto iluzoryczny

⁵ Wyroki SN: z 11.5.2012 r., II CSK 548/11, OSNC 2013, Nr 2, poz. 19 oraz z 28.11.2001 r., IV CKN 525/00, Biuletyn SN 2002, Nr 5, s. 11.

⁶ Wyrok SA w Szczecinie z 4.12.2012 r., I ACa 504/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

charakter. W orzecznictwie przeważa jednak pogląd, że trudności w stosowaniu art. 532 KC w omawianym przypadku nie uzasadniają wniosku o niedopuszczalności wystąpienia z akcją pauliańską.

Sąd Najwyższy przyjmuje, że wierzyciel jest uprawniony do prowadzenia w następstwie wyroku pauliańskiego egzekucji z całego majątku osoby trzeciej, bez potrzeby jednoznacznego zidentyfikowania przedmiotów pochodzących z bezskutecznej czynności prawnej, jeżeli przedmiotem czynności prawnej fraudacyjnej było świadczenie pieniędzy bądź rzeczy zamiennych⁷. Dopuszczenie prowadzenia egzekucji z całego majątku osoby trzeciej jest tutaj niewątpliwie pewnego rodzaju odstępstwem od zasady, że bezskuteczność względna obejmuje tylko konkretne przedmioty majątkowe, pochodzące z czynności prawnej fraudacyjnej. Tak szeroka wykładnia przepisów o ochronie wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika jest jednak uzasadniona, gdyż przeciwnie stanowisko prowadziłoby do nikłej efektywności tej instytucji. Dlatego podkreślić w tym miejscu należy szczególnie istotną rolę, jaką pełni dla zabezpieczenia interesu osoby trzeciej wyraźne i dokładne oznaczenie zakresu chronionej wierzytelności w wyroku uwzględniającym skargę pauliańską. Bezskutecznością może być objęta czynność prawna dłużnika maksymalnie do rozmiarów konkretnej wierzytelności przysługującej wierzycielowi wyrażonej w kwocie pieniężnej. Z tego względu sentencja wyroku wydanego na podstawie art. 527 § 1 KC zawsze musi określać wierzytelność, której ochronie ma służyć, oraz jej wysokość. Jest to tym bardziej konieczne, że z oczywistych względów nie można w trybie art. 319 KPC w tytule egzekucyjnym przeciwko dłużnikowi, który po nadaniu klauzuli wykonalności stanowi podstawę egzekucji również z majątku osoby trzeciej, zastrzec tejże osobie prawa do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności do wartości przedmiotu czynności fraudacyjnej. Jeśli natomiast w sentencji wyroku pauliańskiego sąd nie zamieściłby wyraźnego wskazania chronionej wierzytelności, to wierzyciel mógłby wyegzekwować dowolne roszczenie majątkowe, które mu przysługuje w stosunku do dłużnika, gdyż w praktyce dla komornika jedyną informacją odnośnie do zakresu egzekucji z majątku osoby trzeciej jest właśnie wyrok pauliański z wyrażoną w nim kwotowo wysokością niezaspokojonego przez dłużnika roszczenia wierzyciela egzekwowującego.

Organ egzekucyjny może egzekwować z majątku osoby trzeciej roszczenie w kwocie nieprzekraczającej wartości przedmiotu świadczenia z czynności prawnej uznanej za bezskuteczną nawet wtedy, gdy wierzytelność względem dłużnika egzekwowanego opiewa na wyższą kwotę. Przekroczenie granic odpowiedzialności osoby trzeciej na etapie postępowania egzekucyjnego uzasadnia wystąpienie przez tę osobę z powództwem ekscydencyjnym na podstawie art. 841 § 1 KPC. Jeżeli w wyniku egzekucji doszłoby do wyegzekwowania świadczenia zarówno od dłużnika, jak i od osoby trzeciej, to osoba trzecia mogłaby domagać się zwrotu swojego świadczenia bezpośrednio od wierzyciela egzekwowującego, gdyż z istoty

⁷ Wyrok SN z 25.10.2012 r., I CSK 139/12, Biuletyn Izby Cywilnej SN 2013, Nr 12.

skargi pauliańskiej wynika, że odpowiedzialność osoby trzeciej ma charakter sub-sydiarny względem odpowiedzialności dłużnika i aktualizuje się dopiero w przypadku pokrzywdzenia wierzyciela z powodu niewypłacalności dłużnika. O ile pokrzywdzenie wierzyciela należy oceniać nie według chwili dokonania czynności prawnej dłużnika z osobą trzecią, lecz według chwili jej zaskarżenia⁸, o tyle odnośnie do niewypłacalności dłużnika podkreśla się w orzecznictwie, że chodzi tu zawsze o rzeczywistą niewypłacalność dłużnika, istniejącą na dzień wystąpienia przez wierzyciela z akcją pauliańską, jak również w momencie wyrokowania⁹. Skoro więc w czasie wyrokowania ze skargi pauliańskiej (art. 316 § 1 KPC) dłużnik, który w tym procesie nie bierze udziału, musi być niewypłacalny, to uzyskany przez wierzyciela wyrok zawiera domniemanie, że odpowiedzialność osoby trzeciej za cudzy dług spowodowana została brakiem zaspokojenia egzekwowanego roszczenia z majątku dłużnika. Osobie trzeciej nie przysługuje jednak powództwo opozycyjne oparte na twierdzeniu, że po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiło zdarzenie, w wyniku którego zobowiązanie wygasło albo nie może być egzekwowane z racji tego, że nie jest dłużnikiem w rozumieniu art. 840 § 1 KPC. Z tego powodu należy dopuścić możliwość dochodzenia przez nią spełnionego za dłużnika świadczenia bezpośrednio od wierzyciela egzekwującego na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Wierzyciel egzekwujący, który uzyskał zaspokojenie swoich pretensji od dłużnika, nie jest już pokrzywdzony, więc ewentualne wzbogacenie kosztem osoby trzeciej pozbawione byłoby podstawy prawnej (art. 405 KC). Zaspokojenie wierzyciela na etapie postępowania egzekucyjnego przez dłużnika powoduje więc, że wierzyciel otrzymaną z majątku osoby trzeciej nadwyżkę obowiązaną jest jej zwrócić.

Z przeprowadzonego wywodu wynika oczywisty wniosek, że wyrok uwzględniający skargę pauliańską nie powoduje powiększenia grona dłużników pokrzywdzonego wierzyciela o osobę trzecią. O ile wierzyciel może żądać przeprowadzenia egzekucji także z majątku tej osoby, o tyle musi ograniczyć się tylko do przedmiotów, które wyszły z majątku jego dłużnika albo do niego nie weszły, bądź też, w przypadku rzeczy zamiennych, do ich wartości. Trzeba jednak podkreślić, że w sprawie o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną osoba trzecia, która na podstawie tej czynności uzyskała korzyść majątkową, zachowuje legitymację bierną także wtedy, gdy przed doręczeniem pozwu rozporządziła uzyskaną korzyścią na rzecz innej osoby. Legitymacji biernej w procesie ze skargi pauliańskiej dotyczy art. 531 KC, który stanowi, że uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli następuje w drodze powództwa lub zarzutu przeciwko osobie trzeciej, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową. W wypadku zaś gdy osoba trzecia rozporządziła uzyskaną korzyścią, wierzyciel może wystąpić bezpośrednio przeciwko osobie, na której rzecz rozporządzenie nastąpiło, tylko wtedy, gdy osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną

⁸ Wyrok SN z 22.3.2001 r., V CKN 280/00, LEX nr 52793.

⁹ Wyrok SN z 18.4.2012 r., V CSK 183/11, Legalis.

albo jeżeli rozporządzenie było nieodpłatne. Z powyższego przepisu orzecznictwo wywiodło, że wierzyciel nie traci prawa do żądania uznania za bezskuteczną czynności prawnej w wypadku, gdy osoba trzecia rozporządziła odpłatnie uzyskaną korzyścią na rzecz osoby działającej w dobrej wierze. Mimo że takie uprawnienie wierzyciela nie wynika wprost z art. 531 § 2 KC, to jednak odmienny pogląd stwarzałby niebezpieczeństwo pozbawienia wierzyciela jego uprawnienia przez dalsze zbycie rzeczy osobie w dobrej wierze¹⁰.

III. Wracając do rozważań nad sposobami ochrony wierzyciela w razie odpłatnego zbycia przez osobę trzecią przedmiotów majątkowych objętych zaskarżoną czynnością prawną dłużnika, przypomnieć trzeba, co wyżej już sygnalizowano, że odpowiedzialność osoby trzeciej może przybrać różne formy. Od okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda będzie zależała ocena prawna roszczenia. W typowym przypadku, omówionym już wyżej, będzie to obowiązek znoszenia przez osobę trzecią egzekucji z jej majątku na zaspokojenie wierzyciela (art. 532 KC). Uzyskanie tego wyroku może jednak otworzyć dalsze jeszcze drogi zaspokojenia interesu wierzyciela, szczególnie wtedy, gdy osoba trzecia nie dysponuje już przedmiotem pochodzącym z ubezskutecznionej czynności prawnej. W takiej sytuacji dopuszczalne będzie również żądanie przez wierzyciela zapłaty odpowiedniej kwoty od osoby trzeciej, która dokonała odpłatnego zbycia przedmiotów majątkowych objętych zaskarżoną czynnością prawną dłużnika. Roszczenie to znajdzie oparcie w przepisach prawa cywilnego materialnego, odwołujących się bądź to do koncepcji deliktu (art. 415 KC), bądź też naruszenia zobowiązania nieczynienia (art. 471 KC), o czym była już mowa. Przynajmniej jednak nie można wykluczyć odpowiedzialności osoby trzeciej także z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (art. 405 KC). W orzecznictwie SN wyraźnie wskazuje się bowiem, że osoba trzecia działająca w złej wierze może być postrzegana jako współwinna wyrządzenia wierzycielowi szkody przez udaremnienie mu możliwości zaspokojenia się z majątku dłużnika, względnie jako wzbogacona w stosunku do wierzyciela bezpodstawnie jego kosztem o przedmiot lub wartość, które jako służące pokrzywdzeniu wierzyciela nie powinny być znaleźć się w jej majątku i ze zwrótem których powinna się liczyć¹¹.

Sąd Najwyższy słusznie zauważa, że przepisy o skardze pauliańskiej nie powinny być wykładane jako zamknięty i wyczerpujący system ochrony wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika. Te ogólne normy winny zaś raczej pozostawać w odpowiednim związku z innymi przepisami służącymi ochronie wierzyciela zwłaszcza wówczas, gdy działanie osoby trzeciej i dłużnika uzasadniało udzielenie wierzycielowi ochrony pauliańskiej, a osoba trzecia dokonuje dalszych skutecznych rozporządzeń nabytą od dłużnika korzyścią majątkową, w szczególności w celu uniknięcia egzekucji wierzyciela z własnego majątku. Z pola widzenia nie

¹⁰ Porównaj: uchw. SN z 24.2.2011 r., III CZP 132/10, OSNC 2011, Nr 10, poz. 112 oraz wyr. SA w Warszawie z 20.2.2013 r., VI ACA 1182/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

¹¹ Porównaj wyżej powołany wyrok SN z 3.2.2005 r., II CK 412/04.

można wszak tracić, że dokonując wspomnianego rozporządzenia, osoba trzecia uzyskuje korzyść majątkową w postaci ekwiwalentu za zbyty przedmiot majątkowy, co wzięwszy pod uwagę istniejący stan pokrzywdzenia wierzyciela wskutek braku zaspokojenia jego wierzytelności, może uzasadniać pogląd, że osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową kosztem wierzyciela. Wiązanie możliwości zaspokojenia wierzyciela wyłącznie z przedmiotem czynności bezskutecznej stwarza zaś niebezpieczeństwo, że wierzyciel nie uzyskałby zaspokojenia swoich roszczeń w wyniku przeprowadzenia egzekucji w sposób określony w art. 532 KC z braku w majątku osoby trzeciej wspomnianego przedmiotu, choć byłby w nim ekwiwalent uzyskany z jego zbycia. Dlatego też pogląd judykatury konsekwentnie dopuszcza w powyższym wypadku roszczenie wierzyciela na podstawie art. 405 KC o zwrot korzyści uzyskanych przez osobę trzecią w wyniku zbycia¹², i to stanowisko, aczkolwiek krytykowane w doktrynie¹³, należy uznać za słuszne. Formuła zobowiązania z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia jest tak pojemna, że mogą się w niej również mieścić sytuacje, w których do transferu korzyści nie doszło bezpośrednio z majątku wierzyciela do majątku osoby trzeciej¹⁴. Stanu zubożenia wierzyciela można także upatrywać w pozbawieniu go samej ekspektatywy uzyskania korzyści z przedmiotu majątkowego, z którego miałyby prawo się zaspokoić w drodze egzekucji. Ta prawna możliwość zaspokojenia swojego interesu niewątpliwie ma charakter majątkowego prawa podmiotowego i wchodzi w skład mienia wierzyciela, a zatem jeśli kto inny uzyskuje korzyść ze składników pochodzących z czynności prawnej bezskutecznej, to chociaż następuje to na podstawie ważnej czynności prawnej, skutkiem jest pozbawienie wierzyciela możliwości zaspokojenia i wzbogacenie się jego kosztem. Bezpodstawność wzbogacenia w takich przypadkach powinna być odnoszona do relacji zachodzących między osobą trzecią i dłużnikiem z jednej strony a wierzycielem z drugiej.

Sąd Najwyższy, w powołanym już wyżej wyroku z 25.10.2012 r., I CSK 139/12, wyjaśnił, że ubezskutecznioma skargą pauliańską czynność prawna nie może stanowić tytułu prawnego usprawiedliwiającego nabycie przez osobę trzecią korzyści, którą rozporządził dłużnik, ponieważ przeznaczeniem tej korzyści jest użycie jej w celu zaspokojenia wierzyciela. Po odpłatnym rozporządzeniu przedmiotem majątkowym pochodzącym z bezskutecznej czynności prawnej na rzecz „osoby czwartej” osoba trzecia jest zaś obowiązana, na podstawie art. 406 KC, do wydania wierzycielowi uzyskanego ekwiwalentu. Również w uchwale z 12.6.2008 r.¹⁵ Sąd Najwyższy, analizując powyższe działanie osoby trzeciej, trafnie przyjął, że rozporządzenie majątkiem z ubezskutecznionej czynności prawnej na rzecz osoby czwartej, chociaż posiada swoją podstawę prawną w stosunku między stronami tej czynności, nie może być uznane za usprawiedliwione w relacji osoby trzeciej z pokrzywdzonym wierzycielem. Taki transfer prowadzi do powstania

¹² Uchwała SN z 12.6.2008 r., III CZP 55/08, OSNC 2009, Nr 7–8, poz. 95.

¹³ Porównaj treść glos do wymienionej uchwały SN z 12.6.2008 r.: H. Bednarz, Pal. 2010, Nr 5–6 oraz P. Biezuńskiego, M.Pr. Bank. 2011, Nr 1, a w szczególności przywołaną wcześniej glosę M. Warcińskiego.

¹⁴ Zobacz: wyr. SN z 14.1.2010 r., IV CSK 274/09, Legalis.

¹⁵ III CZP 55/08, *op. cit.*

odpowiedniego roszczenia kondycyjnego po stronie wierzyciela, obejmującego korzyść majątkową uzyskaną w wyniku rozporządzenia przedmiotami majątkowymi nabytymi uprzednio od dłużnika. Obowiązek wydania korzyści obejmuje przy tym nie tylko korzyść bezpośrednio uzyskaną, lecz także wszystko, co w razie zbycia, utraty lub uszkodzenia zostało uzyskane w zamian tej korzyści albo jako naprawienie szkody (art. 406 KC).

Funkcjonalny związek między roszczeniem o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia a konstytucyjnym wyrokiem ze skargi pauliańskiej nie pozwala na uwzględnienie powództwa o zapłatę, jeżeli nie rozstrzygnięto jeszcze kwestii bezskuteczności względem wierzyciela czynności prawnej dłużnika. W orzecznictwie SN wydaje się przeważać stanowisko, że w razie rozporządzenia przez osobę trzecią przedmiotem uzyskanego od dłużnika przysporzenia na rzecz innej osoby w okolicznościach niepozwalających na zastosowanie art. 531 § 2 KC wierzyciel może wytoczyć osobie trzeciej powództwo o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia jednocześnie z powództwem pauliańskim¹⁶. Powyższe rozstrzygnięcie niewątpliwie upraszcza proces ochrony wierzyciela, jednak budzi wątpliwości, zważywszy na wspomniany już konstytucyjny i prawokształtujący charakter wyroku pauliańskiego. Trzeba jednak mieć na względzie, że wyrok ten tworzy nowy stan prawny w relacji między wierzycielem a osobą trzecią co prawda dopiero z chwilą uprawomocnienia, niemniej z mocą wsteczną, gdyż bezskuteczność względna istnieje od dnia dokonania zaskarżonej czynności prawnej. Z drugiej strony sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 KPC), a wtedy jeszcze zaskarżona czynność prawna ma pełną moc również wobec wierzyciela. Celem uniknięcia powyższej niespójności poprawne jurydycznie wydaje się w pierwszej kolejności uwzględnienie wyrokiem częściowym powództwa ze skargi pauliańskiej i zawieszenie z urzędu postępowania o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia do czasu uprawomocnienia się tego rozstrzygnięcia (art. 317 § 1 KPC w zw. z art. 177 § 1 pkt 1 KPC).

Jeżeli osoba trzecia, wiedząc o niezaspokojonym roszczeniu wierzyciela, dokonuje następnie czynności prawnej, której przedmiotem jest świadczenie składnika majątkowego pozyskanego na podstawie bezskutecznej czynności z dłużnikiem, i czyni przez to zaspokojenie wierzytelności pokrzywdzonego wierzyciela niemożliwym, to wierzyciel jest uprawniony do wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym w oparciu o art. 415 KC. W razie uwzględnienia skargi pauliańskiej osoba trzecia nie może powołać się na brak swej winy w uniemożliwieniu egzekucji wierzycielowi, ponieważ wyzbywając się przedmiotu majątkowego nabytego z ubezskutecznionej czynności, powinna liczyć się z roszczeniem wierzyciela. Chociaż sama czynności prawna z „osobą czwartą” może być ważna, to jednak jej dokonania nie da się pogodzić z zasadami współżycia społecznego, ponieważ skutkiem tej czynności będzie uniemożliwienie zaspokojenia wierzyciela i dalsze utrwalenie stanu jego pokrzywdzenia. Takie zachowanie osoby trzeciej

¹⁶ Porównaj: wyr. SN z 13.5.1974 r., III CRN 88/74, OSPiKA 1975, Nr 6, poz. 138 z glosą A. Ohanowicza; uchw. SN z 12.6.2008 r., III CZP 55/08, OSNC 2009, Nr 7–8, poz. 95 oraz wyr. SN z 25.10.2012 r., I CSK 139/12, Biuletyn Izby Cywilnej SN 2013, Nr 12.

trzeba więc uznać za bezprawne, bowiem godzi w dobre obyczaje oraz zasady uczciwości i lojalności¹⁷. Także w omawianym przypadku uzyskanie wyroku paulińskiego może mieć prejudycjalne znaczenie dla rozstrzygnięcia o odszkodowaniu należnym wierzycielowi od osoby trzeciej, dlatego aktualne będą poczynione wyżej uwagi odnośnie do równoczesności powyższych powództw oraz sposobu ich uwzględnienia przez sąd.

IV. Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że w praktyce orzeczniczej dominuje interpretacja przychylna pokrzywdzonym wierzycielom, którzy dochodzą swych roszczeń od osoby trzeciej czy to na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, czy o odpowiedzialności za szkodę na zasadach ogólnych (art. 415 KC). Uzasadnieniem tego poglądu jest potrzeba zapewnienia skutecznych i efektywnych środków ochrony pokrzywdzonych wierzycieli, co prowadzi do szerokiej wykładni instytucji o utrwalonych już ramach, takich jak bezpodstawne wzbogacenie bądź odpowiedzialność odszkodowawcza (zarówno na podstawie art. 415 KC, jak i art. 471 KC). Sądy stoją jednak na stanowisku, że koniecznością dla ewentualnych dalszych roszczeń restytucyjnych będzie uprzednie uzyskanie prawomocnego wyroku paulińskiego. Cel norm statuujących odpowiedzialność deliktową, kontraktową czy z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia jest w pełni zachowany, podczas gdy ich sztywna wykładnia mogłaby się przyczynić do niestusznego ograniczania roszczeń wierzyciela tylko do żądania ubezskutecznienia czynności prawnej dłużnika z osobą trzecią. Niejednokrotnie byłoby to zaś niewystarczające dla zrekompensowania pokrzywdzonemu wierzycielowi następstw wynikających z udaremnienia wykonania orzeczenia paulińskiego na skutek działania osoby trzeciej i dlatego zarysowane tendencje orzecznicze zastępują, moim zdaniem, na akceptację.

Liability of a third party towards an injured creditor based on the Civil Code according to Supreme Court rulings

Summary

This paper focuses on third party liability towards an injured creditor for a breach of obligations derived from an actio Pauliana court ruling. Protection based simply on the latter lawsuit does not always satisfy the claimant's pecuniary claims. Thus,

¹⁷ Zobacz: wyr. SA w Lublinie z 17.4.2013 r., I ACa 45/13, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

to ensure more effective legal protection for the creditor, according to the view taken by the jurisprudence, additional means should be employed. For instance, a third party who has subsequently transferred or otherwise disposed of goods gained through a fraudulent legal act performed with an insolvent debtor may be responsible for unjust enrichment in respect of the injured creditor. On the other hand, remedies derived from a breach of contract (e.g. Article 471 the Civil Code) as well as general non-contractual liability (e.g. Article 415 the Civil Code) cannot be excluded. However, the actions mentioned above are conditional upon a prior court ruling establishing the relative ineffectiveness of the legal act between the debtor and the third party. Nonetheless the Supreme Court points out that the application of those specific rules and possibility of creditor's compensation must be examined in light of the specific circumstances of each case.

Ustalenie odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa na podstawie procedury karnej

Anna Marcinkowska*

Streszczenie

Artykuł omawia kwestie związane z uzyskaniem odszkodowania z tytułu niesłusznego skazania, niesłusznego orzeczenia lub wykonania środka zabezpieczającego, niesłusznego tymczasowego aresztowania i zatrzymania w oparciu o obowiązującą procedurę karną. Rozważania te dotyczą zarówno przyjętej linii orzeczniczej, jak i związanej z nią problematyki odnośnie do sposobu i wysokości określenia odszkodowania i zadośćuczynienia. W opracowaniu zajęto się również przestankami związanymi z zawinieniem, ze szczególnym uwzględnieniem zasady ryzyka. Zajmuje się ono także uchwalonymi zmianami w tym zakresie, które wejdą w życie od 1.7.2015 r.

I. Źródła roszczeń odszkodowawczych

Roszczenia odszkodowawcze określone w art. 552 KPK i art. 8 ustawy z 23.2.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego¹ wskazują na pięć źródeł ich istnienia. Zobowiązania te wynikają z tytułu:

- 1) niesłusznego skazania, w wyniku którego wykonana została kara w całości lub części,
- 2) niesłusznego orzeczenia lub wykonania środka zabezpieczającego,
- 3) niesłusznego tymczasowego aresztowania, w tym związanego z realizacją europejskiego nakazu aresztowania,

* Prokurator Prokuratury Rejonowej w Krośnie, słuchacz seminarium doktoranckiego Wyższej Szkoły Prawa i Administracji Przemysł-Rzeszów.

¹ Dz.U. Nr 34, poz. 149 ze zm., dalej jako: UzNiewOrzU.

- 4) niesłusznego zatrzymania,
- 5) niesłusznego represjonowania z przyczyn o charakterze politycznym (art. 8 UzNiewOrzU).

Prawo do odszkodowania jest oparte przede wszystkim na art. 41 ust. 5 oraz art. 77 ust. 1 Konstytucji RP, które stanowią, że każdy bezprawnie pozbawiony wolności ma prawo do odszkodowania².

Kolejnym aktem prawnym określającym obowiązek odszkodowania jest Europejska Konwencja Praw Człowieka, która daje uprawnienie w art. 5 ust. 5 do odszkodowania każdemu, kto stał się pokrzywdzonym przez niesłuszne zatrzymanie lub aresztowanie. Także Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych zawiera podobny zapis w art. 9 ust. 5³.

W tym miejscu konieczne jest określenie, którą sytuację uznamy za „niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie” wobec istniejących wątpliwości interpretacyjnych w tym zakresie, także odnośnie do etapu postępowania, na jakim może to nastąpić.

W doktrynie wskazywano na istnienie dwóch sposobów określania niesłusności tymczasowego aresztowania. Pierwszy z nich stał na stanowisku, że ocena ta powinna być jednoznaczna już w chwili zastosowania tego środka (*ex tunc*), natomiast drugi – po potwierdzeniu ustaleń faktycznych prawomocnym orzeczeniem (*ex nunc*). Aktualnie obowiązująca kodyfikacja karna stanęła na stanowisku, że ocena zasadności, słuszności czy niesłusności, dotyczy podjęcia już pierwszej decyzji procesowej w tym przedmiocie i następnie całego okresu jego stosowania, aż do uchylecia lub zmiany tego środka zapobiegawczego. Ocena ta ma jednak bardzo szeroki charakter i powinna dotyczyć także okoliczności, o których istnieniu sąd winien był zdawać sobie sprawę, a nie były mu znane. Ustawodawca stanął więc na stanowisku istnienia prawnego domniemania, że ocena słuszności lub niesłusności powinna mieć na względzie to, że wszystkie czynności w postępowaniu i orzeczenia mają być podejmowane z należytą starannością. Powyższe stanowisko jest więc właśnie ściśle związane z odpowiedzialnością Skarbu Państwa na zasadzie ryzyka⁴.

Ustawodawca uznał również, że nie jest potrzebne ani konieczne wykazanie winy organu, który spowodował swoją działalnością wystąpienie szkody, i co za tym idzie – odpowiedzialności Skarbu Państwa. Tym samym osoba uprawniona do odszkodowania nie jest obciążona obowiązkiem wykazania winy⁵. Takie ujęcie odpowiedzialności Skarbu Państwa związane jest z poglądem, że ponosi on ryzyko za prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości właśnie na zasadzie zasady słuszności powiązanej z domniemaniem niewinności⁶.

² Postanowienie SN z 20.9.2007 r., I KZP 28/2007, Biul. SN 2007, Nr 10, poz. 16; wyr. SA w Katowicach z 29.9.2011 r., II AKa 343/11, KZS 2012, z. 1, poz. 34.

³ P. Cioch, Odszkodowanie za niesłusne skazanie na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Rejent 2004, Nr 2 (231), s. 24.

⁴ J. Grajewski, L. Paprzycki, M. Plachta, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom 2, Kraków 2003, s. 354.

⁵ Uchwała SN z 15.9.1999 r., I KZP 27/99, OSNKW 1999, Nr 11–12, poz. 72.

⁶ B. Więzowska, Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności, Warszawa 2009, s. 21 i n.

Podstawowe zasady odpowiedzialności Skarbu Państwa zawarte są w art. 417–421 KC, które to normy stanowią podstawę odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną działaniem władz publicznych. Reguły te należy jednak odnieść także do treści art. 552 § 4 KPK.

W przepisie tym wprowadzono nie stwierdzono wprost, na jakiej zasadzie Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą, ale takie ogólne określenie przesądza o uznaniu, że chodzi właśnie o zasadę ryzyka. Przemawia za tym także okoliczność, że ustawodawca nie rozstrzygnął jednoznacznie kwestii odpowiedzialności na zasadzie winy, co z reguły ma miejsce w wypadku innych unormowań ujętych w Kodeksie cywilnym. Na takim też stanowisku konsekwentnie zawsze stał Sąd Najwyższy, powołując się na piśmiennictwo cywilistyczne⁷. Orzecznictwo stanęło na stanowisku, że zasady odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonych mu czynności swój początek biorą z art. 417 § 2 KC. W wypadku zawinionego zachowania funkcjonariusza państwowego odpowiedzialność ta jest więc oczywista. Natomiast w pozostałych przypadkach należy powołać się na art. 421 KC, odsyłający wprost do przepisów szczególnych, w których znajdują się inne regulacje odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza. Takim przepisem szczególnym jest właśnie art. 552 KPK. Wprowadzono należy zwrócić uwagę, że w Kodeksie cywilnym wskazano przesłanki ograniczające i wyłączające odpowiedzialność (podobnie jak w art. 553 KPK), jednak w niczym nie zmienia to poglądu, że Skarb Państwa na zasadzie art. 552 § 1 KPK ponosi odpowiedzialność właśnie na zasadzie ryzyka⁸.

Należy zastanowić się, co ustawodawca rozumie przez określenie słuszności lub niesłuszności tymczasowego aresztowania. Konieczne jest tutaj sięgnięcie do przepisów rozdziału 28 KPK, które regulują zasady stosowania tego środka zapobiegawczego. Każdy konkretny tego typu przypadek powinien zostać poddany analizie pod kątem istnienia ogólnych i szczególnych przesłanek tymczasowego aresztowania w odniesieniu do poszczególnych przepisów tego rozdziału (art. 249, 253, 254–259, 263 KPK). Orzecznictwo podaje tutaj przykłady w postaci zupełnej bezpodstawności faktycznej lub prawnej niedopuszczalności aresztu, braku uprawdopodobnienia faktu popełnienia przestępstwa, braku uchylenia tymczasowego aresztowania mimo powstania okoliczności przemawiających za tym, przedłużenia tymczasowego aresztowania przez nieuprawniony sąd, zastosowania tymczasowego aresztowania w sytuacji zbytnej dowolności w ocenie materiału dowodowego lub na podstawie dowodów uzyskanych bezprawnie i innych⁹. Także umorzenie postępowania w oparciu o art. 17 § 1 KPK w większości przypadków będzie równoznaczne z uznaniem niesłuszności tymczasowego aresztowania¹⁰.

⁷ Uchwała SN z 15.9.1999 r., I KZP 27/99, OSNKW 1999, Nr 11–12, poz. 72.

⁸ A. Szponar, *Odpowiedzialność Skarbu Państwa za funkcjonariuszy*, Warszawa 1985, s. 80 i 127.

⁹ Postanowienie SN z 10.6.1988 r., II KZ 84/88, OSPIKA 1989, Nr 2, poz. 41; uch. SN z 16.6.1986 r., V KZP 11/89, OSNKW 1989, Nr 7–12, poz. 46; post. SN z 1.7.1998 r., V KKN 203/97, Prok. i Pr. 1998, Nr 11–12, s. 22; post. SN z 19.5.1979 r., IV KZ 53/79, OSNPG 1979, Nr 11, poz. 161; wyr. SN z 13.6.2012 r., II K 296/11, KZS 2013, z. 1, poz. 42.

¹⁰ J. Grajewski, L. Paprzycki, M. Płachta, *op. cit.*, s. 359–361.

Roszczenie odszkodowawcze od Skarbu Państwa występuje również w sytuacji, gdy następuje skazanie na karę łagodniejszą na skutek wznowienia postępowania lub kasacji. Sytuacja ta dotyczy jednak wyłącznie oskarżonych w sprawie o przestępstwo, a nie obwinionych w sprawach o wykroczenie. Gdy jednak w wyniku kasacji następuje podważenie zarządzenia wykonania warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności, nie przysługuje roszczenie wobec Skarbu Państwa na podstawie art. 552 KPK z tytułu odszkodowania lub zadośćuczynienia na skutek wykonania względem skazanego całości lub części kary¹¹.

Ocena ta powinna być, co powyżej wskazano, przeprowadzona przy uwzględnieniu końcowego orzeczenia w sprawie. Treść tego orzeczenia powinna prowadzić do wniosku, że tymczasowe aresztowanie nie powinno było nastąpić.

Ustawodawca wprowadził w art. 553 KPK przesłankę wyłączającą odpowiedzialność Skarbu Państwa, zwłaszcza w sytuacji, gdy pozbawienie wolności następuje na podstawie art. 259 § 4 KPK w zw. z art. 258 § 1 pkt 1 KPK. Dotyczy to stosowania środka zapobiegawczego w sytuacji ukrywania się lub uporczywego niestawiania się na wezwania przez podejrzanego. Wtedy może nastąpić kolizja dwóch dóbr, gdyż z jednej strony organ wymiaru sprawiedliwości jest zobowiązany do sprawnego i skutecznego przeprowadzenia postępowania, a z drugiej – nie powinien stosować tymczasowego aresztowania bez jednoznacznych przesłanek wskazujących na zawinienie. Ustawodawca przewidział jednak taką sytuację, uznając, że tymczasowe aresztowanie jest wtedy słuszne. Tak więc w sytuacji, gdy mamy do czynienia z zawinionym zachowaniem podejrzanego (oskarżonego), które spowodowało stosowanie tego środka, nie można mówić o odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa.

Zastosowana zasada ryzyka pozwala więc na uznanie, że do rozstrzygnięć powodujących odpowiedzialność odszkodowawczą za niesłuszne tymczasowe aresztowanie należy zaliczyć prawomocne orzeczenie uniewinniające, umarzające postępowanie, odstępujące od wymierzenia kary i skazujące na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania, wymierzające karę ograniczenia wolności, grzywny lub środek karny. W piśmiennictwie podnosi się również, że może dojść do sytuacji, gdy sąd wymierza karę pozbawienia wolności w wymiarze niższym niż okres stosowania tymczasowego aresztowania. Wtedy tylko różnica między tymi okresami uprawniałaby do odszkodowania¹².

Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że zasada ryzyka oznacza, iż niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie zachodzi prawie w każdym przypadku, gdy podejrzany (oskarżony) nie odbywał kary pozbawienia wolności. Nie ulega więc wątpliwości, że ramy odpowiedzialności Skarbu Państwa zakreślono bardzo szeroko.

Osobnego omówienia wymaga problem możliwości otrzymania zadośćuczynienia i odszkodowania na podstawie przepisów rozdziału 58 KPK, tj. w wypadku zatrzymania osoby. Nie ulega wątpliwości, że zatrzymanie jest formą przymusu, której

¹¹ Postanowienie SN z 23.7.1996 r., WZ 89/96, OSNKW 1996, poz. 92. W. Marcinkowski, Tryby dochodzenia odszkodowania, jako roszczenia wynikającego z uiszczenia kwot pieniężnych zasądzonych w wyroku skazującym, który następnie uchylono, WPP 2010, Nr 1, s. 56.

¹² S. Stachowiak, Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie w Kodeksie postępowania karnego, Prok. i Pr. 1999, Nr 1, s. 59–68. W. Grzeszyk, Przegląd uchwał Izby Karnej SN, Prok. i Pr. 2008, Nr 4, s. 56–59.

najważniejszym elementem jest pozbawienie wolności. Ustawodawca uznał, że zatrzymanemu przysługuje prawo do zbadania zasadności legalności oraz prawidłowości zatrzymania. W rozdziale 58 KPK ustawodawca zrównał niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie jako źródło odszkodowania i zadośćuczynienia (art. 552 § 4 KPK). Za niewątpliwie niesłuszne zatrzymanie należy uznać takie, które po wniesieniu zażalenia zostało uznane przez sąd za nielegalne lub bezzasadne¹³.

Nie można natomiast za źródło zadośćuczynienia i odszkodowania uznać przeprowadzenia przez funkcjonariuszy policji czynności legitymowania. Nie jest ona związana z pozbawieniem wolności, jak również nie jest objęta rygorami prawnymi zatrzymania. Co najwyżej można złożyć zażalenie na legitymowanie do miejscowo właściwego prokuratora na sposób przeprowadzenia czynności (art. 15 ust. 7 ustawy z 6.4.1990 r. o Policji¹⁴). Można również dochodzić roszczenia majątkowego w postępowaniu cywilnym na podstawie art. 417 KC oraz 448 KC¹⁵.

Istnieje także możliwość dochodzenia roszczeń na podstawie art. 23 i 24 KC, tj. w trybie powództwa cywilnego o ochronę dóbr osobistych. Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że gdy w grę wchodzi ochrona dobra osobistego w postaci wolności, to w zakresie kognicji sądu można objąć kwestie związane z okolicznościami zatrzymania i prawidłowością jego stosowania¹⁶.

Brak jest jakichkolwiek podstaw, by okres przebywania w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym, w ramach orzeczonej na podstawie art. 203 KPK obserwacji psychiatrycznej, nie uznać za źródło roszczenia odszkodowawczego, gdy następuje wydanie wyroku uniewinniającego lub umorzenie. Wprawdzie obserwację psychiatryczną można uznać za środek dowodowy, jednak jest ona ściśle związana z pozbawieniem wolności, a więc równie dolegliwa jak tymczasowe aresztowanie¹⁷.

Nie znajduje uzasadnienia pogląd, że nie można dochodzić odszkodowania za okres obserwacji psychiatrycznej, o ile w tym czasie nie zastosowano tymczasowego aresztowania¹⁸.

Każdorazowo nie jest dopuszczalne wydanie przez sąd orzeczenia o poddaniu oskarżonego obserwacji psychiatrycznej, jeżeli sam oskarżony o to nie wnosi, a na podstawie okoliczności sprawy można przewidywać, że będzie orzeczona wobec niego kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania lub kara łagodniejsza albo że okres stosowanego w sprawie tymczasowego aresztowania przekroczy wymiar kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia. Należy więc stosować odpowiednio art. 259 § 2 i 4 KPK także przy ocenie słuszności stosowania środka zabezpieczającego. Nie wolno skierować

¹³ Z. Gostyrski (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I, Warszawa 1998, s. 644.

¹⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2011r. Nr 287, poz. 1687.

¹⁵ Wyrok S.A. w Katowicach z 6.6.2012 r., II Aka 134/12, Prok. i Pr. – wkł. 2013, Nr 2, s. 14.

¹⁶ Uchwała SN z 19.2.1997 r., I KZP 41/96, OSNKW 1997, Nr 3–4, poz. 25. Zobacz: M.G. Węgrzynowski, Zatrzymanie procesowe – uwagi polemiczne, Prok. i Pr.2008, Nr 9, s. 31; wyrok TK z 5.2.2008 r., K 34/06, OTK–A 2008, Nr 1, poz. 2.

¹⁷ A.M. Tęcza, Obserwacja psychiatryczna w świetle zasady domniemania niewinności, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2008, Nr 23, s. 79 i n.

¹⁸ Wyrok SA w Katowicach z 16.5.2002 r., II Aka 114/02, KZS 2002, z. 11, poz. 53.

oskarżonego (podejrzanego) na obserwację psychiatryczną także wtedy, gdy oskarżony o to nie wnosi, a przy braku znacznej społecznej szkodliwości czynu zabronionego popełnionego przez niego nie byłoby przesłanek wymienionych w art. 94 § 1 KK do wydania orzeczenia o umieszczeniu w szpitalu psychiatrycznym w wypadku popełnienia czynu zabronionego w stanie zniesionej poczytalności (art. 31 § 1 KK)¹⁹.

Natomiast przy ocenie możliwości dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia z tytułu stosowania środka zabezpieczającego orzeczonego na podstawie art. 94 § 1 KK należy odnieść się również do sytuacji, gdy w pierwotnym orzeczeniu sąd umarza postępowanie z uwagi na niepoczytalność sprawcy i stosuje środek zapobiegawczy, a następnie w sprawie następuje uchylene tego orzeczenia w trybie wznowienia procesu i ponowne umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności, ale bez stosowania tego środka. Sąd Najwyższy w opisywanej sytuacji stanął na stanowisku, że gdy do umorzenia doszło wskutek tych samych okoliczności, odszkodowania i zadośćuczynienia można dochodzić zasadnie wyłącznie wtedy, gdy w kolejnym postępowaniu (wznowionym) wykazano, że uprzednio stosowany środek zapobiegawczy został orzeczony mimo braku wysokiego prawdopodobieństwa popełnienia przez sprawcę ponownie czynu o znacznej społecznej szkodliwości, a nie jeżeli rezygnacja z ponownego umieszczenia sprawcy w zakładzie psychiatrycznym jest związana z jego aktualnym stanem zdrowia, będącym efektem leczenia psychiatrycznego, i brakiem przewidywań zaistnienia wskazanego wyżej niebezpieczeństwa. Konsekwentnie należy się wnioskodawcy odszkodowanie i zadośćuczynienie za tymczasowe aresztowanie poprzedzające umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym, a trwające od uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego do przyjęcia go do zakładu zamkniętego, gdyż aresztowanie miało umocowanie w art. 264 § 3 KPK²⁰.

II. Sposób ustalenia wysokości odszkodowania i zadośćuczynienia

Jak wyżej opisano, dochodzenie roszczeń materialnych na podstawie art. 552–559 KPK ma charakter karnoprocesowy i unormowania te stanowią *lex specialis* wobec drogi cywilnoprawnej, co ustawodawca przewidział w art. 421 KC. Przepisy szczególne nie mogą ograniczać lub wyłączać wysokości odszkodowania i drogi sądowej do jego uzyskania z tytułu działania władzy publicznej, gdyż jest to sprzeczne z art. 77 ust. 1 i 2 Konstytucji RP²¹.

Specyfika i odrębność tej instytucji zostały potwierdzone postanowieniem SN z 29.4.1991 r.²² W orzeczeniu tym stwierdzono, że dochodzenie odszkodowania w trybie art. 487–491 d.KPK (obecnie art. 552–556 KPK) charakteryzuje się

¹⁹ Postanowienie SN z 31.5.2011 r., V KK 402/10, OSNKW 2011, Nr 9, poz. 81; wyr. SA w Katowicach z 28.7.2011 r., II Aka 230/11, KZS 2011, z. 9, poz. 111.

²⁰ Postanowienie SN z 5.7.2012 r., V KK 354/11, OSNKW 2012, Nr 12, poz. 129.

²¹ Wyrok SA w Warszawie z 17.6.2002 r., I Aca 1356/01, OSA 2003, Nr 9, poz. 45.

²² V KRN 475/90, OSNKW 1991, Nr 10–12, poz. 32.

kompensacją, jest instytucją prawa karnego i w związku z tym zasady ustalenia tego odszkodowania, określone w przepisach karnoprosesowych, zachowują szereg odrębności w stosunku do zasad obowiązujących w razie jego dochodzenia na podstawie przepisów prawa cywilnego. Orzecznictwo stanęło także na stanowisku bezzasadności przekazywania przez sądy powołane do orzekania spraw karnych na drogę procesu cywilnego spraw o odszkodowanie, o których mowa w art. 58 KPK, z powołaniem się na cywilnoprawny charakter roszczenia²³.

Odnosnie do samego ustalenia wysokości odszkodowania, tj. wysokości poniesionej szkody oraz kwoty zadośćuczynienia, sąd każdorazowo musi wyczerpująco uzasadnić swoje stanowisko, gdyż tylko wtedy możliwe jest przeprowadzenie prawidłowej kontroli przez instancję odwoławczą. W dotychczasowym orzecznictwie SN wskazywano, że konieczne jest wykonanie analizy przy przyjęciu wielu kryteriów, z których najważniejsze jest określenie różnicy między stanem majątkowym, jaki by istniał, gdyby skazanego nie pozbawiono wolności, a stanem rzeczywistym w chwili odzyskania wolności. Należy więc określić wysokość szkody zgodnie z normą zawartą w art. 361 § 2 KC, obejmującą zarówno *damnum emergens*, jak i *lucrum cessans* (tzw. zasada pełnego odszkodowania)²⁴.

Ponieważ Kodeks cywilny nie zawiera definicji szkody, piśmiennictwo i orzecznictwo wprowadziły pojęcie dyferencyjnej metody ustalania jej wysokości, która w skrócie polega na uwzględnieniu majątkowej sytuacji hipotetycznej wnioskodawcy w sytuacji nienastąpienia wydarzenia, które spowodowało szkodę²⁵.

Natomiast w odniesieniu do wykładni pojęcia zadośćuczynienia uznać należy, że ustawodawca, tak jak w art. 445 § 2 KC, określił, że powinno być ono „odpowiednie”.

W tym miejscu należy zadać sobie pytanie o kryteria związane z wysokością ustalenia tego zadośćuczynienia i ich wzajemny stosunek do zakresu swobodnego uznania sędziowskiego. Nie ulega wątpliwości, że określenie sposobu wyrównania krzywdy formą pieniężną jest trudne do oszacowania. Dlatego sąd każdorazowo musi przeprowadzić szereg dowodów z uwzględnieniem subiektywnego odczucia krzywdy przez wnioskodawcę, co związane jest z uznaniowym charakterem zadośćuczynienia.

Wnioskodawca jest zobowiązany do wykazania krzywdy, tj. przeżyć związanych z cierpieniami fizycznymi i psychicznymi, które wynikały z naruszenia konkretnych dóbr osobistych. Kompensacja tej krzywdy ma na celu złagodzenie ujemnych przeżyć za pośrednictwem środków pieniężnych²⁶.

Ustalenia samej wysokości zadośćuczynienia ustawodawca pozostawił judykaturze. Każdorazowo sąd musi mieć na względzie indywidualne warunki wnioskodawcy, gdyż mają one zasadnicze znaczenie dla wskazania konkretnych okoliczności

²³ Postanowienie SN z 28.6.2001 r., WZ 26/01, OSNKW 2001, Nr 9–10, poz. 84. E. Mądrecka, Odszkodowanie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie, Wrocław 2009, s. 178.

²⁴ Wyrok SN z 24.5.2006 r., II K 337/05, OSNWSK 2006, Nr 1, poz. 1098; post. SN z 15.12.1994 r., II KRN 235/94, Inf. Praw. 1994, Nr 11–12.

²⁵ Postanowienie SN z 18.11.1983 r., IV KZ 102 /83, OSNGP 1984, Nr 4, poz. 35. A. Ludwiczak, Kompensacja szkód i krzywd w ramach postępowania o odszkodowanie z tytułu niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania, Pal. 2010, Nr 5–6, s. 63–70.

²⁶ A. Rzetecka-Gil, Komentarz do art. 445 KC, LEX (Lex Omega) pkt 45/2012.

związanych z poczuciem krzywdy. Pierwszeństwo ma więc zasada indywidualizacji oraz uwzględnienia całości okoliczności sprawy. Stan majątkowy wnioskodawcy ma znaczenie dla ustalenia wysokości zadośćuczynienia w tym sensie, że jego stopa życiowa rzutować będzie na rodzaj wydatków konsumpcyjnych mogących zrównoważyć mu doznane cierpienie²⁷.

Natomiast najważniejszą przesłankę określającą rozmiar należytego zadośćuczynienia stanowi stopień natężenia doznanej krzywdy, tj. rodzaj, charakter, długotrwałość cierpień fizycznych, ich intensywność, nieodwracalność skutków zdrowotnych i również wywołane doznąłą szkodą poczucie bezradności, nieprzydatności społecznej i nieprzydatności do pracy. W orzecznictwie zwrócono także uwagę, że okolicznością rzutującą na powyższe może być także wiek poszkodowanego. Wymienione przesłanki wskazują granicę określenia zadośćuczynienia, które powinno odzwierciedlać realną ekonomicznie wartość. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że w orzecznictwie wprowadzono tzw. zasadę umiarkowanego zadośćuczynienia. Rozumiana jest ona jako wskazanie rozsądnych granic zadośćuczynienia, tj. określenie kwoty pieniężnej w powiązaniu z aktualnymi warunkami i przeciętną stopą życiową społeczeństwa. Oczywiście podstawowe znaczenie ma określenie szkody, a zasada ta ma charakter wyłącznie uzupełniającej²⁸.

Przesłanką pomagającą w określeniu wysokości zadośćuczynienia może być porównanie wysokości zadośćuczynień orzekanych w podobnych sytuacjach. Zaznaczyć jednak należy, że pierwszeństwo w takim przypadku powinna mieć przesłanka subiektywnego odczucia charakteru szkody i powinna ona mieć zasadnicze znaczenie przy wymiarze zadośćuczynienia, gdyż w przeciwnym wypadku doszłoby do podważenia jego funkcji kompensacyjnej²⁹.

W wypadku określenia szkody wynikającej z niestusznego tymczasowego aresztowania lub niestusznego skazania sąd powinien określić w przybliżeniu, jakim majątkiem dysponowałby wnioskodawca, gdyby w ogóle nie doszło do pozbawienia go wolności, i porównać ten stan z jego rzeczywistą sytuacją majątkową w chwili, gdy upłynął okres pozbawienia wolności, oraz zwrócić uwagę na jego możliwości zarobkowe i ich wykorzystanie (np. awans zawodowy, poniesienie wydatków na utrzymanie własnej rodziny i realizację potrzeb oraz nawet na zwiększenie posiadanych przez siebie pasywów i aktywów).

Konieczne jest więc zwrócenie uwagi na istnienie zobowiązań pieniężnych, które musiały być zaciągnięte przez niego i jego rodzinę, do czego by nie doszło w sytuacji pozostawania na wolności. Tym samym należy szczegółowo przeanalizować jego możliwości zarobkowe.

Należy jednak pamiętać, że SN konsekwentnie stał na stanowisku, że pozbawienie wolności może być związane także z korzyściami majątkowymi w postaci

²⁷ Wyrok SN z 22.6.2005 r., III CK 392/04, Legalis; wyr. SN z 26.11.2009 r., III CSK 62/09, OSNC 2010, Nr C, poz. 80.

²⁸ Wyrok SN z 12.9.2002 r., IV KKN 1266/00, Legalis; wyr. SN z 30.1.2004 r., I CK 131/03, OSNC 2005, Nr 2, poz. 40; wyr. SN z 26.11.2009 r., III CSK 62/09, OSNC 2010, Nr C, poz. 80.

²⁹ Wyrok SN z 30.1.2004 r., I CK 131/03, OSNC 2005, Nr 2, poz. 40; wyr. SA w Łodzi z 21.2.2008 r., II Aka 13/08, Prok. i Pr. 2009, Nr 5, poz. 48. Za bezzasadne uznano jednak posiłkowanie się w tym zakresie różnego rodzaju przelicznikami i ich równoważnikami. Postanowienie SN z 24.6.1993 r., III KRN 99/93, Wokanda 1993, Nr 11, s. 11.

kosztów utrzymania w zakładzie karnym, które tymczasowo aresztowany lub skazany musiałby ponosić, przebywając na wolności, a nawet kosztów leczenia, np. osoby, która nie była objęta ubezpieczeniem powszechnym. Szkoda powinna być więc zmniejszona o wszelkie korzyści, na które składają się wydatki poniesione przez Skarb Państwa związane z utrzymaniem i leczeniem osoby pozbawionej wolności³⁰.

Właściwość miejscową sądu okręgowego określa się przez miejsce wydania orzeczenia w I instancji, z tym, że w wypadku odszkodowania i zadośćuczynienia z tytułu niewątpliwie niestusznego tymczasowego aresztowania lub zatrzymania będzie to sąd właściwy ze względu na miejsce, w którym nastąpiło zwolnienie tymczasowo aresztowanego lub zatrzymanego (art. 554 § 1 KPK).

Postępowanie ma swój początek od odczytania żądania wnioskodawcy. W doktrynie istnieje spór odnośnie do warunków, jakim powinno odpowiadać to pismo procesowe, tj. czy ma spełniać warunki pozwu z art. 187 KPC, czy też pisma procesowego z art. 119 KPK. Obecnie uznaje się, że wymogi procedury karnej mają w takim wypadku pierwszeństwo. Natomiast dalej pozostaje sporną kwestią, czy sąd karny ma uprawnienie do zasądzenia odszkodowania ponad żądanie przedstawione we wniosku i jaki zakres ma w takim przypadku zastosowanie art. 321 § 2 KPC (tzw. zasada dyspozycyjności, oznaczająca, że sąd nie może orzekać o tym, czego strona nie żądała, ani wychodzić poza żądanie, a więc rozstrzygać o tym, czego pod osąd nie przedstawiła)³¹.

Odsetki liczy się od dnia prawomocności orzeczenia zasądzającego odszkodowanie, a nie od dnia powstania szkody. Sąd każdorazowo orzeka w składzie trzyosobowym. Postępowanie to jest wolne od kosztów i nie można od wnioskodawcy ich zasądzić w wypadku oddalenia żądania.

III. Terminy dochodzenia roszczeń

W stosunku do poprzednio obowiązującej kodyfikacji z 1969 r. znacznie wydłużono termin dochodzenia roszczenia i obecnie wynosi on 1 rok od daty uprawomocnienia się orzeczenia dającego podstawę do odszkodowania i zadośćuczynienia. W wypadku tymczasowego aresztowania – od daty uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie. W razie zatrzymania – od daty zwolnienia (poprzednio 3 miesiące).

Bieg terminu przedawnienia ma swój początek dopiero, gdy osoba, która jest uprawniona do odszkodowania i zadośćuczynienia, zostanie prawidłowo zawiadomiona w trybie Kodeksu postępowania karnego o prawomocnym orzeczeniu (rozdział 14 KPK, art. 123–125³²). Nie budzi wątpliwości, że terminy przewidziane w art. 555 KPK do zgłoszenia roszczeń odszkodowawczych są cywilnoprawnymi terminami przedawnienia i mają do nich zastosowanie rozwiązania przewidziane

³⁰ Postanowienie SN IV KZ 102/83 z 18.11.1983 r., OSNPG 1984, Nr 4, poz. 35. A. Ludwiczak, *op. cit.*, s. 68–70.

³¹ E. Mądrecka, *op. cit.*, s. 180. Uchwała SN z 28.8.2008 r., III CZP 76/08, OSNC 2008, Nr 7–8, poz. 113.

³² Postanowienie SN z 9.1.1996 r., WRN 106/95, OSNPP 1996, Nr 6, poz. 13.

w art. 117 KC. Nie jest to więc termin prekluzyjny, co oznacza, że niezgłoszenie roszczenia w rocznym terminie nie powoduje jego wygaśnięcia, utraty i nie zamyka drogi dochodzenia roszczenia³³.

Ponieważ KPK tylko wyjątkowo przewiduje zawiadamianie przez sąd o wydanym orzeczeniu (art. 100 § 3 KPK w zw. z art. 505 KPK i art. 419 § 2 KPK), a uprawomocnienie się orzeczenia nie zależy od jego doręczenia stronie, to orzecznictwo stanęło na stanowisku, że termin przedawnienia nie biegnie, gdy wnioskodawca nie brał udziału w postępowaniu i nie miał możliwości powzięcia wiadomości o treści orzeczenia dającego podstawę do odszkodowania w dniu jego prawomocności³⁴.

Orzecznictwo stanęło również na stanowisku, że wprawdzie KPK nakazuje liczyć termin przedawnienia roszczeń od uprawomocnienia się orzeczenia, jednak należy mieć na uwadze zasady współżycia społecznego pod kątem oceny trafności zarzutu przedawnienia (art. 5 KC)³⁵.

Każdorazowo sąd jest zobowiązany w wypadku zgłoszenia przez prokuratora zarzutu przedawnienia rozważyć, czy zarzut taki nie stanowi nadużycia prawa, i kwestię tę rozważyć w ustnym i pisemnym uzasadnieniu. Związane jest to z uprawnieniem do uchylenia się od zaspokojenia roszczenia majątkowego przez tego, przeciwko komu występuje roszczenie, po upływie terminu przedawnienia. Ponieważ w sprawach o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, aresztowanie lub niesłuszne zatrzymanie nie występuje reprezentant Skarbu Państwa, wobec którego zgłoszone zostało żądanie odszkodowania, to właśnie prokurator uprawniony jest do zgłoszenia zarzutu³⁶. Wywiedzenie środka odwoławczego przez prokuratora następuje na podstawie art. 7 KPC³⁷. Przepis art. 5 KC będzie miał zastosowanie, gdy o przedawnieniu zadecydowały wyjątkowe okoliczności (tzw. nadużycie prawa podmiotowego). Zastosowanie art. 5 KC dotyczy zarówno zachowań faktycznych, jak i prawnych (także proceduralnych) dokonywanych na podstawie kompetencji wchodzących w zakres danego prawa podmiotowego i klauzula przewidziana w tym przepisie służy ocenie zachowań strony i sposobu korzystania przez nią ze swego prawa podmiotowego. Nie obejmuje to jednak sytuacji, gdy strona i jej interes podlegają ochronie za pomocą innych środków prawnych w sytuacji, gdy przepis ten zapewnia silniejszą ochronę i jego zastosowanie nie jest z góry wyłączone³⁸.

Dopuszczalne jest złożenie stosownego wniosku przed uprawomocnieniem się orzeczenia kończącego postępowanie w sytuacji, gdy nie jest on już wykonywany, a materiał dowodowy wskazuje, że istnieje duże prawdopodobieństwo, iż oskarżony nie popełnił przestępstwa. Sąd Najwyższy uznał, że nie może dojść do

³³ Wyrok TK z 11.10.2012 r., SK 18/10, OTK-A 2012, Nr 9, poz. 105.

³⁴ Postanowienie SN z 15.1.1993 r., WZ 211/92, Inf. Praw. 1992, Nr 10–12, poz. 11.

³⁵ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego, Warszawa 2008, s. 1179.

³⁶ L. Paprzycki, Komentarz aktualizowany do art. 555 KPK, LEX (Lex Omega) 45/2012, teza 2.

³⁷ W. Greszta, Status procesowy prokuratora w postępowaniu o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, Prok. i Pr. 2010, Nr 7–8, s. 274 i n.

³⁸ A. Kidyba, Z. Gawlik, A. Janiak, Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, tom I, Warszawa 2012, s. 21. Wyrok SN z 6.1.2005 r., III CK 129/04, Prok. i Pr. 2005, Nr 7–8, s. 53.

sytuacji, gdy osoba, wobec której zastosowano tymczasowe aresztowanie ewentualnie z obrazą przepisów proceduralnych (np. wobec braku odpowiedniej podstawy dowodowej), nie może ze względu na opieszale prowadzone postępowanie dochodzić oczywistych szkód i krzywd. Stanowiłoby to naruszenie również konstytucyjnego prawa do odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności z art. 41 ust. 5 Konstytucji RP³⁹.

IV. Skutki śmierci oskarżonego – przejście prawa do odszkodowania

W wypadku śmierci wnioskodawcy sąd każdorazowo zobowiązany jest umożliwić postępowanie na podstawie art. 17 § 1 pkt 5 KPK.

Ustawodawca w sposób poważny ograniczył uprawnienia do odszkodowania w razie śmierci oskarżonego, uznając, że przejście to następuje wyłącznie przez prawo do żądania odszkodowania, ale z wyłączeniem zadośćuczynienia. Przepis art. 556 § 1 KPK nie przewiduje bowiem możliwości wejścia innej osoby w prawa zmarłego do zadośćuczynienia. W sytuacji takiej nie stosuje się także adekwatnie uprawnień pokrzywdzonego określonych w rozdziale IV KPK i następujących^{40,41}.

Rozwiązanie takie należy ocenić krytycznie. Wprawdzie w tym wypadku uprawnienia do odszkodowania i zadośćuczynienia służą oskarżonemu a nie pokrzywdzonemu, to jednak nie powinno mieć miejsca zróżnicowanie osób najbliższych w zakresie prawa do naprawienia szkody, ze względu na pozycje jaką ta osoba zajmowała w procesie. Można również określić taką sytuację jako sprzeczną z zasadami współżycia społecznego. Skoro ustawodawca nie ograniczył uprawnień osób najbliższych dla pokrzywdzonego w art. 52 § 1 i 58 § 1 KPK w wypadku jego śmierci, to konsekwentnie należy podobne uprawnienie dać osobom najbliższym oskarżonemu także na podstawie art. 565 KPK. Zasadne byłoby przyjęcie rozwiązania korespondującego z art. 446 § 4 KC, który to przepis obowiązuje od 3.8.2008 r. i przewiduje, że najbliższy członek rodziny zmarłego może uzyskać zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę.

Osoby uprawnione do wytoczenia powództwa odszkodowawczego po śmierci wnioskodawcy mogą domagać się odszkodowania w odrębnym postępowaniu, niezależnie od tego, czy wnioskodawca zmarł przed wszczęciem postępowania, czy w czasie dochodzenia roszczenia przed sądem. Warunkiem ubiegania się o odszkodowanie jest wykazanie, że wnioskodawca utracił należne mu od uprawnionego z mocy ustawy utrzymanie lub utrzymanie stale mu dostarczane, jeżeli względy słuszności przemawiają za przyznaniem odszkodowania (art. 556 § 1 pkt 1 i 2 KPK). Konieczne jest wykazanie związku przyczynowego obu tych stanów a tymczasowym aresztowaniem lub skazaniem, które później okazało się niesłuszne. Piśmiennictwo wskazuje tutaj na możliwości sięgnięcia do treści

³⁹ Wyrok SN z 3.3.2008 r., II KK 293/07, BPK SN 2008, Nr 7, s. 3–4.

⁴⁰ Wyrok SN z 4.2.2008 r., III KK 349/07, Prok. i Pr. 2008, Nr 7–8, s. 28.

⁴¹ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Kraków 2003, s. 1395.

art. 128 i n. KRO (dział III), które to przepisy określają obowiązek alimentacyjny. Osoba poszkodowana może więc każdorazowo otrzymać odszkodowanie w sytuacji, gdy np. obowiązek alimentacyjny wynikał z ustawy. Gdy obowiązek utrzymania wynikał z innych źródeł, np. umowy, o prawie do odszkodowania będą decydowały względy słuszności.

W takiej sytuacji sąd musi mieć na uwadze konkretne okoliczności dotyczące każdego przypadku i kierować się zasadami współżycia społecznego⁴².

Osoba określona w art. 556 § 1 KPK każdorazowo musi posiadać pełnomocnika (a nie obrońcę). Pełnomocnikiem tym może być adwokat lub radca prawny, który może reprezentować osoby dochodzące odszkodowania w procesie karnym w pełnym zakresie. Wnioskodawca może korzystać z pomocy tylko jednego pełnomocnika. Sąd okręgowy jest zobowiązany do wyznaczenia pełnomocnika z urzędu w wypadkach przewidzianych w art. 79 KPK i w sytuacji, gdy wnioskodawca pozbawiony jest wolności (odwołanie do art. 556 § 3 KPK)⁴³.

Istnieje także możliwość dochodzenia swoich roszczeń przez inne osoby niż wymienione przez ustawodawcę w art. 556 § 1 KPK. Może to jednak nastąpić wyłącznie w oparciu o art. 417–417² KC, a więc w sytuacji, gdy szkoda została wyrządzona przez podmiot należący do sfery władzy publicznej i który dopuścił się czynu niezgodnego z prawem, powodując szkodę.

V. Zmiany przewidziane w nowelizacji procedury karnej z 27.9.2013 r.

Należy się także odnieść do ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw⁴⁴, która w zakresie zmian w rozdziale 58 KPK wchodzi w życie 1.7.2015 r.

W nowelizacji tej zaproponowano znaczne rozszerzeniem odpowiedzialności Skarbu Państwa. Co wyżej wykazano, obecnie dochodzenie roszczeń z tytułu np. niesłusznego orzeczenia środka karnego może mieć miejsce wyłącznie na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, a nie zasad określonych w rozdziale 57 KPK⁴⁵.

Ustawodawca, którego stanowisko zostało szczegółowo przedstawione w uzasadnieniu projektu, uznał za konieczne rozszerzenie uprawnień strony i wyraził pogląd, że obecnie możliwości dochodzenia roszczeń w przypadkach wskazanych w rozdziale 58 KPK są zbyt małe. Nastąpiło więc uzupełnienie katalogu podstaw. Prowadzone prace nad zmianą Kodeksu postępowania karnego doprowadziły do rozszerzenia podstaw dochodzenia odszkodowania o zastosowanie środków karnych oraz środków zabezpieczających. Uzasadniono to tym, że ich stosowanie niesie za sobą niekiedy większy ładunek dolegliwości niż sama kara.

⁴² J. Grajewski, L. Paprzycki, M. Ptachta, *op. cit.*, s. 399–401.

⁴³ B. Rycerz, Problematyka występowania radcy prawnego w postępowaniu o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie, *Radca Prawny* 2011, Nr 9, s. 10–13. Zobacz: S. Stachowiak, *op. cit.*, s. 62; T. Woźny, Charakter prawny postępowania o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie, *Prok. i Pr.* 2004, Nr 8, s. 68 i n.

⁴⁴ Dz.U. z 2013 r. poz. 1247; Sejm RP VII kadencji, nr druku 870.

⁴⁵ Wyrok SN z 1.4.2008 r., V KK 33/08, *Prok. i Pr.* 2008, Nr 9, poz. 17.

W uzasadnieniu projektu podniesiono też, że znowelizowany art. 552 KPK pozwoli na dochodzenie odszkodowania i zadośćuczynienia także w wypadku skazania na karę łagodniejszą niż w uchylonym wyroku, a dochodzenie roszczeń obejmowałoby szkodę i krzywdę wynikłe z wykonania w całości lub części również środków karnych, środków probacyjnych oraz bezzasadne wykonywanie wobec oskarżonego środków przymusu określonych w dziale VI KPK. Nowelizacja przewiduje odrębną regulację, gdy do uniewinnienia lub umorzenia postępowania doszło w wypadkach innych, niż określono w art. 552 KPK, a więc także przy umorzeniu postępowania już w postępowaniu przygotowawczym. Odszkodowanie i zadośćuczynienie przysługiwałyby również w wypadku zastosowania zabezpieczenia majątkowego w zakresie, w jakim nie wykorzystano w pełni kwot objętych takim zabezpieczeniem.

W sytuacji gdy doszło do łagodniejszego skazania, roszczenie wynikałoby z wykonania kary i środków w zakresie, w jakim skazany nie powinien ich ponieść, co należy odnieść do niezaliczenia ich na poczet kar i środków karnych, które orzeczono po uchyleniu prawomocnego wyroku. Analogicznie będzie to możliwe w sytuacjach, gdy zarządzenie kary warunkowo zawieszanej nastąpiło po zwolnieniu z warunkowego wykonania kary lub podjęcia warunkowego umorzenia postępowania i orzeczenie w to miejsce kary lub środka karnego, co było niewątpliwie niezasadne (§ 4). Dodano nowy art. 552b KPK, w którym przewidziano możliwość ubiegania się o odszkodowanie przez osobę, która nie uzyskała nawet statusu podejrzanego (oskarżonego), a doszło do jej zatrzymania na podstawie art. 244 KPK w postępowanie karnym (a więc przygotowawczym, sądowym i wykonawczym). Jednocześnie uzupełniono katalog przesłanek wyłączających prawo do odszkodowania przez dodanie „bezprawnego utrudniania postępowania”. Pojęcie to należy rozumieć podobnie jak art. 258 § 1 pkt 2 KPK. Została zachowana także zasada umiarkowanego odszkodowania z art. 362 KC, w sytuacji gdy szkoda jest następstwem działania lub zaniechania samego poszkodowanego. Wprowadzono również zmiany w zakresie składu sądu, który teraz będzie orzekał na rozprawie w składzie jednego sędziego i dwu ławników. Nie utrzymano, pierwotnie planowanego, rocznego terminu przedawnienia roszczeń. Nowelizacja przewiduje w art. 555 KPK przyjęcie trzyletniego terminu przedawnienia roszczeń, podobnie jak dla roszczeń o świadczenia okresowe z art. 118 KC.

W art. 557 KPK uregulowano z kolei zakres regresu. Nastąpiła tu istotna zmiana przez wprowadzenie pojęcia bezprawnych „zachowań” zamiast „działań”. Nowe pojęcie jest znaczeniowo szersze, ponieważ obejmuje również zaniechanie osoby działającej bezprawnie.

Oczywiście w dalszym ciągu konieczne będzie w takim wypadku wykazanie umyślności w działaniu osoby, wobec której wystąpi się z regresem. Nie przewidziano natomiast możliwości dochodzenia roszczeń z tytułu wykonania czynności procesowych związanych z przymusem, jak przeszukanie lub zatrzymanie rzeczy. W takim wypadku możliwe będzie dochodzenie roszczeń w postępowaniu cywilnym.

Mimo to pojawiają się postulaty, by umożliwić dochodzenie odszkodowania i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę także z tytułu niesłusznego oskarżenia i przedstawienia zarzutów. Zasadność wprowadzenia tego rozwiązania spotyka się z ostrą polemiką. Obecnie dochodzenie roszczeń z tytułu np. niesłusznego orzeczenia środka karnego może mieć miejsce wyłącznie na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, a nie zasadach określonych w rozdziale 57 KPK⁴⁶. Część doktryny uważa za konieczne rozszerzenie uprawnień strony, uznając dochodzenie roszczeń wyłącznie w przypadkach wskazanych w rozdziale 57 KPK za zbyt wąskie, i postuluje o rozszerzenie katalogu podstaw⁴⁷.

Oceniając opisaną nowelizację, stwierdzić należy, że w dużej części uwzględnia ona dotychczasowe orzecznictwo SN oraz postulaty doktryny. Należy jednak mieć na uwadze, że prawdopodobnie spowoduje też znaczny wzrost liczby spraw odszkodowawczych. Nowelizacja ta będzie także miała istotny wpływ na stosowanie środków zapobiegawczych. W uzasadnieniu projektu wprost stwierdzono, że ma ona także na celu takie ukształtowanie na nowo podstaw stosowania środków zapobiegawczych, w sposób zapobiegający ich nadmiernemu wykorzystywaniu w praktyce procesowej a zarazem lepiej gwarantujący osiągnięcie podstawowego ich celu, który polega na zabezpieczeniu prawidłowego przebiegu postępowania, by lepiej chronić gwarancje procesowe oskarżonego oraz w szerszym niż obecnie zakresie umożliwiając dochodzenie odszkodowania i zadośćuczynienia za szkody i krzywdy wyrządzone wykonywaniem tych środków w toku postępowania. Zabrakło jednak głębszej analizy skutków nowelizacji w zakresie stosowania konsensualizmu procesowego z art. 335 i 387 KPK. Odnosi się to zwłaszcza do wprowadzonego w art. 552a § 2 KPK uprawnienia do uzyskania odszkodowania z tytułu niezasadnego wykonania środków zapobiegawczych lub zabezpieczenia majątkowego w zakresie, w jakim z uwagi na rodzaj i rozmiar orzeczonych kar lub środków karnych, nie można było zaliczyć na ich poczet okresów wykonywania odpowiednich środków zapobiegawczych podlegających takiemu zaliczeniu. Wydaje się, że ustawodawca poszedł tu za daleko w ustaleniu źródeł odszkodowania, gdyż w ten sposób ograniczył możliwość konsensualizmu procesowego i w praktyce wyłączył możliwość osiągnięcia porozumienia przez strony postępowania w takim zakresie, w jakim spełnione zostałyby przesłanki tych rozwiązań, a zwłaszcza osiągnięcia celów procesu karnego. Nie można wykluczyć sytuacji, że cele te zostaną osiągnięte w porozumieniu z oskarżonym, któremu mimo tego będzie przysługiwało roszczenie odszkodowawcze. By zapobiec tego typu sytuacjom należało uwzględnić w przesłankach wyłączających uzyskanie odszkodowania lub zadośćuczynienia określonych w art. 553 KPK, możliwości ich otrzymania w wypadku skazania bez rozprawy i skazania bez przeprowadzenia postępowania dowodowego (art. 335 i 387 KPK).

⁴⁶ Wyrok SN z 1.4.2008 r., V KK 33/08, Prok. i Pr. 2008, Nr 9, poz. 17.

⁴⁷ R.A. Stefański, Odpowiedzialność za niesłuszne skazanie, niewątpliwie niesłuszne oskarżenie, przedstawienie zarzutów lub zastosowanie nieizolacyjnego środka zapobiegawczego, polemika: „O potrzebie dodatkowego, szczegółowego unormowania odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa”, B. Mik, Prok. i Pr. 2012, Nr 12, s. 31 i n.

Determination of state treasury damages under criminal proceedings

Summary

The article discusses issues related to obtaining compensation for wrongful conviction, a wrongful judgement or detention order, wrongful detention in remand and arrest in accordance with the binding rules of criminal procedure. The accepted practice is presented, along with issues regarding the calculation and amounts of compensation and damages. The paper also concentrates on grounds related to fault, with particular attention on the risk principle. It also takes a closer look at the amendments adopted on this subject, which will enter into force on 1 July 2015.

Agresywne sposoby gromadzenia informacji (*intrusive newsgathering*)

Piotr Kosmaty*

Streszczenie

Artykuł stanowi przegląd typowych metod i technik używanych przez dziennikarzy w tzw. dziennikarstwie śledczym, określając je mianem agresywnych sposobów gromadzenia informacji. Autor podejmuje również problematykę związaną z wykorzystaniem przez dziennikarzy informacji uzyskanych za pomocą nielegalnego podsłuchu. Analiza oparta jest na kanwie poglądu stanowiącego, że zasady staranności i rzetelności dziennikarskiej winny znaleźć odniesienie do wszystkich gatunków dziennikarstwa. Brak kontratypu prowokacji dziennikarskiej w polskim prawodawstwie stanowi – zdaniem autora – punkt wyjścia do poszukiwania systemowego rozwiązania wyłączającego bezprawność zachowań podjętych przez dziennikarzy w celu obrony dobra wspólnego. W efekcie prowadzi do postawienia nowatorskiej tezy sprowadzającej się do wywiedzenia kontratypu zrekonstruowanego na bazie art. 1 i 10 PrPras. Wyłączenie bezprawności art. 267 § 4 KK miałyby miejsce wówczas, gdy dziennikarz urzeczywistniając prawo obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej ujawniłby informacje uzyskane w sposób nielegalny.

W grudniu 2012 r. cały świat obiegła informacja o samobójstwie pielęgniarki *Jacinty Saldanhy*, która opiekowała się ciężarną księżną *Kate* w prywatnym szpitalu im. Króla Edwarda VII w Londynie. Prawdopodobnie popełniła samobójstwo w wyniku załamania nerwowego po tym, jak padła ofiarą prowokacji dwojga australijskich dziennikarzy, którzy podszyli się pod królową *Elżbietę* i księcia

* Rzecznik prasowy Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie.

Karola. Mel Greig i Michael Christian z radia 2Day FM z Sydney zadzwonili do szpitala i uzyskali od pielęgniarki informacje o stanie zdrowia i samopoczuciu księżnej Kate. Nagrana rozmowa została natychmiast upubliczniona na antenie radia, a dziennikarz Michael Christian stwierdził: „to najłatwiejsza prowokacja, jaką udało się nam zrobić”.

Przytoczona historia w pełni obrazuje kierunek, w jakim podąża współczesne dziennikarstwo. Błyskawiczny rozwój tzw. dziennikarstwa śledczego czy interwencyjnego zmienia oblicze tradycyjnej pracy dziennikarza. Można mieć różny stosunek do tej formy dziennikarstwa¹, ale należy pogodzić się z tym, że istnieje i niewątpliwie będzie się rozwijać. Należy także ze smutkiem odnotować, że wzrastająca liczba śledztw dziennikarskich stanowi dowód słabości aparatu państwowego powołanego do walki z przestępczością oraz patologiami gnębiącymi współczesne społeczeństwa. Łatwo można zauważyć, że takie postępowanie dziennikarzy jest w zasadzie społecznie akceptowane, a nawet znajduje uznanie. Wobec braku podstaw prawnych dziennikarze próbują tego typu aktywność usankcjonować w kodeksach etycznych, które są wyrazem samoregulacji mediów. Według art. II pkt 5 Kodeksu etyki dziennikarskiej² dziennikarstwo śledcze to tropienie w imię dobra publicznego – za wiedzą i zgodą przełożonych – zbrodni, korupcji oraz nadużyć władzy. Warto zwrócić uwagę, że w analizowanym przepisie obok wspomnianej definicji odnajdujemy zakaz posługiwania się metodami sprzecznymi z prawem i nagannymi etycznie, a zarazem próbę usprawiedliwienia popełnienia przez dziennikarza przestępstwa z art. 267 Kodeksu karnego, jakim jest stosowanie podsłuchu telefonicznego. W polskiej przestrzeni prawnej podsłuch telefoniczny może być stosowany tylko i wyłącznie przez uprawnione do tego organy państwowe, takie jak: prokuratura, policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i inne.

Powstanie i rozwój dziennikarstwa śledczego spowodował ogromne przemodelowanie metod i sposobów pracy dziennikarza. Pojawiły się dotąd nieznanne techniki i środki zdobywania informacji, nierzadko zapożyczone z pragmatyki działania policji i służb specjalnych. Większość z nich oparta jest na podstępie, którego zadaniem jest wprowadzenie podmiotów będących w zainteresowaniu dziennikarzy w błąd, przechytrzenie czy doprowadzenie do niekorzystnego położenia. Upraszczając nieco zagadnienie, można określić działalność dziennikarzy w ramach śledztw dziennikarskich jako **agresywne sposoby gromadzenia informacji (*intrusive newsgathering*)**. Część doktryny uważa, że takie zachowania nie mają nic wspólnego z etyką dziennikarską i obowiązkiem szczególnej staranności³. Zachowania, o których mowa, pojawiają się głównie na etapie zbierania materiałów prasowych, a o wiele rzadziej na etapie ich wykorzystania. Należy jednoznacznie stwierdzić, że stosowane przez dziennikarzy sposoby zdobywania informacji oparte na podstępie pozbawione są podstawy prawnej. Na polu walki

¹ W doktrynie tzw. dziennikarstwo śledcze poddawane jest bardzo ostrej krytyce. Zob. szerzej: I. Dobosz, Prawo prasowe. Podręcznik, Warszawa 2006, s. 224.

² Przyjęty 13.10.2001 r. przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich.

³ J. Sienięczyło-Chlabicz, Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę, Kraków 2006, s. 397.

z przestępczością podstęp również budzi wiele kontrowersji i emocji. A. Taracha twierdzi, że podstęp, podstęp czy inne formy tajnego zdobywania informacji nie licują z godnością wymiaru sprawiedliwości⁴. Obawa przed jego nadużywaniem powoduje, że stosowanie takich instytucji jak kontrola operacyjna, zakup kontrolowany czy przesyłka niejawnie nadzorowana jest ściśle reglamentowane pod względem podmiotowym i przedmiotowym. Z uwagi na to nie można znaleźć racjonalnych argumentów, które usprawiedliwiałyby dziennikarzy stosujących takie metody. Jednak nie można również pozbawiać przedstawicieli środków masowego przekazu możliwości tropienia patologii drążących państwo w imię właściwie pojętego dobra ogółu. Rozwiązania należy poszukiwać w znikomej społecznej szkodliwości czynów zabronionych popełnionych przez dziennikarzy posługujących się *contra legem* instytucjami prawnymi przynależnymi tylko ściśle określonym organom państwowym⁵. Problem ten nie będzie rozwijany z uwagi na tematykę niniejszego opracowania. Przed omówieniem wybranych metod agresywnego zbierania informacji i możliwych konsekwencji ich stosowania dla dziennikarzy należy podzielić pogląd, w myśl którego zasady staranności i rzetelności zawodowej odnoszą się do wszystkich bez wyjątku gatunków dziennikarstwa. Brak jest jakichkolwiek podstaw do uprzywilejowywania dziennikarstwa newsowego oraz śledczego. Miałoby ono polegać na anulowaniu w poszczególnych obszarach pewnych wymogów, ograniczeń, norm etycznych w imię rzekomo wyższego dobra społecznego – prawa do informacji⁶.

Bodaj najczęściej stosowaną techniką w interesującym nas temacie jest korzystanie przez dziennikarzy z ukrytego mikrofonu lub środka podglądowego (kamery) tak, aby rozmówca nie miał świadomości, że jego wypowiedzi są utrwalane na nośniku informacji. Podobną rolę spełniają wszelkiego rodzaju podsłuchy, w tym tzw. podsłuch nasobny⁷. Podsłuchiwanie innych osób bez ich zgody jest niewątpliwie drastycznym wdarcie się w sferę prywatności. Na straży tej sfery stoi wiele aktów prawnych krajowych i międzynarodowych. Prawo do wolności i ochrony tajemnicy komunikowania się zagwarantowane zostało w art. 49 Konstytucji RP, art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁸ oraz art. 17 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁹. Wszystkie wymienione regulacje wyraźnie podkreślają, że ograniczenie tego prawa może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawach i w sposób w nich określony. Obowiązujące ustawodawstwo wskazuje precyzyjnie, kto i pod jakimi warunkami może podsłuchiwać. Wśród uprawnionych podmiotów¹⁰ próżno szukać dziennikarzy. Organy, które zostały wyposażone w możliwość inwigilowania

⁴ A. Taracha, Czynności operacyjno-rozpoznawcze, aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe, Lublin 2006, s. 342.

⁵ P. Kosmaty, Śledztwo dziennikarskie – zarys problemu, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 2014, z. 1 (11), s. 40–57.

⁶ B. Kosmus, G. Kuczyński (red.), Prawo prasowe. Komentarz, Warszawa 2011, s. 169.

⁷ J. Widacki, Kryminalistyka, Warszawa 2002, s. 141.

⁸ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

⁹ Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

¹⁰ Różne formy postępu mogą stosować: prokuratura, policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Służba Kontrwywiadu Wojskowego, Służba Wywiadu Wojskowego, Żandarmeria Wojskowa, Wywiad Skarbowy, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Straż Graniczna.

obywateli, muszą przestrzegać bardzo rygorystycznych reguł, w tym w pierwszej kolejności uzyskać zgodę sądu na tego typu aktywność. Także cel tych czynności został w każdym wypadku bardzo dokładnie określony – wykrywanie przestępstw i ich sprawców oraz gromadzenie dowodów. Z powyższego jasno wynika, że każdy inny podmiot poza wymienionymi nie może podsłuchiwać innych osób i wykorzystywać tak zdobytych informacji. Dziennikarz dopuści się przestępstwa, jeżeli w wyniku założenia urządzenia podsłuchowego lub służącego do podglądu uzyska określone informacje, chociażby w przyszłości ich w żaden sposób nie wykorzystał¹¹. Nie zostanie natomiast pociągnięty do odpowiedzialności karnej, jeżeli będzie podsłuchiwał lub podglądał bez specjalnych urządzeń, np. przez dziurę w podłodze. Należy podchodzić z dużą ostrożnością do możliwości wykorzystania w celach dowodowych informacji zebranych przez dziennikarzy stosujących urządzenia podsłuchowe. Problem „prywatnego gromadzenia dowodów”, na który składa się „dziennikarskie gromadzenie dowodów”, od dawna wzbudza wiele kontrowersji w doktrynie. Należy podzielić pogląd R. Kmiecika, że gromadzenie dowodów jest wyłączną kompetencją organów procesowych. Osobom prywatnym, w tym dziennikarzom, nie przysługuje uprawnienie do „przeprowadzania” i „gromadzenia” dowodów¹². Dotyczy to również „dziennikarskiej inwigilacji”.

Niemal każdego dnia w środkach masowego przekazu słyszymy, że reporterzy zwani śledczymi odkryli kolejną aferę dzięki zastosowaniu prowokacji. W języku potocznym pojawiło się nawet określenie „prowokacja dziennikarska”. W doktrynie prawa prasowego przez prowokację rozumie się m.in. wręczenie łapówki, nakłonienie urzędnika do nadużycia uprawnień lub niedopełnienia obowiązku, kupno lub sprzedaż zakazanych środków lub przedmiotów, fałszywe zawiadomienie o przestępstwie, podanie się za funkcjonariusza publicznego (dziennikarstwo wcieleniowe), przywłaszczenie sobie stanowiska, tytułu lub stopnia, wytworzenie i posługiwanie się sfalszowanym dokumentem, szantaż *etc.*¹³ Prowokacja dziennikarska jest niewątpliwie działaniem na granicy prawa, a nierzadko jego naruszeniem. W polskim prawodawstwie nie istnieje kontratyp prowokacji dziennikarskiej. Podobnie jak w przypadku podsłuchów podejmowanie działań prowokacyjnych jest właściwe dla funkcjonariuszy policji oraz służb specjalnych. Dziennikarz jak każdy obywatel pozbawiony jest prawa jej przeprowadzania i może z tego tytułu ponosić odpowiedzialność karną. Nie ulega także wątpliwości, że wskutek prowokacji mogą zostać naruszone dobra osobiste innych osób, co spowoduje jego odpowiedzialność cywilną.

Stosowanie przez dziennikarzy ukrytego mikrofonu lub kamery z reguły połączone jest z zakłócaniem tzw. miru domowego. Może ono przybrać postać wdzierania się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia, na ogrodzony teren albo nieopuszczania takiego miejsca wbrew żądaniu uprawnionego. Zachowania te mogą realizować znamiona czynu zabronionego stypizowanego w art. 193 KK

¹¹ J. Wojciechowski, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1997, s. 267.

¹² R. Kmiecik, Dokumenty prywatne i ich „prywatne gromadzenie” w sprawach karnych, PIP 2004, Nr 5, s. 3–4.

¹³ B. Kosmus, *op. cit.*, s. 197.

i są zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 1 roku. Z powyższego wynika, że „wdarcie się” to nie tylko przełamanie przeszkody fizycznej, lecz również woli osoby uprawnionej. Do naruszenia miru domowego może dojść także na terenie restauracji. Według Sądu Rejonowego w Zamościu: „niezgodne z prawem zachowanie spowodowało się do tego, że wbrew żądaniu osoby uprawnionej, tj. właściciela lokalu, dziennikarka nie opuściła go niezwłocznie. Sam pokrzywdzony przyczynił się do naruszenia, gdyż nie umieścił na zewnątrz budynku, w sposób widoczny dla innych osób, informacji o tym, że jest to impreza zamknięta, dla ściśle określonej grupy ludzi...”¹⁴. W przypadku zakłócania miru domowego specyficznym dobrem prawnie chronionym jest wolność jednostki do decydowania, kto przebywa w określonym miejscu, którego dana jednostka jest dysponentem¹⁵.

W świetle wydarzeń, które miały miejsce w redakcji tygodnika „Wprost” w związku z próbą zgromadzenia materiału dowodowego przez prokuraturę, wyłania się bardzo istotny problem związany z wykorzystaniem przez dziennikarzy informacji uzyskanych przez inne osoby za pomocą nielegalnego podsłuchu. Działanie takie niewątpliwie możemy zaliczyć do kanonu tzw. agresywnych metod gromadzenia informacji.

Kwestię tę reguluje art. 267 § 4 KK, dotyczący m.in. odpowiedzialności karnej dziennikarzy wykorzystujących w swoich publikacjach zdobyte nielegalnie informacje, np. pochodzące z podsłuchu wykonanego przez osobę trzecią. Zgodnie z cytowaną normą karze do 2 lat pozbawienia wolności podlega osoba **ujawniająca** nielegalnie uzyskaną informację (w sposób określony w § 1–3 tego przepisu). Nie ulega wątpliwości, że bezprawne ujawnienie uzyskanych informacji może nastąpić także poprzez ich opublikowanie lub podanie do wiadomości za pomocą środków masowego komunikowania¹⁶. Brzmienie przepisu nie pozostawia cienia wątpliwości w kwestii odpowiedzialności karnej dziennikarza. Wziąwszy jednak pod uwagę szczególną rolę, jaką spełniają dziennikarze w urzeczywistnianiu prawa obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej, należy podjąć próbę znalezienia rozwiązania, które takie zachowania, podjęte w celu obrony dobra wspólnego, pozbawiałoby cech bezprawności. Chodzi głównie o znalezienie rozwiązania systemowego, a nie usprawiedliwiającego pojedyncze przypadki, gdzie istnieje możliwość wyłączenia przestępności na zasadzie art. 1 § 2 lub § 3 KK.

W tym miejscu chciałbym z całą mocą podkreślić, że o ile w przypadku tzw. śledztwa dziennikarskiego nie widzę możliwości rozwiązania problemu jego legalności jak tylko poprzez stwierdzenie znikomej społecznej szkodliwości takich zachowań, o tyle w przypadku ujawnienia bezprawnie uzyskanych informacji można poszukiwać jeszcze innych podstaw prawnych legalizujących podobne działania. Stanowisko takie w moim przekonaniu wynika z faktu, że tzw. śledztwo dziennikarskie jest

¹⁴ Postanowienie SR w Zamościu z 2007 r., VII K 119/07, Lex Polonica nr 1545605.

¹⁵ A. Zoll, komentarz do art. 193, [w:] A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, Warszawa 2008, s. 531.

¹⁶ W. Wróbel, [w:] A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna, Kraków 1999, s. 1011.

zbiorem szeregu czynności mogących atakować nieograniczoną liczbę dóbr prawnie chronionych. Dziennikarz bezpośrednio je atakuje, postępując się urządzeniem podsłuchowym, wizualnym albo innym urządzeniem lub oprogramowaniem. Paleta działań w tym zakresie jest właściwie nieograniczona. W przypadku zaś ujawniania informacji nielegalnie zdobytych w sposób określony w art. 267 KK mamy do czynienia z precyzyjnie określonym zachowaniem będącym następstwem wymienionych agresywnych działań. W pełni świadomy zarzutu o stawianiu dziennikarzy ponad prawem twierdzą, że w przypadku normy sankcjonowanej ujętej w art. 267 § 4 KK należy pokusić się o próbę znalezienia rozwiązania legalizującego pod pewnymi warunkami niektóre zachowania dziennikarzy.

Niewątpliwie najlepszym rozwiązaniem zasygnalizowanego problemu byłoby *de lege ferenda* wprowadzenie ustawowego kontratympu wzorem normy zakodowanej w art. 213 KK, która wyłącza bezprawność zniestawienia. Zgodnie z cytowanym przepisem pomawiający nie popełnia przestępstwa, jeżeli zarzut uczyniony niepublicznie jest prawdziwy. Gdy pomówienie dokonane zostanie za pomocą środków masowego komunikowania, bezprawność jest wyłączona, jeśli prawdziwy zarzut dotyczy postępowania osoby pełniącej funkcję publiczną lub służy obronie społecznie uzasadnionego interesu. Prawdziwy zarzut dotyczący życia prywatnego lub rodzinnego może być uczyniony tylko wtedy, gdy ma zapobiec niebezpieczeństwu dla życia lub zdrowia człowieka albo demoralizacji małoletniego. W świetle powyższego stosowny kontratymp uwzględniający *ratio legis* art. 267 KK mógłby przybrać następujący kształt: „nie popełnia przestępstwa określonego w art. 267 § 4, kto informację uzyskaną w sposób określony w § 1–3 ujawnia innej osobie w celu obrony **społecznie uzasadnionego interesu**. Informacje dotyczące życia prywatnego lub rodzinnego mogą być ujawnione tylko wtedy, gdy ma to zapobiec niebezpieczeństwu dla życia lub zdrowia człowieka albo demoralizacji małoletniego”. Oczywiście jest, że nie da się enumeratywnie wskazać tych wszystkich sytuacji, w których społecznie uzasadniony interes będzie przemawiał za ujawnieniem nielegalnie uzyskanych informacji. Każdorazowo w stosownym postępowaniu uprawniony organ będzie musiał ustalić, czy taki interes występował. Obserwacja otaczającej nas rzeczywistości wskazuje nieodparcie, że wprowadzenie proponowanego kontratympu usprawniłoby walkę przede wszystkim z korupcją i innymi patologiami funkcjonującymi w państwie i społeczeństwie. W obecnym stanie prawnym dziennikarz będący w posiadaniu nagrania obrazującego przyjmowanie łapówki przez funkcjonariusza publicznego musi dokonywać wyboru, czy narazić się na bardzo dotkliwą odpowiedzialność karną, czy w imię dobra wspólnego ujawnić społeczeństwu skorumpowanego urzędnika. Wprowadzenie do przestrzeni prawnej proponowanej okoliczności wyłączającej bezprawność podobnych zachowań niewątpliwie uwolniłoby dziennikarzy od konieczności podejmowania jakże trudnych wyborów wpływających niejednokrotnie na ograniczenie konstytucyjnej gwarancji wolności słowa.

Usprawiedliwienia dla naruszania przez dziennikarzy normy sankcjonowanej wyrażonej w art. 267 § 4 KK można poszukiwać w działaniu w ramach uprawnień

i obowiązków. Konstrukcja ta oparta jest na założeniu, wedle którego nic, na co zezwala jakikolwiek przepis prawa, nie może być bezprawne na gruncie prawa karnego. Z uwagi na subsydiarny charakter prawa karnego w stosunku do innych dyscyplin porządku prawnego wystąpienie w ustawie należącej do innej niż prawo karne dziedziny prawa generalnego zezwolenia na zachowanie realizujące znamiona typu czynu zabronionego określonego w prawie karnym stanowi wyłączenie odpowiedzialności karnej, przy zachowaniu warunków określonych w normie wprowadzającej zezwolenie¹⁷. Do działania w ramach uprawnień i obowiązków, a z których wynika ich legalność, można przykładowo zaliczyć:

- zatrzymanie osoby podejrzanej,
- przeszukanie osób lub pomieszczeń,
- używanie przez uprawnionych funkcjonariuszy środków przymusu bezpośredniego,
- wykonanie wyroku przez kata.

W wymienionych przypadkach mamy do czynienia z tzw. pierwotnym brakiem bezprawności. Kontratypy zaś wyłączają niejako wtórnie bezprawność, co oznacza, że warunkiem ich wystąpienia jest zrealizowanie znamion typu czynu zabronionego. Na gruncie zaproponowanego rozwiązania dziennikarz mógłby poszukiwać swoich uprawnień i obowiązków w art. 1 i 10 ustawy z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe¹⁸. Pierwsza norma wyposaża go w uprawnienie, jakim jest wolność słowa, a zarazem w obowiązek przejawiający się w urzeczywistnianiu prawa obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej. Obowiązek, o którym mowa, realizowany jest w myśl drugiej regulacji w ramach służby, jaką wobec społeczeństwa i państwa pełni dziennikarz. Analiza rozproszonych w różnych gałęziach prawa przepisów wprowadzających tzw. pierwotny brak bezprawności przekonuje, że uwolnienie się dziennikarza od odpowiedzialności za naruszenie art. 267 § 4 KK na tej podstawie budzi daleko idące wątpliwości. Konstatacja ta prowadzi do dalszego poszukiwania rozwiązań prawnych w tym zakresie.

Uważam, że w obecnym stanie prawnym na gruncie dorobku doktryny prawa karnego oraz orzecznictwa można usprawiedliwić działania dziennikarzy, którzy realizując swoją misję, publikują informacje nielegalnie zdobyte wbrew przepisom stypizowanym w art. 267 KK. Usprawiedliwienie takiego zachowania może znaleźć oparcie w konstrukcji okoliczności wyłączającej bezprawność czynu zwanej kontratypem. Pamiętając, co dla tej kategorii okoliczności wyłączających bezprawność jest wspólne, trzeba też pamiętać, że nie sposób stworzyć rozwiązań ogólnych dla wszystkich, bez żadnego wyjątku, kontratypów¹⁹. Ich wielość i brak jednolitości powinien skłaniać do zajmowania się również każdym kontratypem oddzielnie. Zasadniczo rozróżniamy kontratypy, których znamiona zostały określone w ustawie (skodyfikowane), oraz kontratypy pozaustawowe

¹⁷ K. Buchata, A. Zoll, Kodeks karny. Część ogólna, Kraków 1998, s. 204.

¹⁸ Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm., dalej jako: PrPras.

¹⁹ K. Buchata, Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, A. Zoll, Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna, Warszawa 1994, s. 158.

(nieskodyfikowane), nazywane niekiedy zwyczajowymi²⁰. Do tych pierwszych należą przykładowo: obrona konieczna, stan wyższej konieczności, dozwolona samopomoc, ryzyko nowatorstwa, wyłączenie przestępności zniestawienia, dozwolona krytyka. Do drugich możemy zaliczyć m.in.: zabiegi lecznicze, zabiegi kosmetyczne, sterylizację, ryzyko sportowe, napiwki, prima aprilis, śmigus-dyngus, noc sylwestrową. Kontratypy zawarte w ustawach karnych, jak również te wynikające ze zwyczaju, legalizują czyn z punktu widzenia prawa karnego. Bez nich prawie każdy czyn wypełniający tylko od strony formalnej znamiona czynu zabronionego musiałby być uznany za kryminalnie bezprawny. Stosowanie kontratypów pozwala na rozluźnienie formalizmu zakazów karnych. Jak wyżej wspomniano, mogą być one zawarte w ustawach karnych (obrona konieczna) bądź dadzą się wywieść z ogólnych zasad, na których oparte jest ustawodawstwo. Wziąwszy pod uwagę pewne założenia aksjologiczne, może dojść do sytuacji, że nie będziemy chcieli uznawać pewnych zachowań za przestępne pomimo ich prawnokarnej typizacji. Z taką sytuacją mamy niewątpliwie do czynienia w przypadku, gdy dziennikarz postanowi ujawnić nielegalnie uzyskane nagranie w celu zdemaskowania przed opinią publiczną patologicznych zachowań godzących w społeczeństwo. Uważam, że w takim wypadku dochodzi do wtórnego wyłączenia bezprawności w oparciu o kontratyp zdekodowany na podstawie zapisów prawa prasowego. Jak wyżej wspomniano, kontratypy ustawowe znajdują się w wielu dziedzinach prawa. Do stworzenia takiego posłużą wyżej wymienione normy wyrażone w art. 1 i 10 PrPras. Dynamika rozwoju tzw. społeczeństwa informacyjnego przekonuje, że wykorzystywanie przez dziennikarzy materiałów nielegalnie zdobytych będzie coraz częstsze, co spowoduje wytworzenie nowej możliwej do generalizacji sytuacji. Zatem szukanie usprawiedliwienia dla tego typu zachowań na zasadzie znikomej społecznej szkodliwości czynu może być niewystarczające. W świadomości społecznej wytworzyło się już poczucie usprawiedliwiania przestępnych zachowań dziennikarzy, którzy czynią to dla dobra wspólnego. Wiele lat temu *W. Wolter* dostarczył już szeregu argumentów za takim rozwiązaniem, pisząc: „Założmy, że możliwy jest wypadek braku społecznej szkodliwości jedynie z powodu konstelacji indywidualnej konkretnego zdarzenia. Znaczyć by to musiało, iż możliwy jest czyn, który jedynie jako jednorazowe zdarzenie nie wykazuje cech społecznej szkodliwości, ale powtórzony w granicach możliwie największego podobieństwa – nie ma bowiem dwóch indywidualnych, a zarazem identycznych sytuacji – wskazywałby już znamiona społecznej szkodliwości. Jeżeli natomiast indywidualny, konkretnie inny czyn, możliwie zbliżony do poprzedniego, wyróżniać się musi tym samym brakiem społecznej szkodliwości, to brak społecznej szkodliwości nie może tkwić li tylko w indywidualno-konkretnym ukształtowaniu sytuacji, ale w jakimś elemencie ogólnym, wspólnym obu zdarzeniom. Takim zaś elementem wspólnym dla analogicznych sytuacji może być jedynie kontratyp”²¹. Reasumując, stwierdzić należy, że jeżeli

²⁰ J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*. Warszawa 2007, s. 251 i n.

²¹ W. Wolter, O kontratypach i braku społecznej szkodliwości czynu, *PIPz* 1963, Nr 10, s. 502 i n.

dziennikarz swoim zachowaniem naruszy normę sankcjonowaną z art. 267 § 4 KK, gdyż służy społeczeństwu poprzez urzeczywistnianie prawa obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej, nie popełnia przestępstwa. Bezprawność takiego działania zostaje wyłączona poprzez kontratyp zrekonstruowany na bazie art. 1 i 10 PrPras.

Wspomniane agresywne metody działania dziennikarzy nabierają szczególnego znaczenia w świetle realizacji zasady szczególnej staranności i rzetelności dziennikarskiej określonej w art. 12 ust. 1 pkt 1 PrPras. Ustawodawstwo polskie nie posiada legalnej definicji obowiązku szczególnej staranności i rzetelności – pozostawia potrzebę określenia tego terminu doktrynie i judykaturze. Takie rozwiązanie uznać należy za optymalne, gdyż trudno sobie wyobrazić stworzenie precyzyjnej definicji, która mogłaby wyjść naprzeciw różnorodności zachowań, jakie przynosi życie, szczególnie zważywszy na nieostrość użytych w cytowanym przepisie określeń. Obok wspomnianej reguły normatywnej dziennikarz ma obowiązek działania zgodnie z etyką zawodową i zasadami współżycia społecznego. Odsytając w zakresie obowiązków dziennikarskich do norm etycznych, należy mieć na uwadze nie tylko kodeksy etyczne rozmaitych stowarzyszeń dziennikarskich, ale także zasady, które nie zostały objęte zbiorami etyki normatywnej. Z uwagi na tematykę podjętych rozważań nie będzie prowadzona pogłębiona analiza obowiązku szczególnej staranności i rzetelności dziennikarskiej. Chciałbym jedynie mocno podkreślić, że tylko dziennikarz szczególnie staranny i rzetelny ma szansę realizować misję prasy – postulat prawdziwego opisu zjawisk, z zachowaniem zasady współżycia społecznego, w interesie społeczeństwa i państwa²². Dziennikarz śledczy musi pamiętać, że szczególna staranność i rzetelność nie kolidują z wolnością prasy, a wręcz przeciwnie – jedynie staranne i rzetelne dziennikarstwo jest zdolne w pełni zasadę wolności słowa wcielić w życie.

Intrusive newsgathering

Summary

The article contains a review of the typical methods and techniques used in investigative journalism – these methods are described as intrusive newsgathering methods. The author also addresses issues related to the use of information gathered through illegal surveillance. The analysis is based on the opinion that the principles of journalistic integrity and diligence should apply to all genres of journalism. The lack of justification for journalistic provocation in the Polish

²² Wyrok SN z 8.10.1987, II CR 269/87, OSNC 1989, Nr 4, poz. 66.

legal system is, according to the author, a starting point for seeking a systematic solution excluding unlawful behaviours performed by journalists for public benefit. This leads to an innovative thesis concluding in a justification reconstructed on the basis of Articles 1 and 10 of the Press Law. Article 267 Paragraph 4 of the Criminal Code would be the basis for excluding unlawful behaviour if a journalist revealed information gained using illegal methods in order to exercise the right of citizens to credible information, transparency of public life, social control and criticism.

Oględziny miejsca katastrofy w ruchu lądowym oraz miejsca wypadku drogowego

Andrzej Lebedowicz*

Streszczenie

Oględziny jako czynność niepowtarzalna stanowią ważny element postępowania przygotowawczego, rzutują na cały jego przebieg i wymagają od prowadzących tę ważną czynność zarówno procesową, jak i kryminalistyczną wnikliwości, staranności oraz pełnego zaangażowania. Niewłaściwe utrwalenie obrazu miejsca katastrofy w ruchu lądowym lub wypadku drogowego może wypaczyć wnioski końcowe i sprowadzić postępowanie przygotowawcze na niewłaściwe tory, by finalnie utrudnić prokuratorowi lub sądowi, a w skrajnych przypadkach wręcz uniemożliwić poczynienie ustaleń zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy.

Przedmiotowa praca porusza problematykę przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji: katastrof w ruchu lądowym, wypadków drogowych, w których sprawcami są zarówno osoby cywilne, jak i żołnierze. Odnosi się do niezmiernie ważnej czynności procesowo-kryminalistycznej, jaką są oględziny. Ujmuje zagadnienie oględzin *in genere* oraz oględzin *in specie*, tj. oględziny miejsc katastrof i wypadków z całą tego specyfiką, odnosi się też do procesu przetwarzania wyników oględzin – po wywołaniu stosownych ekspertyz kryminalistycznych – na miarodajne wnioski, warunkujące decyzje procesowe, a także w końcowej części formułuje wnioski *de lege ferenda* w zakresie reformy programu szkolenia funkcjonariuszy organów ścigania nastawione na zwiększenie pragmatyzmu.

---

* Prokurator Prokuratury Rejonowej w Garwolinie.

I. Uwagi wstępne

Miniony już XX w. nieodłącznie kojarzy się z rozwojem komunikacji, który oprócz udogodnień w pokonywaniu nieraz znacznych odległości – pomimo stałego wprowadzania szeregu rozwiązań technicznych ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa prowadzących pojazdy mechaniczne oraz innych użytkowników dróg publicznych – sprawił, że jedną z najczęstszych przyczyn zgonów oraz poważnych uszczerbków na zdrowiu stanowią katastrofy w ruchu lądowym i wypadki drogowe. Właściwe zabezpieczenie miejsca zdarzenia, utrwalenie istotnych śladów kryminalistycznych, rzetelna ich ocena – przez pryzmat wyznaczników swobodnej oceny dowodów – w połączeniu z posiłkowaniem się wiedzą specjalistyczną z zakresu różnych dziedzin kryminalistyki winny nieuchronnie prowadzić do ustalenia prawdy materialnej (art. 2 § 2 KPK). Oględziny jako czynność niepowtarzalna stanowią ważny element postępowania przygotowawczego, rzutują na cały jego przebieg i wymagają od prowadzących tę ważną czynność zarówno procesową, jak i kryminalistyczną wnikliwości, staranności oraz pełnego zaangażowania. Niewłaściwe utrwalenie obrazu miejsca katastrofy w ruchu lądowym lub wypadku drogowego może wypaczyć wnioski końcowe i sprowadzić postępowanie przygotowawcze na niewłaściwe tory, by finalnie utrudnić prokuratorowi lub sądowi, a w skrajnych przypadkach wręcz uniemożliwić poczynienie ustaleń zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy. W dalszym ciągu niezwykle aktualna pozostaje wskazówka dla oskarżyciela publicznego zawarta w postanowieniu SN z 4.1.1968 r.: „Akt oskarżenia nie może być jedynie odbiciem dowolnie obranej wersji zdarzenia, lecz odbiciem wszechstronnie wyjaśnionych okoliczności z uwzględnieniem należyście zebranych dowodów (...)”¹. Każdy śledczy winien dotożyć wszelkich starań, począwszy od początkowego etapu postępowania przygotowawczego, gdzie pojawia się czynność oględzin, by wersja kryminalistyczna aktu oskarżenia okazała się zbieżna z wersją kryminalistyczną jurysdykcyjną². Niezwykle pomocne – w tym procesie prawidłowego zabezpieczenia zastanego obrazu będącego następstwem naruszenia zasad bezpieczeństwa w komunikacji – są takie elementy, jak doświadczenie, wiedza oraz indywidualne cechy osobnicze.

Jak wynika z danych znajdujących się w dyspozycji Komendy Głównej Policji – Biura Ruchu Drogowego – Zespołu Profilaktyki i Analiz, w 2012 r. wydarzyło się 37 046 wypadków drogowych, w których wyniku śmierć poniosło 3571 osób, zaś rannych zostało 45 792 osoby. „W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej wypadków drogowych i ich ofiar odnotowano w 2003 r. Od roku 2004 nastąpił spadek utrzymujący się do 2006 r. W 2007 r. nastąpił wzrost liczby wypadków i ich ofiar, w latach 2008–2010 odnotowano ponowne spadki, zaś w 2011 r. zanotowano ponowny wzrost. W 2012 r. nastąpił znaczny spadek”³.

¹ Postanowienie SN z 4.1.1968 r., IV KZ 84/67, OSN 1968, Nr 6, poz. 71.

² P. Girdwoyń, *Wersje kryminalistyczne – o wykrywaniu przestępstw*, Warszawa 2001, s. 68–70.

³ Dlakierowcow.pl/dk/statystyka/47493,dok.html.

II. Katastrofa w ruchu lądowym oraz wypadek w komunikacji

Występki godzące w prawidła bezpiecznej komunikacji zostały zamieszczone w Kodeksie karnym w rozdziale XXI noszącym nazwę „Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji” oraz XLII – „Przestępstwa przeciwko zasadom obchodzenia się z uzbrojeniem i uzbrojonym sprzętem wojskowym”.

Osoby cywilne odpowiadają za czyny określone w art.: 173, 174, 175, 177, zaś żołnierze za czyn zabroniony spenalizowany w art. 355.

W art. 173 KK uregulowana została kwestia katastrofy komunikacyjnej, definiowanej w literaturze i orzecznictwie jako zdarzenie zaskakujące w sposób nagły i groźny ruch lądowy, sprowadzając konkretne, rozległe i dotkliwe skutki obejmujące większą liczbę ludzi lub mienie w znacznych rozmiarach oraz niosące ze sobą zagrożenie dla bezpieczeństwa powszechnego⁴. „W praktyce za katastrofę w ruchu uznać należy: poważną kolizję dwóch lub więcej pojazdów, w ruchliwym miejscu i przy dużej szybkości, stoczenie się z nasypu, mostu, zatonięcie statku, rozbicie się samolotu, wykolejenie się pociągu, tramwaju itp., jeżeli jednocześnie nastąpiło uszkodzenie lub zniszczenie mienia w wielkich rozmiarach, porównywalnych np. do skutków eksplozji, zalewu, lawiny”⁵. Głównym przedmiotem przestępstwa jest bezpieczeństwo powszechne, natomiast ubocznym przedmiotem: życie i zdrowie, a także mienie⁶. Przestępstwo to można popełnić zarówno przez działanie, jak i zaniechanie i ma ono charakter materialny, gdyż w tym przypadku skutkiem jest stworzenie konkretnego i istniejącego realnie zagrożenia dla życia i zdrowia wielu osób, a także mienia w wielkich rozmiarach. „Chociaż przestępstwa drogowe objęte są z reguły winą nieumyślną, to jednak nie wyłącza to możliwości przypisania sprawcy winy umyślnej – w sytuacji gdy naruszył on umyślnie zasady bezpieczeństwa w ruchu i obejmował swoim zamiarem sprowadzenie katastrofy w ruchu lub bezpośredniego jej niebezpieczeństwa”⁷. „Umyślne sprowadzenie katastrofy może wystąpić tylko wyjątkowo, przy istnieniu szczególnych okoliczności, np. w przypadku ściganego kierowcy, który w celu uniknięcia odpowiedzialności zmierza do udaremnienia pościgu za wszelką cenę, nie wyłączając katastrofy”⁸. Podmiotem przestępstwa stypizowanego w art. 173 KK może być zarówno ten, kto bezpośrednio uczestniczy w ruchu, jak i osoba niebędąca uczestnikiem ruchu, a także osoba zajmująca się nadzorowaniem ruchu. Jest to zatem przestępstwo powszechne. Na gruncie literatury oraz orzecznictwa istnieje niejednolita praktyka w zakresie definiowania określenia „wielu osób”. Według *K. Buchały* jest to⁹ co najmniej 6 osób, zdaniem *A. Marka* jest to „więcej niż kilka pojedynczych osób, ale mniej niż kilkanaście”¹⁰, z kolei według

⁴ *M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa* (red.), Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Warszawa 2007, s. 339.

⁵ *R. Góral*, Kodeks karny – praktyczny komentarz, Warszawa 2007, s. 299.

⁶ *M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa* (red.), *op. cit.*, s. 339.

⁷ *R. Góral*, *op. cit.*, s. 299.

⁸ *Ibidem*, s. 300.

⁹ *K. Buchała*, Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1–116.k.k., Warszawa 2006.

¹⁰ *A. Marek*, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa, 2010 r., s. 410.

R.A. Stefańskiego¹¹ pod pojęciem tym należy rozumieć co najmniej 10 osób. Ostatnie z zaprezentowanych stanowisk wydaje się być najbardziej adekwatne. Odnosnie zaś do „mienia znacznych rozmiarów” pojęcie to wiązać należy z gabarytami przestrzennymi mienia, nie zaś z jego wartością¹². W art. 175 KK ustawodawca wprowadził karalność przygotowania do przestępstwa sprowadzenia katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym. Penalizacja odnosi się oczywiście do postaci umyślnej, określonej w art. 173 § 1 KK, przy czym należy tu mieć na uwadze wyłącznie zamiar bezpośredni. Z kolei w art. 174 KK uregulowano czyn zabroniony polegający na sprowadzeniu bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym. Sprawca może się go dopuścić zarówno w umyślnie, jak i nieumyślnie. „Warunkiem odpowiedzialności za spowodowanie niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu jest bezpośredniość i konkretność niebezpieczeństwa”¹³. „Do jego znamion należy skutek w postaci sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa. Poglądy na ową bezpośredniość są w doktrynie i orzecznictwie niejednolite. Wydaje się trafny pogląd wyrażony na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r., że »sprowadzenie takie polega przedmiotowo na spowodowaniu takiej sytuacji, która niezależnie od dalszej ingerencji człowieka może w każdej chwili przekształcić się w katastrofę w ruchu lądowym«”¹⁴. Analogicznie jak w przypadku czynu zabronionego stypizowanego w art. 173 KK jest to przestępstwo powszechne, co oznacza, że może je popełnić zarówno osoba prowadząca pojazd mechaniczny, jak i taka, która nie jest uczestnikiem ruchu, np. pozostawiająca na drodze nieoświetlony samochód, wyrócone drzewo lub inny przedmiot, który z uwagi na swoje właściwości fizyczne oraz gabaryty sprowadza niebezpieczeństwo o charakterze konkretnym i bezpośrednim¹⁵. Z kolei w art. 176 KK ustawodawca wprowadził czynny żal przy sprowadzeniu katastrofy w komunikacji. Sprawca czynu z art. 174 KK, by móc skorzystać z dobrodziejstwa tej instytucji, gwarantującej mu całkowitą bezkarność (nie podleganie karze), musi dobrowolnie (z własnej woli, gdy sprawca może, lecz nie chce popełnić przestępstwa i od niego odstępuje, a nie z uwagi na czynniki zewnętrzne, stanowiące przeszkodę w realizacji zamiaru) uchylić grożące niebezpieczeństwo. Podmiot dopuszczający się czynu spenalizowanego w art. 173 § 1 i 2 KK, jeżeli dobrowolnie uchylił niebezpieczeństwo grożące życiu lub zdrowiu wielu osób, może skorzystać z dobrodziejstwa nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Przestępstwo katastrofy w ruchu lądowym występuje zarówno w postaci umyślnej, jak i nieumyślnej, zaś występек wypadku drogowego jest wyłącznie czynem nieumyślnym. W sytuacji gdy sprawca chce spowodować w ruchu drogowym skutek, który jest określony w art. 177 § 1 lub 2 KK, względnie na taki

¹¹ R.A. Stefański, Problematyka prawna i techniczna wypadków drogowych. Praca zbiorowa, Instytut Ekspertyz Sądowych, Prokuratura i Prawo 1995, z. 9.

¹² Wyrok SA w Lublinie z 29.10.1998 r., II Aka 110/98, KZS 1999, z. 4, poz. 89.

¹³ R. Góral, *op. cit.*, s. 301.

¹⁴ M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *op. cit.*, s. 341. Zobacz wyr. SN z 21.5.1974 r., III KR 407/73, OSNPG 1974, Nr 10, poz. 109.

¹⁵ R. Góral, *op. cit.*, s. 301.

skutek się godzi, odpowiada w zależności od postaci stadialnej w oparciu o inne przepisy ustawy karnej (art. 148 §, art. 156 § 1, art. 157 § 1, art. 223, art. 224 § 2 KK)¹⁶. Z kolei naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym może być umyślne lub nieumyślne. „Umyślne naruszenie zasad bezpieczeństwa zachodzi wtedy, gdy sprawca jest świadomy, jak należy w danej sytuacji postąpić, lecz postępuje inaczej, a zatem wie, że nie powinien na przykład na danym odcinku drogi wykonywać manewru wyprzedzania, przekraczać limitowanej znakiem drogowym prędkości, przejeżdżać linii ciągłej, zawracać w miejscu niedozwolonym, lecz to czyni”¹⁷. Czynimy wówczas sprawcy zarzut, że wiedział wprawdzie, jak należy właściwie w danej sytuacji postąpić, ale świadomie postąpił inaczej¹⁸. Zachowanie sprawcy wypadku drogowego jest oceniane przez pryzmat doświadczonego kierowcy czy takiego, który zachowuje się w sposób modelowy podczas uczestnictwa w ruchu drogowym, natomiast jego zachowania są dla innych uczestników ruchu przewidywalne. Pojęcie zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym zawiera w sobie nie tylko swoiste reguły ostrożności, ale także obejmuje wypracowane nieskodyfikowane zwyczaje¹⁹. Jeśli chodzi o samo miejsce wypadku drogowego, to SN w wyroku z 5.12.1995 r. stwierdził, że: „Przestępstwo drogowe może być popełnione nie tylko na drodze publicznej, ale również poza nią – wszędzie tam, gdzie ruch pojazdów faktycznie się odbywa i w związku z czym istnieje możliwość zagrożenia dla bezpieczeństwa tego ruchu”²⁰. O przestępstwie wypadku drogowego mówimy wówczas dopiero, gdy pokrzywdzony (osoba inna niż sprawca) dozna obrażeń ciała, które co najmniej naruszają czynności narządu ciała lub powodują rozstrój zdrowia na okres powyżej dni 7. Kwalifikowana postać, od której zależy surowsza sankcja, wymaga dla swego bytu spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, określonego w art. 156 § 1 KK, lub zgonu. Jeżeli powstały u poszkodowanego uszczerbek na zdrowiu nie przekracza dni 7, sprawca zdarzenia drogowego odpowie za czyn z art. 86 KW. Obowiązkiem organu procesowego jest wykazanie sprawcy, że pomiędzy naruszeniem przez niego zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym a zaistniałą sytuacją drogową zachodzi związek przyczynowo-skutkowy, przy czym nie można go pojmować tylko i wyłącznie jako czasowe lub miejscowe następstwo wydarzeń. Do zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym zaliczyć należy przede wszystkim: 1) zasadę ruchu prawostronnego (art. 16 ust. 1 PrDrog²¹); 2) zasadę pierwszeństwa: a) na skrzyżowaniu (art. 25 ust. 1 PrDrog), b) przy przejeździe na wprost (art. 22 PrDrog), c) między kierującymi i pieszymi (art. 26 ust. 1 PrDrog), d) pojazdu uprzywilejowanego (art. 53 ust. 2 PrDrog); 3) zasadę stosowania się do systemu znaków o charakterze: ostrzegawczym, zakazującym, nakazującym lub informacyjnym (art. 7 i 8 PrDrog); 4) zasadę szczególnej ostrożności (art. 3 PrDrog), 5) zasadę ograniczonego zaufania (art. 4

¹⁶ K. Pawelec, T. Diupero, Rekonstrukcja wypadku i zdarzenia drogowego, Warszawa 2006, s. 23.

¹⁷ *Ibidem*, s. 23.

¹⁸ *Ibidem*, s. 24.

¹⁹ *Ibidem*, s. 26.

²⁰ WR 186/95, OSNKW, Nr 3–4, poz. 19.

²¹ Ustawa z 20,6,1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r. poz. 1137 ze zm., dalej jako: PrDrog.

PrDrog); 6) zasadę prędkości bezpiecznej (art. 19 PrDrog); 7) zasadę zachowania bezpiecznego odstępu od pojazdu poprzedzającego (art. 19 ust. 2 pkt 3 PrDrog); 8) zasadę właściwego rozpoznania przedpoła jazdy w czasie realizacji manewru wyprzedzania (art. 24 ust. 1 pkt 1 PrDrog)²². Niezwykle istotna w kontekście omawianych zagadnień jest kwestia tzw. prędkości bezpiecznej. Sąd Najwyższy w wyroku z 11.3.2003 r. stwierdził, że: „Prędkość bezpieczna to prędkość pozwalająca kierującemu na prawidłowe wykonywanie manewrów, których potrzebę w konkretnej sytuacji kierujący ma możliwość i obowiązek przewidzieć. Oznacza to prędkość pozwalającą na zwalnianie lub unieruchomienie pojazdu w odległości limitowanej zasięgiem widoczności i ewentualnością dającej się w danej sytuacji przewidzieć przeszkody, takiej jak pieszego na wyznaczonym przejściu przez jezdnię (...)”²³.

Ustawodawca w art. 355 KK uregulował wypadek drogowy, w którym sprawcą jest żołnierz (przestępstwo indywidualne). Przedmiot ochrony został określony trojako, gdyż z jednej strony jest to właściwe obchodzenie się z uzbrojeniem, jak też z uzbrojonym sprzętem wojskowym, z drugiej strony są to zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym, wodnym i powietrznym, zaś z trzeciej jest to życie i zdrowie człowieka. „Pojazd mechaniczny uzbrojony to taki, który jest trwale wyposażony w broń, uzbrojenie, np. czołg, samochód i pociąg pancerny, transporter opancerzony wyposażony w wyrzutnie pocisków”²⁴. Pojazd mechaniczny, na którym broń nie stanowi elementu w sposób trwały z nim związanego, ale znajduje się na nim przypadkowo, czasowo, nie ma charakteru uzbrojonego pojazdu mechanicznego²⁵. Za prowadzącego uznać należy nie tylko tego, kto w sposób bezpośredni nim kieruje, ale także tego, kto ma wpływ na kierowanie ruchem pojazdu poprzez wydawanie poleceń o mocy wiążącej, jak dowódca bojowego wozu piechoty, kapitan statku powietrznego²⁶. Tak jak w przypadku wypadku pospolitego sprawcą czynu spenalizowanego w art. 177 KK może być każda osoba uczestnicząca w jednej ze stref ruchu (np. pieszy ingerujący w ruch lądowy), tak sprawcą przestępstwa określonego w art. 355 KK może być już tylko żołnierz prowadzący uzbrojony pojazd mechaniczny²⁷. Wobec powyższego, jeżeli dojdzie do wypadku drogowego, w którym udział weźmie żołnierz prowadzący uzbrojony pojazd wojskowy, zaś sprawcą zdarzenia będzie inna osoba uczestnicząca w ruchu, np. kierowca pojazdu cywilnego, odpowiedzialność tej osoby będzie rozstrzygana na gruncie art. 177 KK, nie zaś w oparciu o art. 355 KK²⁸. „Przepisy art. 355 KK stanowią *lex specialis* względem przepisów art. 177 KK tylko w tym zakresie, gdzie chodzi o wypadki, w których obyło się bez negatywnych następstw dla życia i zdrowia ludzkiego, ale wyrządzona została znaczna szkoda w mieniu”²⁹.

²² K. Pawelec, T. Diupero, *op. cit.*, s. 58–101.

²³ III KKN 201/01, Legalis.

²⁴ M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *op. cit.*, s. 665.

²⁵ J. Majewski, Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278–363 kk, Kraków 2006, teza 8.

²⁶ R. Góral, *op. cit.*, s. 585.

²⁷ W. Marcinkowski, Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz, Warszawa 2010, teza 3.

²⁸ A. Marek, Kodeks karny, Komentarz, Warszawa 2010, teza 4.

²⁹ W. Marcinkowski, *op. cit.*, teza 4.

Odmienne niż w przypadku czynu zabronionego z art. 177 § 1 KK w zw. z art. 177 § 3 KK (ściganie sprawcy wypadku drogowego na wniosek w przypadku występowania relacji osoby najbliższej pomiędzy sprawcą i pokrzywdzonym) przestępstwa określone w art. 355 KK są zawsze ścigane z oskarżenia publicznego. Sprawca naruszający zasady bezpieczeństwa w ruchu pojazdów może nie przestrzegać zarówno zasad ogólnych, określonych w Prawie o ruchu drogowym, jak i złamać zasady szczególne, ujęte w stosownych instrukcjach regulujących kwestie właściwego prowadzenia wojskowych pojazdów uzbrojonych³⁰. „Określone w art. 355 przestępstwo w sferze ruchu lądowego może być popełnione nie tylko na drodze publicznej, lecz także w każdym innym miejscu, w tym na zamkniętych terenach wojskowych (drogach wewnętrznych, poligonach itp.)”³¹. Skalę uszczerbku na zdrowiu należy rozumieć analogicznie jak na gruncie art. 177 KK. Z kolei pojęcie znacznej szkody w mieniu, o której mowa w art. 355 § 1 KK, interpretować należy w powiązaniu z art. 115 § 5 KK w zw. z art. 115 § 8 KK, a więc jako szkodę, której wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 200 000 zł. Zagrożenie karą w art. 177 § 1 i 2 KK oraz 355 § 1 i 2 KK co do zasady jest podobne, z tą różnicą, że w art. 355 § 1 KK obok kary pozbawienia wolności do lat 3 przewidziano sankcję alternatywną w postaci kary aresztu wojskowego, który może być wymierzony w wymiarze od 1 miesiąca do 2 lat.

III. Oględziny – zagadnienia ogólne

Oględziny są czynnością procesowo-kryminalistyczną, która polega na spstrzeganiu stanu obiektu oględzin³². Zasadniczym ich celem jest obiektywna rekonstrukcja przebiegu zdarzenia, a także zebranie i zabezpieczenie oraz utrwalenie – w niezbędnym zakresie – dowodów dla potrzeb postępowania karnego³³. Postępujący rozwój cywilizacyjny wyznaczył oględzinom miejsca najpierw funkcję „rejestracyjno-utrwalającą”, a następnie „poszukiwawczo-wykrywczą”³⁴. Oględziny miejsca zdarzenia dostarczają organom procesowym pierwszych informacji o przestępstwie i dlatego też czynność ta w pierwszym rzędzie służy wykryciu sprawcy³⁵. Już *E. Locard* dostrzegał ścisłą korelację pomiędzy wykrywalnością sprawców przestępstw a szybkością przeprowadzenia oględzin miejsca zdarzenia w zgodzie z prawidłami rządzącymi tą materią, gdy pisał w następujący sposób: „Konieczność spieszego przybycia na miejsce przestępstwa posiada niepomierne wielkie znaczenie. (...) Spóźniona obserwacja jest czynnością trudną, a przy tym zawsze niepewną. Wiele przyczyn wpłynie na niemych świadków przestępstwa; ślady zostaną zatarte, położenie przedmiotów zmienione; obcy ludzie przybyli na miejsce wcześniej od prowadzącego dochodzenie wprowadzą mnóstwo

³⁰ *Ibidem*, teza 22.

³¹ *Ibidem*, teza 24.

³² *W. Kędziński*, Technika kryminalistyczna, Szczytno 2007, s. 11.

³³ *H. Grzywna*, Oględziny miejsca zdarzenia, Słupsk 2013, s. 10.

³⁴ *R. Kmieciak*, Oględziny w procesie karnym. Niektóre zagadnienia formalnodowodowe, Annales Iniversitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia 1984, vol. XXXI, 6, sectio G, s. 90.

³⁵ *V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz*, Oględziny miejsca, teoria i praktyka, Toruń 2011, s. 18.

nowych czynników zamiast tych, które wcześniejsza obserwacja mogłaby wykryć. Może nawet zdarzyć się, że zaimprovizowany znawca popsuje przez swą nieumiejętność to wszystko, nad czym próżno trudzić się będą ci, którzy zawinili przez swą opieszałość (...)”³⁶. Oględziny dają możliwość uzyskania odpowiedzi na siedem złotych pytań kryminalistyki: 1. *Quid?* – co się wydarzyło, 2. *Ubi?* – gdzie miało miejsce zdarzenie, 3. *Quando?* – kiedy do niego doszło, 4. *Cur?* – dlaczego (jaki motyw kierował sprawcą), 5. *Quomodo?* – w jaki sposób, 6. *Quibus auxiliis?* – za pomocą jakich środków dokonano czynu, 7. *Quis?* – kto jest sprawcą. Zgodnie z art. 207 § 1 KPK oględziny przeprowadza się w razie potrzeby, co wskazuje, że jest to czynność fakultatywna. Jak wynika z art. 308 § 1 KPK: „W granicach koniecznych dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem prokurator albo Policja może w każdej sprawie, w wypadkach niecierpiących zwłoki, jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, przeprowadzić w niezbędnym zakresie czynności procesowe, a zwłaszcza dokonać oględzin, w razie potrzeby z udziałem biegłego, przeszukania lub czynności wymienionych w art. 74 § 2 pkt 1 w stosunku do osoby podejrzanej, a także przedsięwziąć wobec niej inne niezbędne czynności, nie wyłączając pobrania krwi, włosów i wydzielin organizmu. Po dokonaniu tych czynności, w sprawach, w których prowadzenie śledztwa przez prokuratora jest obowiązkowe, prowadzący postępowanie przekazuje sprawę niezwłocznie prokuratorowi”. Mając na względzie kryterium przedmiotu oględzin, w oparciu o art. 207 § 1 KPK oraz 209 KPK oględziny można podzielić na: 1) oględziny miejsca, 2) oględziny osoby, 3) oględziny rzeczy, 4) oględziny zwłok.

Oględziny pełnią funkcje: identyfikacyjną, organizacyjną, rekonstrukcyjną, wersyjną, typującą, weryfikacyjną, dowodową, rejestracyjną, kojarząco-reaktywującą, profilaktyczną³⁷. Wśród zasad ich prowadzenia wyróżnia się zasady: wszechstronności, planowości, indywidualności, efektywności, szybkości, aktywności, obiektywizmu, pisemności, ekonomiczności, tajności, jednoosobowego kierownictwa³⁸. „Ponadto z wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z 15.2.2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów wynika, że celem oględzin jest ujawnienie i zabezpieczenie śladów kryminalistycznych lub ich nośników znajdujących się na miejscu zdarzenia, osobie lub przedmiocie albo rzeczy mogących mieć związek z przestępstwem, które mogą służyć jako środki dowodowe w toku postępowania”³⁹. Zgodnie zaś z art. 4 ust. 2 pkt. 6 ustawy z 24.8.2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych⁴⁰: zadaniem Żandarmerii Wojskowej jest zabezpieczanie śladów i dowodów popełnienia przestępstw i wykroczeń oraz sporządzanie ekspertyz i opinii kryminalistycznych.

³⁶ E. Locard, Dochodzenie przestępstw według metod naukowych, Łódź 1937, s. 209.

³⁷ V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *op. cit.*, s. 113–114.

³⁸ H. Grzywna, *op. cit.*, s. 13–14.

³⁹ *Ibidem*, s. 11.

⁴⁰ Tekst jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 568 ze zm.

W trakcie prowadzenia oględzin dąży się do ustalenia: drogi dojścia i odejścia sprawcy/sprawców, sposobu poruszania się na miejscu zdarzenia, czasu, jaki zajęło sprawcy/sprawcom dokonanie czynu zabronionego, jakie ślady zostały pozostawione, czy sprawca był jeden, czy też na miejscu zdarzenia operowała grupa sprawców, czy zacierano ślady, a jeśli tak, to jak (ważne przy profilowaniu, ustalaniu *modus operandi*), z jakiego punktu można było obserwować miejsce zdarzenia, punktu centralnego (np. zwłoki denata, lej po wybuchu, miejsce, w którym rozpoczął się pożar), wstępnych – na miejscu zdarzenia – wersji kryminalistycznych, i to zarówno tych o charakterze problemowym, jak i osobowych⁴¹.

Co do zasady oględziny są czynnością niepowtarzalną, stanowią odstępstwo od jednej z naczelných zasad postępowania jurysdykcyjnego, a mianowicie zasady bezpośredniości. Wyjątkowo: „Możliwość ponowienia oględzin przewidziana została w Procedurach postępowania policji podczas organizowania i przeprowadzania oględzin miejsca przestępstwa (§ 89), zwanych dalej procedurami. Zgodnie z tą regulacją w razie prowadzenia oględzin na obszarze otwartym w nocy, w mgłę, podczas opadów, w celu zapewnienia możliwości powtórnego przeprowadzenia czynności należy zabezpieczyć miejsce przed dostępem osób postronnych oraz, jeśli to możliwe, przed niekorzystnym wpływem czynników atmosferycznych i ponowić oględziny w lepszych warunkach (...)”⁴². Biorąc pod uwagę metodę prowadzenia oględzin, możemy wyróżnić: oględziny prowadzone metodą obiektywną oraz oględziny prowadzone metodą subiektywną. Pierwszy sposób prowadzenia tej czynności procesowo-kryminalistycznej sprowadza się do systematycznego, szczegółowego badania wszystkich elementów zastanych na miejscu zdarzenia, bez brania pod uwagę ich przypuszczalnego związku ze zdarzeniem. Z kolei oględziny prowadzone metodą subiektywną polegają na skupieniu się podczas wykonywania tej czynności na elementach miejsca zdarzenia, co do których można wykazać w sposób oczywisty związek z zaistniałym zdarzeniem⁴³. Biorąc pod uwagę organizacyjny punkt widzenia, czynności oględzinowe na miejscu zdarzenia można podzielić na stadia: a) stadium wstępne, b) stadium szczegółowe, c) stadium końcowe; oraz fazy: a) faza statyczna, b) faza dynamiczna⁴⁴. W trakcie stadium wstępnego dochodzi do ogólnego przeglądu miejsca zdarzenia, zapoznania się z jego właściwościami po to, by opracować plan czynności oględzinowych do przeprowadzenia. Ważnym elementem jest właściwe określenie granic, w obrębie których prowadzona będzie ta czynność procesowo-kryminalistyczna. Nie sposób jest tu także pominąć kwestii właściwego zabezpieczenia rejonu oględzin, by nie doszło do utraty materiału dowodowego lub kontaminacji. Pamiętać także należy o wyznaczeniu odpowiedniego funkcjonariusza Policji do prowadzenia ewidencji osób poruszających się w obrębie obszaru prowadzenia oględzin, co ma znaczenie np. przy późniejszych badaniach eliminacyjnych. Na tym

⁴¹ H. Grzywna, *op. cit.*, s. 11.

⁴² V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *op. cit.*, s. 115.

⁴³ H. Grzywna, *op. cit.*, s. 15.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 16.

właśnie etapie kierujący czynnością oględzin wyznacza poszczególnym członkom grupy oględzinowej zadania, które będą przez nich systematycznie realizowane. Podczas stadium oględzin szczegółowych należy rozstrzygnąć o takich zagadnieniach organizacyjnych, jak: wybór miejsca, z którego wykonywane będą pomiary, wybór metody prowadzenia oględzin, ustalenie środków, za pomocą których technik kryminalistyki będzie prowadził ujawnienie śladów kryminalistycznych, wybór metody numerowania tychże śladów. Na płaszczyźnie stadium oględzin szczegółowych wyodrębnia się wskazane powyżej dwie fazy: statyczną i dynamiczną⁴⁵. W fazie statycznej nie dokonuje się na miejscu zdarzenia jakichkolwiek zmian w położeniu znajdujących się tam przedmiotów oraz śladów, gdyż jeszcze nie wiadomo, jakie znaczenie mogą mieć dla wniosków końcowych poszczególne elementy, z którymi styka się grupa oględzinowa. Trzeba tu zatem jak najbardziej wiernie odtworzyć obraz zastany w drodze wykonania stosowanej dokumentacji fotograficznej. „W fazie statycznej w szczególności można: a) opisać miejsce zdarzenia, b) sporządzić dokumentację do etapu zdjęć ogólnych i sytuacyjnych (ale bez wchodzenia na zasadnicze miejsce zdarzenia), c) ustalić stałe punkty odniesienia (stałe linie odniesienia), d) wzrokowo ujawnić ślady, e) oznaczyć numerami ujawnione (wzrokowo) ślady”⁴⁶. Dla odmiany w fazie dynamicznej – dążąc do ujawnienia jak największej liczby śladów kryminalistycznych za pomocą wszelkich dostępnych środków – można przemieszczać poszczególne przedmioty. W tej fazie ma miejsce numerowanie śladów oraz wykonywanie zdjęć sytuacyjnych. Jednocześnie opisuje się poszczególne przedmioty i ślady kryminalistyczne w protokole oględzin, a zarazem wskazuje się ich pozycje, rozmieszczenia, wzajemne usytuowanie w szkicach ogólnoorientacyjnych i szczegółowych. „W fazie tej pobiera się również próbki kontrolne, np. gleby, nie zapominając jednak o odpowiednim opisie w protokole oględzin. Technik kryminalistyki wypełnia metryczki, przytwierdzając je do ujawnionych śladów lub ich opakowań”⁴⁷. Stadium końcowe oględzin sprowadza się do kontroli, czy nie pominięto w trakcie prowadzenia tej czynności jakichś istotnych śladów, mogących zaważyć na ustaleniach prowadzonego postępowania przygotowawczego. Jeżeli ujawni się braki na tej płaszczyźnie, niezwłocznie przystępuje się do oględzin uzupełniających, czyniąc stosowane adnotacje w dokumentacji oględzinowej. Kierujący grupą oględzinową dokonuje kontrolnego przeglądu obszaru oględzin i decyduje o zakończeniu tej czynności. Każdy uczestnik oględzin jest zobligowany do złożenia swojego podpisu w protokole. Gwarantem właściwego przeprowadzenia tej czynności procesowo-kryminalistycznej jest właściwy skład grupy oględzinowej (operacyjno-procesowej), dzielącej się na zespoły: zabezpieczający, prewencyjny, oględzinowy, operacyjny, procesowy, analityczny, logistyczny oraz do spraw kontaktów z dziennikarzami⁴⁸. Zadaniem zespołu zabezpieczającego jest zapewnienie ochrony miejsca zdarzenia

⁴⁵ J. Mazepa (red.), *Vademecum technika kryminalistyki*, Warszawa 2009, s. 23.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 23.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 24.

⁴⁸ H. Grzywna, *op. cit.*, s. 8–9.

przed czynnikami negatywnie wpływającymi na obszar pozostający w zainteresowaniu organów ścigania, także poprzez zapewnienie wyłączenia dostępu osób nieuprawnionych (namioty, bariery, taśmy zabezpieczające itp.). Zespół prewencyjny ma za zadanie prowadzenie działań pościgowych, organizowanie blokad, zasadzek policyjnych. Z kolei zadaniem zespołu oględzinowego jest odpowiednia organizacja i realizacja oględzin miejsca zdarzenia. Zespół operacyjny zajmuje się prowadzeniem oraz dokumentowaniem zarówno czynności operacyjno-rozpoznawczych, jak i procesowych. Zadaniem zespołu procesowego jest prowadzenie czynności procesowych, z wyłączeniem jednak miejsca zdarzenia. Z kolei zespół analityczny gromadzi dane od poszczególnych zespołów i przekazuje je w formie stosownych raportów, najczęściej w postaci referatów ustnych, kierownikowi całej grupy celem wypracowania właściwych decyzji, posunięć ukierunkowujących dalszy tok postępowania przygotowawczego. Celem zespołu logistycznego jest stworzenie pozostałym zespołom odpowiednich warunków socjalnych oraz materialnych. Zespół do spraw kontaktu z dziennikarzami gromadzi informacje od pozostałych zespołów, dba o odpowiednią ich formę, przekazuje informacje środkom masowego przekazu, bacząc, by nie naruszyć zbyt szerokim zakresem komunikatu dobra postępowania przygotowawczego oraz uzasadnionego interesu podmiotów indywidualnych.

Kwestię sposobu dokumentowania przebiegu oględzin regulują następujące przepisy:

- art. 143 § 1 pkt 3 KPK („Spisania protokołu wymagają: 3) dokonanie oględzin”),
- art. 147 § 1 KPK („Przebieg czynności protokołowanych może być utrwalony ponadto za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk, o czym należy przed uruchomieniem urządzenia uprzedzić osoby uczestniczące w czynności”),
- art. 205 § 1 KPK („Jeżeli dokonanie oględzin, przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, eksperymentu, ekspertyzy, zatrzymania rzeczy lub przeszukania wymaga czynności technicznych, a w szczególności takich jak wykonanie pomiarów, obliczeń, zdjęć, utrwalenia śladów, można do udziału w nich wezwać specjalistów”).

Sporządzenie protokołu oględzin wymaga przestrzegania następujących zasad: 1) bezpośredniości, 2) komunikatywności, 3) zwięzłości opisu, 4) stosowania odpowiednich form gramatycznych, 5) dokładności, 6) obiektywizmu, 7) zgodności dokumentacyjnej, 8) jednolitego nazewnictwa, 9) systematyczności⁴⁹.

Wśród graficznych obrazów przedstawiających miejsce zdarzenia wyróżnić należy:

- szkic miejsca zdarzenia (ogólny, szczegółowy, specjalny, w rzucie pionowym, w rzucie poziomym, w rzucie krzyżowym),

⁴⁹ *Ibidem*, s. 26–27.

– plan miejsca zdarzenia. Szkic miejsca zdarzenia jest to odrębny rysunek wykonany w trakcie oględzin, który przedstawia miejsce zdarzenia, obrazuje rozmieszczenie ujawnionych śladów oraz przedmiotów o istotnym znaczeniu dowodowym (nie musi być sporządzony w skali, ważne, by zachowane zostały proporcje śladu). Z kolei plan miejsca zdarzenia jest rysunkiem sporządzanym w oparciu o szkic, przy zachowaniu skali, z wykorzystaniem podstawowych reguł kreślarskich oraz z zastosowaniem umownych znaków kryminalistycznych i topograficznych⁵⁰.

Protokół oględzin można uzupełnić dokumentacją fotograficzną. W praktyce kryminalistycznej wyróżnia się trzy rodzaje zdjęć fotografii oględzinowej:

zdjęcia ogólnorientacyjne (służą do umiejscowienia obszaru oględzin w szerszej perspektywie, rejestrują ogólny obraz tego obszaru),

zdjęcia sytuacyjne, zwane także fragmentarycznymi (służą do rejestracji konkretnego obszaru oględzin, dokumentują rozmieszczenie na nim poszczególnych śladów oraz przedmiotów),

zdjęcia szczegółowe (służą do rejestracji obrazu konkretnego śladu lub przedmiotu o istotnym znaczeniu dowodowym, tak by wyeksponować jego wielkość, ułożenie oraz cechy specyficzne, wykonuje się je z zgodnie z zasadami fotografii skalowej, przy wykorzystaniu specjalnego przymiaru – skalówki)⁵¹.

IV. Oględziny katastrofy w ruchu lądowym i wypadku drogowego

Specyfika oględzin miejsca katastrofy komunikacyjnej w ruchu lądowym drogowym, a także lądowym kolejowym zależy od badanej wersji zdarzenia, a także ustalonej lub prawdopodobnej przyczyny katastrofy⁵². W sytuacji gdy doszło do zderzenia, włączając w to zderzenie czołowe, względnie najechania, upadku z wysokości, zjechania z drogi, zazwyczaj najważniejsze ślady znajdują się poza miejscem samej katastrofy. W przypadku zaś zdarzeń na przejeździe kolejowym badaniom podlega sprawność urządzeń służących do zamykania przejazdu⁵³.

Podczas prowadzenia oględzin miejsca zdarzenia – katastrofy drogowej – członkowie grupy oględzinowej mają za zadanie jak najwierniejsze opisanie miejsca zdarzenia z uwzględnieniem położenia i stanu pojazdów oraz opisem urządzeń wykorzystywanych do organizacji ruchu drogowego i służących do zapewnienia jego bezpieczeństwa⁵⁴.

Niejednokrotnie miejsca katastrof obejmują znaczny obszar, co wymaga zorganizowania kilku grup oględzinowych, pracujących w poszczególnych sektorach, które mogą mieć kształt wielokątów lub okręgów. Zarówno liczba, jak i wielkość sektorów uzależnione są siłą rzeczy od skali zdarzenia. Należy pamiętać o tym, że

⁵⁰ J. Mazepa (red.), *op. cit.*, s. 51–69.

⁵¹ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka, czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2008, s. 232.

⁵² Zespół zadaniowy (Prokuratury Generalnej) do spraw wypracowania metodologii oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof oraz identyfikacji ciał, *Metodyka oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof oraz identyfikacji ciał ofiar*, Warszawa, czerwiec 2012 r., s. 25.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

obszary poszczególnych sektorów winny się ze sobą stykać, same zaś granice tych obszarów muszą być sprecyzowane w sposób jednoznaczny. Nie wolno zapominać o wyznaczeniu ścieżki powszechnego dostępu na miejscu zdarzenia. Główny protokół oględzin winien odzwierciedlać sposób podziału na sektory, a do niego dołączony powinien być schematyczny szkic miejsca podlegającego oględzinom z przyjętym podziałem na sektory⁵⁵. „Po dokonaniu podziału na sektory wykonuje się fotografie ogólnoorientacyjne lub nagrania wideo. Przedmiot oględzin w poszczególnych sektorach musi być tak określony, jak w protokole głównym oraz zawierać oznaczenie sektora (np. A, B, C... lub I, II, III). Sposób oznaczania poszczególnych sektorów jest uzależniony od okoliczności, rodzaju zdarzenia i przyjętej metody prowadzenia oględzin. Numery śladów muszą zawierać oznaczenie sektora (np. A/1, B/2... lub II10). Zmiany w składzie zespołu oględzinowego muszą być udokumentowane”⁵⁶.

Prowadząc oględziny w poszczególnych sektorach, należy dokonać wyboru jednej z metod, która może przybrać postać: a) metody odśrodkowej, b) metody dośrodkowej, c) metody liniowej (tyraliera), d) innej (sieciowa, promieniowa itp.)⁵⁷.

Jak pokazuje praktyka, najczęściej stosuje się metody mieszane, gdyż każdy z mniejszych podobszarów może wymagać innej metody badawczej⁵⁸.

Warunkiem rzetelnego naniesienia do protokołu oględzin wymiarów, umiejscowienia śladów i przedmiotów jest:

- obranie stałych odniesienia, względem których przeprowadza się pomiary,
- oznaczenie punktów pomiarowych na różnych obiektach znajdujących się na miejscu zdarzenia⁵⁹.

Stała odniesienia to taki obiekt, który nie może zostać w sposób łatwy zniszczony, uszkodzony, przeniesiony. Może nią być: przedmiot, płaszczyzna, krawędź, przy czym aby wykonać pomiary w sposób prawidłowy, zasadne jest obrać dwie stałe odniesienia i najlepiej, by były one tego samego rodzaju (dwa przedmioty, dwie płaszczyzny, dwie krawędzie). W protokole oględzin przyjmują one postać skrótu SPO (stały punkt odniesienia, stała prosta odniesienia, stała płaszczyzna odniesienia)⁶⁰.

Protokół oględzin zarówno katastrofy w ruchu lądowym, jak i wypadku komunikacyjnego winien w swej treści odzwierciedlać:

- dane uczestników: z podziałem na prowadzącego (jeżeli w oględzinach udział bierze prokurator, to on jest zawsze prowadzącym oględziny) oraz pozostałe podmioty, takie jak: technik kryminalistyki, biegły z danej dziedziny itp.,
- ustalenia w zakresie położenia (pojazdów, osób, przedmiotów), czy do chwili rozpoczęcia oględzin było ono zmieniane, a jeśli tak, to w jaki sposób,
- wskazanie SPO wraz z oznaczeniem kierunku patrzenia,

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ J. Widacki, *Kryminalistyka*, Warszawa 2002, s. 24.

⁵⁹ H. Grzywina, *op. cit.*, s. 19.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 19.

- opis warunków atmosferycznych w chwili przybycia na miejsce zdarzenia (w tym warunki oświetlenia, pogoda, oświetlenie sztuczne w miejscu zdarzenia, opady, wiatr, temperatura powietrza, mgła, widoczność we mgle przy użyciu świateł mijania oraz przy światłach pozycyjnych),
- warunki drogowe (jezdnia, odcinek, teren – rodzaj, stan, pobocze, nawierzchnia – stan, wysokość w stosunku do jezdni, sygnalizacja świetlna w rejonie zdarzenia, oznakowanie pionowe i poziome przed i za SPO, obszar – zabudowany, niezabudowany, strefa zamieszkania, obowiązujące ograniczenie prędkości do km/h),
- opis sytuacji wypadkowej i śladów zdarzenia (położenie pojazdów, ślady kół, ślady szkła, położenie uszkodzonych na drodze, inne ślady, zderzenie pojazdów, potrącenie pieszego, osoba kierującego, najechanie na przeszkodę).

Odrębny zaś protokół oględzin pojazdu uczestniczącego w zdarzeniu powinien wskazywać:

- dokładne dane pojazdu (nazwa i typ, nr rejestracyjny, kolor, rok produkcji, nr nadwozia, nr silnika, data badania technicznego: ostatniego i następnego),
- pozycję dźwigni zmiany biegów,
- stan układu kierowniczego,
- uszkodzenia pojazdu, hamulec roboczy,
- stan instalacji elektrycznej (w tym sygnał dźwiękowy, oświetlenie),
- stan szyb i świateł,
- ładunek pojazdu,
- tachograf (jeżeli jest),
- ułożenie kół pojazdu,
- wyniki jazdy próbnej,
- dane na temat przyczepy (jeżeli jest).

Protokół oględzin miejsca katastrofy w ruchu lądowym, wypadku drogowego musi być bezwzględnie sporządzony na miejscu zdarzenia. Każdy ślad kryminalistyczny, który został ujawniony lub zabezpieczony w trakcie czynności oględzin, musi zostać opisany w protokole według następującej procedury z podaniem: sposobu jego znalezienia lub ujawnienia, informacji o tym, jakie metody zostały zastosowane dodatkowo, by utrwalić jego wygląd, oznaczenia ewidencyjnego śladu, informacji o zastosowanej w konkretnym przypadku metodzie jego zebrania i zabezpieczenia technicznego⁶¹. Każdy zabezpieczony ślad kryminalistyczny musi zostać trwale oznaczony oraz zabezpieczony przed nieuprawnionymi próbami manipulowania przy nim, zaś samo opakowanie zewnętrzne śladu musi: chronić jego cechy identyfikacyjne przed naturalnymi czynnikami zewnętrznymi, być trwałe w stopniu uniemożliwiającym jego uszkodzenie podczas przechowywania oraz transportu, a nadto wykazywać charakter jednorazowy, tak by każda próba jego pokonania wywoływała widoczne i nieodwracalne uszkodzenia⁶².

⁶¹ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *op. cit.*, s. 230.

⁶² *Ibidem*, s. 230–231.

Środki transportu drogowego zarówno podczas jazdy, jak i w ramach postoju pozostawiają wyraźne ślady, które można podzielić – biorąc pod uwagę przedmiot, czyli część pojazdu pozostawiającą ślad – na:

- ślady pozostawione przez elementy układu jezdni pojazdu (np. hamowanie), a także,
- ślady pozostawione przez inne części pojazdu, wyposażenia, ładunku (plamy płynów). Z kolei według innego podziału wyróżnić możemy:
- ślady, które zostały pozostawione na drodze,
- ślady pozostawione na obiektach, które znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie drogi,
- ślady, które zostały pozostawione na innych pojazdach,
- ślady pozostawione na ciele i odzieży ofiar⁶³.

Na miejscach zdarzeń drogowych poszukuje się: śladów blokowania, hamowania znoszenia kół, zarysowań, żłobień w nawierzchni drogi, na poboczach śladów zgniezionej nawierzchni trawy, wgłębień⁶⁴. Ślady blokowania kół pojazdu są bardzo mocno widoczne na jezdni, gdyż bieżnik opony pozostawia ślad w kształcie wyraźnego pasa. Z kolei ślady znoszenia kół pojazdu powstają na ogół wówczas, gdy dochodzi do nacisku jednej z krawędzi opony o nawierzchnię drogi, po której pojazd się porusza. Oprócz opisanych na jezdni ujawnić można ślady żłobienia i zarysowań, które tworzą się w następstwie zetknięcia elementów pojazdu, takich jak felga koła, podwozie itp., z nawierzchnią drogi, zaś ich kształt oraz głębokość mogą przybrać różnorodną formę. „Rzeczą ważną przy oględzinach miejsc zdarzeń drogowych jest także usytuowanie pól rzutu szkła, plastyków czy też plam po płynach eksploatacyjnych. Ślady te na pewno w istotny sposób pomogą prześledzić przebieg zdarzenia i wyciągnąć odpowiednie wnioski”⁶⁵. Baczna analiza poboczy oraz przydrożnych rowów – gdy pojazd wypadł z toru jazdy i przemieścił się poza krawędzie jezdni (dachował itp.) – także może dostarczyć szeregu istotnych okoliczności pozwalających zrekonstruować przebieg zajścia. Kwestią wymagającą zwrócenia szczególnej uwagi jest udział w zdarzeniach drogowych pojazdów wyposażonych w system kontroli ABS (układy antyblokowe). Pojawiają się wtedy trudności z ujawnieniem śladów blokowania kół. „Mogą one występować w postaci niewielkich smug powstających w momencie blokowania koła, mogą być (szczególnie na nawierzchniach zanieczyszczonych drobnym żwirem) w postaci zarysowań nawierzchni pochodzących od twardych zanieczyszczeń przemieszczanych przez oponę pojazdu”⁶⁶. Oprócz opisanych powyżej śladów – w toku prowadzenia oględzin – odpowiedniego ujawnienia i zabezpieczenia wymagają: odłamki szkła z reflektorów pojazdu, odłamki szkła z szyb pojazdu, kawałki lakierni, kawałki tworzywa z kloszy lamp pojazdu, elementy pojazdów i ich wyposażenia, plamy płynów, a także takie substancje biologiczne, jak krew, tkanki mózgu,

⁶³ M. Goc, J. Moszczyński, Ślady kryminalistyczne, ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie. Warszawa 2007, s. 241.

⁶⁴ J. Mazepa (red.), *op. cit.*, s. 51–69.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 265.

⁶⁶ M. Goc, J. Moszczyński, *op. cit.*, s. 242.

włosy. W odniesieniu do zdarzeń z udziałem pieszych odpowiedniego udokumentowania wymaga położenie obuwia, jego odzieży (odnotowanie jego koloru) oraz nakrycia głowy. Zasadne jest w takim przypadku zabezpieczenie garderoby (ślady nadtopień czy rozdarć przy potrąceniu stycznym) oraz obuwia pieszego uczestnika wypadku. Kolejnym ważnym aspektem jest odnotowanie w protokole oględzin ujawnionego śladu buta na jezdni (ślady zarysowań), powstałego w trakcie potrącenia. W przypadku zaś wątpliwości co do osoby kierującego zasadne jest zabezpieczenie śladów biologicznych i osmologicznych na poduszce powietrznej, kierownicy, dźwigni zmiany biegów, siedzeniu kierowcy i przedniego pasażera, śladów traseologicznych na ostonach pedałów, śladów daktyloskopijnych na kierownicy⁶⁷. Pomocne w ustaleniu prędkości pojazdu w momencie bezpośrednio poprzedzającym katastrofę w ruchu lądowym oraz wypadek komunikacyjny jest badanie tarczy tachografu w samochodach oraz urządzenia rejestrującego prędkość, zamontowanego w lokomotywach pociągów.

V. Ekspertyzy kryminalistyczne zlecane w oparciu o wyniki oględzin miejsca katastrofy w ruchu lądowym oraz wypadku drogowego

Właściwie przeprowadzone oględziny miejsca zdarzenia (katastrofy, wypadku) dostarczają wielu istotnych śladów kryminalistycznych, aczkolwiek jest to zaledwie połowa sukcesu, gdyż dowody te przekazać należy w ręce biegłych różnych specjalności celem wykonania stosownych badań wymagających wiadomości specjalnych. Jak wynika z wyroku SN z 17.5.2007 r.: „Zgodnie z treścią przepisu art. 193 § 1 KPK, jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych. Interpretacja tego przepisu, tak w judykaturze, jak i doktrynie, nie pozostawia żadnych wątpliwości co do tego, że powołanie biegłego w sytuacji, o jakiej mowa w § 1 omawianego przepisu, nie jest prawem, a obowiązkiem sądu. Jeśli więc w sprawie konieczne było zasięgnięcie opinii biegłego, dowodu z biegłego nie można zastąpić innym dowodem (...)”⁶⁸.

Pierwszoplanowa w tej materii jest opinia biegłego z zakresu rekonstrukcji zdarzeń (katastrof, wypadków) drogowych. Ekspert ten, dysponując wynikami oględzin (wraz z dokumentacją fotograficzną, szkicem miejsca zdarzenia), dowodami osobowymi oraz rzeczowymi, jest zobowiązany odpowiedzieć na pytania: jaki był przebieg zdarzenia, co było bezpośrednią przyczyną zaistnienia wypadku/katastrofy, jakim torem oraz z jaką prędkością poruszały się pojazdy mechaniczne w momencie bezpośrednio poprzedzającym zderzenie/uderzenie/potrącenie, jaka była prędkość kolizyjna (zderzeniowa), w którym miejscu na jezdni doszło do zderzenia/uderzenia/potrącenia, jakie było wzajemne usytuowanie pojazdów w momencie zderzenia, jak pojazdy przemieściły się po zderzeniu, czy kierujący podejmowali manewry obronne, w jaki sposób można było w przedmiotowym

⁶⁷ *Ibidem*, s. 247.

⁶⁸ II K 331/06, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 1070.

wypadku uniknąć katastrofy/wypadku, jaka w przedmiotowej sprawie była prędkość bezpieczna. Z kolei w oparciu o wnioski końcowe wynikające z tej ekspertyzy organ procesowy, posiłkując się Prawem o ruchu drogowym ocenia samodzielnie, jakie uchybienia w technice i taktyce prowadzenia pojazdów, względnie korzystania z dróg publicznych przez pieszych, zostały naruszone przez poszczególnych uczestników zdarzenia. Kolejną ważną ekspertyzą jest opinia biegłego z zakresu medycyny sądowej, który wypowiada się na temat tego: jakich obrażeń ciała doznali uczestnicy zajścia, czy stanowią one: lekki (art. 157 § 2 KK), średni (art. 157 § 1 KK) czy też ciężki (156 § 1 KK) uszczerbek na zdrowiu, wyjaśnia mechanizm zgonu oraz kwestię związku przyczynowego, a także jakie było usytuowanie pokrzywdzonego względem obiektu powodującego uraz. Nierzadko powołuje się kompleksowe opinie biegłych z zakresu medycyny sądowej, biomechaniki oraz rekonstrukcji wypadków drogowych. W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę na opinię biegłego z zakresu badania stanu technicznego pojazdów, który wypowie się na okoliczność: jakich uszkodzeń doznał pojazd w czasie zdarzenia drogowego, jaki był stan techniczny w momencie bezpośrednio poprzedzającym zajście, a także czy pomiędzy ewentualnymi mankamentami w stanie technicznym auta a zdarzeniem zachodzi bezpośredni związek przyczynowy. Ekspert winien wydać swoją opinię w oparciu o badania: zespołu układu hamulcowego, kierowniczego, zawieszenia kół, stanu ogumienia, układu oświetlenia zewnętrznego, stanu nadwozia⁶⁹. Opinia biegłego z zakresu metaloznawstwa (badania stanu żarówek samochodowych uprzednio wymontowanych i zabezpieczonych w trakcie oględzin) pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy żarówki z pojazdów mechanicznych świeciły się w momencie bezpośrednio poprzedzającym zdarzenie (np. światło kierunkowskazu przy lewoskręcie, światło stopu itp.). Ekspert z zakresu traseologii w oparciu o stosowane badania obuwia zabezpieczonego w trakcie oględzin jest w stanie ustalić, czy pieszy w momencie potrącenia był w ruchu, czy też stał, co ma niebagatelne znaczenie z punktu widzenia odpowiedzialności karnej osoby podejrzewanej. Ten sam biegły w przypadku zabezpieczenia na miejscu zdarzenia odlewów silikonowych, gipsowych śladów opon – przy ucieczce NN sprawcy zdarzenia z miejsca katastrofy/wypadku – jest w stanie przeprowadzić zarówno badania grupowe, jak i identyfikacyjne. Z kolei biegły toksykolog po zbadaniu krwi uczestnika zdarzenia jest w stanie wypowiedzieć się pozytywnie lub negatywnie na obecność w niej: alkoholu etylowego, środków odurzających, substancji psychotropowych, leków, innych substancji ujemnie rzutujących na zdolności psychomotoryczne kierującego. Biegły z zakresu badania tachografu jest w stanie odpowiedzieć na pytanie, czy wykonywana była ingerencja w mechanizm tego urządzenia, oddziaływająca na wskazywane przez nie parametry, z jaką prędkością poruszał się pojazd w momencie bezpośrednio poprzedzającym katastrofę/wypadek. W sprawach o katastrofy i wypadki komunikacyjne, gdy ciała ofiar są poważnie zdeformowane i pojawiają się trudności identyfikacyjne, powołuje się

---

⁶⁹ K. Pawelec, T. Diupero, *op. cit.*, s. 161.

biegłego z zakresu badań śladów biologicznych DNA. Także w tych kategoriach spraw sięga się po pomoc biegłego z zakresu daktyloskopii. Nierzadko pomocna okazuje się też ekspertyza z zakresu osmologii, na okoliczność, jakie było rozmieszczenie osób znajdujących się w pojeździe, kto był kierującym. Ekspert z zakresu badania śladów fizykochemicznych pomoże potwierdzić lub wykluczyć obecność substancji pochodzących z pojazdu (np. lakier) na odzieży uczestnika zdarzenia.

„W sprawach dotyczących wypadków drogowych mogą być przeprowadzane badania przez biegłych różnych specjalności (ekspertyza kompleksowa). W wydaniu opinii najczęściej – obok biegłego z zakresu wypadków drogowych – biorą udział biegli z zakresu medycyny sądowej, biologii, traseologii, mechanoskopii, metaloznawstwa, fizykochemii. O doborze składu biegłych będzie decydował oczywiście organ procesowy, kierując się przede wszystkim rodzajem okoliczności mających istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (...)”⁷⁰.

VI. Uwagi końcowe

Konkludując powyższe rozważania, stwierdzić należy, że oględziny miejsca zdarzenia, a w szczególności oględziny miejsca katastrofy w ruchu lądowym i wypadku komunikacyjnego, wymagają ponadprzeciętnej skrupulatności i wnikliwości ze strony organów ścigania, gdyż wszelkie błędy i zaniechania na tym właśnie etapie – z uwagi na niepowtarzalny charakter omawianej czynności procesowo-kryminalistycznej – mają charakter nieodwracalny i warunkują wszelkie późniejsze miarodajne ustalenia, rzutując na proces ustalania prawdy materialnej. Warunkiem pozwalającym na zminimalizowanie uchybień w tym zakresie jest:

- stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych przez funkcjonariuszy Policji, Żandarmerii Wojskowej, prokuratorów jednostek cywilnych oraz prokuratorów wojskowych,
- organizowanie szeregu periodycznych szkoleń obfitujących w zajęcia praktyczne,
- samodzielna lektura literatury specjalistycznej,
- czerpanie wzorców z osiągnięć wypracowanych przez służby kryminalne państw wysokorozwiniętych,
- sięganie po nowatorskie rozwiązania mające swoje solidne umocowanie w podłożu naukowym.

Bez właściwie zgromadzonego materiału dowodowego – zebranego przede wszystkim w trakcie oględzin – wolnego od braków i uchybień, nie sposób jest dokonać rzetelnej, odpowiadającej na kluczowe pytania rekonstrukcji przebiegu katastrofy w ruchu lądowym lub wypadku komunikacyjnego. Postępowanie zgodnie z wypracowanym algorytmem metodologicznym już na początkowym etapie postępowania przygotowawczego oraz jego konsekwentna realizacja – przy

⁷⁰ J. Jerzewska, Od oględzin do opinii biegłego. Poradnik dla prowadzących postępowanie karne, Warszawa 2005, s. 59.

wsparciu osiągnięć poszczególnych gałęzi kryminalistyki, czerpiących wiedzę z szerokiego wachlarza nauk – pozwoli organom ścigania zrealizować cele wyrażone w art. 297 KPK.

Jako wniosek *de lege ferenda* wskazać zatem należy stopniową, ewolucyjną reformę programu szkoleniowego, ukierunkowaną na wzbogacenie jego zakresu o zajęcia praktyczne, specjalizację poszczególnych funkcjonariuszy organów ścigania wykazujących zapał i zdolności w zakresie podnoszenia kwalifikacji dotyczących omawianej problematyki.

Examination of a road traffic disaster site and examination of a road traffic accident site

Summary

Examination, as an unrepeatable activity, constitutes a significant element affecting the course of preparatory proceedings and requiring acuteness, care and total commitment from the persons performing this important procedural and forensic act. If made improperly, the records of a road traffic disaster site and of a road traffic accident site may distort the final conclusions and divert the preparatory proceedings away from their proper course, and may finally hamper, or even prevent, the true state of facts from being established by the prosecutor or court.

This article discusses the issues of crimes against road traffic safety: road traffic disasters, road accidents caused by civilians and soldiers. It refers to the examination as an incredibly important procedural and forensic act, and presents the examination in general and the inspection *in specie*, i.e. inspections of the sites of disasters and accidents with all their specifics, along with processing the results of such examinations – upon issuing the applicable forensic expert opinions – in order to reach a conclusion on which the decisions concluding the proceedings are based. In the final part, some conclusions *de lege ferenda* are formulated regarding the reformed training programme for law enforcement officials, aimed at increasing their pragmatism.

Konsensualizm procesowy po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego

Marta Goss*, Jakub Ławicki**

Streszczenie

Artykuł jest próbą przedstawienia noweli Kodeksu postępowania karnego przygotowanej przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego, wprowadzonej ustawą z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, z punktu widzenia zmian w zakresie trybów konsensualnych. Autorzy dokonują przeglądu dotychczasowych rozwiązań w zakresie instytucji skazania bez rozprawy oraz dobrowolnego poddania się karze: od rozwiązań zaproponowanych w KPK z 1997 r., poprzez nowelizację z 2003 r., aż po nowelę z 2013 r.

Przygotowana przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego nowelizacja Kodeksu postępowania karnego¹ przewiduje diametralną zmianę polskiego procesu karnego. Wraz ze zmianą Kodeksu postępowania karnego przygotowano szereg zmian w kodeksach z nią związanych, czyli Kodeksie karnym, Kodeksie karnym wykonawczym, Kodeksie wykroczeń, Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia, Kodeksie karnym skarbowym. Po lekturze noweli nasuwa się konstatacja, że w mniej lub bardziej widoczny sposób zmienia się cała kodyfikacja prawa karnego.

* Absolwentka IV rocznika aplikacji ogólnej KSSiP, od 31.3.2014 r. aplikantka IV rocznika aplikacji sędziowskiej KSSiP, doktorantka w Katedrze Postępowania Karnego i Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego.

** Aplikant adwokacki przy ORA w Łodzi, doktorant w Katedrze Prawa Karnego Międzynarodowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ Dz. U. z 2013 r. poz. 1247.

Skazanie bez rozprawy (art. 335) oraz dobrowolne poddanie się karze (art. 387) zostały wprowadzone do Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. jako formy konsensualizmu procesowego (porozumień procesowych). Obie instytucje nie były znane d.KPK i stanowią *novum* w polskiej procesualistyce.

Należy zauważyć, że instytucje z art. 335 i 387 KPK od samego początku ich istnienia ewoluują. Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z 10.1.2003 r.² rozszerzyła zakres zastosowania instytucji skazania bez rozprawy oraz dobrowolnego poddania się karze, a także wprowadziła zmiany o charakterze strukturalnym. Podobne rozszerzenie, tym razem już znacznie większe, przewiduje nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z 2013 r.

Zmiany w zakresie omawianych instytucji realizują postulaty doktryny i praktyki w zakresie usprawnienia i przyspieszenia postępowania na etapach postępowania przygotowawczego (art. 335 KPK) i postępowania sądowego (art. 338a i 387 KPK).

Skazanie bez rozprawy – art. 335 KPK

Pierwotnie wystąpienie z wnioskiem o skazanie bez rozprawy mogło się odbyć jedynie wobec oskarżonego, któremu zarzucano występki zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności. Wniosek w trybie art. 335 był dołączany do aktu oskarżenia kierowanego do sądu.

Nowelizacja KPK z 2003 r. rozszerzyła zakres występków, w przypadku których możliwe jest załączenie do aktu oskarżenia wniosku o skazanie bez rozprawy. Dotychczasowe brzmienie art. 335 KPK pozwala prokuratorowi lub organowi prowadzącemu postępowanie (*argumentum a* art. 325i § 3 KPK) na umieszczenie w akcie oskarżenia wniosku o wydanie wyroku skazującego bez przeprowadzenia rozprawy i orzeczenie uzgodnionej z oskarżonym kary lub środka karnego za występki zagrożony karą nieprzekraczającą 10 lat pozbawienia wolności, jeżeli okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte. Zmieniony został również charakter wniosku o skazanie bez rozprawy. O ile w przypadku pierwotnego zapisu był to osobny dokument procesowy dołączany do aktu oskarżenia, o tyle po nowelizacji z 2003 r. stał się elementem umieszczanym w akcie oskarżenia³.

W dalszej kolejności wskazać należy na zmianę w zakresie art. 335 KPK wynikającą z noweli z 2013 r., zakładającą rozciągnięcie skazania bez rozprawy na wszystkie występki, bez względu na zagrożenie karą, tak jak to uczyniono w noweli z 2003 r. w stosunku do instytucji dobrowolnego poddania się karze. Rozszerzenia nie można uznać za duże. Obejmie występki zagrożone karą pozbawienia wolności do 12 lat, gdyż taka jest najwyższa kara przewidziana za występki w Kodeksie karnym (*vide*: art. 140 § 2 – śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek

² Dz.U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155.

³ Porównaj T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym, Warszawa 2008, s. 736.

na zdrowiu wielu osób na skutek zamachu terrorystycznego, art. 154 § 2 – śmierć kobiety ciężarnej, art. 156 § 3 – śmierć człowieka na skutek ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, art. 163 § 3 – śmierć człowieka na skutek spowodowania niebezpiecznego zdarzenia, art. 165 § 3 – śmierć człowieka na skutek spowodowania innego niebezpiecznego zdarzenia, art. 165a – finansowanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, art. 166 § 1 – piractwo, art. 173 § 3 – śmierć człowieka na skutek spowodowania katastrofy, art. 185 § 3 – śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu na skutek przestępstw przeciwko środowisku, art. 197 § 1 – zgwałcenie, art. 200 § 1 i 2 – obcowanie płciowe z małoletnim, art. 207 § 3 – targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie na skutek znęcania się, art. 223 § 2 – ciężki uszczerbek na zdrowiu funkcjonariusza publicznego lub osoby do pomocy mu przybranej na skutek czynnej napaści, art. 228 § 5 – sprzedajność, art. 229 § 4 – przekupstwo, art. 280 § 1 – rozbój – oraz z części wojskowej art. 352 § 3 – targnięcie się żołnierza na własne życie na skutek znęcania się). Z uwagi na charakterystykę sankcji karnej, chodzi tu o czyny zagrożone karą pozbawienia wolności od 2 do 12 lat. Zważywszy, że już dotychczas możliwe jest skazanie bez rozprawy za występki zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 10, zmiana obejmie jedynie 17 czynów zabronionych z części szczególnej Kodeksu karnego.

Brak szczegółowych danych, jakie korzyści przyniesie powiększenie katalogu czynów, za których popełnienie możliwe będzie skazanie bez rozprawy, w szczególności o ile skrócone zostaną postępowania. Jednak w zakresie typu podstawowego rozbój z art. 280 § 1 KK średni czas (w miesiącach) od popełnienia przestępstwa do uprawomocnienia się wyroku w latach 2009–2010 wynosił 20 miesięcy. Dla porównania w przypadku zbrodni rozbój z art. 280 § 2 KK 30 miesięcy, a zabójstwa w typie podstawowym (art. 148 § 1 KK) 36 miesięcy⁴. Możliwe zatem, że sprawca czynu zabronionego postanowi oszczędzić wymiarowi sprawiedliwości czasu i kosztów postępowania w zamian za niższy, ustalony z organem prowadzącym postępowanie wymiar kary.

Wypada nadmienić, że art. 335 KPK nie wymaga przyznania się podejrzanego do zarzucanego mu czynu, a jedynie, aby okoliczności jego popełnienia nie budziły wątpliwości⁵. Inną kwestią jest zastosowanie art. 335 § 2 KPK, który dla możliwości ograniczenia czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym, co do których zachodzi niebezpieczeństwo, że nie będzie można ich przeprowadzić na rozprawie, wymaga, aby oprócz przesłanek z § 1 w świetle zebranych dowodów wyjaśnienia podejrzanego nie budziły wątpliwości. Powstaje pytanie, czy brak wątpliwości co do wyjaśnień oznacza konieczność przyznania się do winy⁶. Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że zgoda oskarżonego na skazanie bez roz-

⁴ Dane za Wydziałem Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

⁵ Porównaj *M. Kurowski*, [w:] *D. Świecki* (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom I, Warszawa 2013, s. 1063; *J. Grajewski*, *S. Steinborn*, [w:] *L.K. Paprzycki* (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I, komentarz do art. 1–424*, Warszawa 2013, s. 999. Niekiedy jednak konieczne będzie uzyskanie od oskarżonego przyznania się do zarzucanego mu czynu. Porównaj wyr. SN z 30.6.2009 r., V KK 101/09, Legalis.

⁶ Porównaj *P. Hofmański* (red.), *E. Sadzik*, *K. Zgryzek*, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do artykułów 297–467*, Warszawa 2011, s. 315.

prawy nie zwalnia zarówno sądu, jak i prokuratora z obowiązku zbadania, czy oskarżony jest winny zarzucanego mu czynu oraz czy nie zachodzi uzasadniona wątpliwość co do poczytalności oskarżonego, czyli zdolności ponoszenia przez podejrzanego winy i *ergo* odpowiedzialności karnej⁷. Należy zatem uznać, że orzecznictwo opowiada się za szerokim rozumieniem zwrotu „okoliczności czynu nie budzą wątpliwości”. Dotyczy to nie tylko ustaleń w przedmiocie sprawstwa, ale i innych okoliczności mających wpływ na jego prawidłową ocenę prawną⁸. Inne stanowisko prezentuje *M. Kurowski*⁹. Odrzuca on koncepcje konieczności przyznania się oskarżonego do winy dla ograniczenia czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym, tłumacząc, że możliwa jest sytuacja, w której oskarżony nie przyznaje się, ale składa wyjaśnienia zgodne z ustaleniami śledczych. Według autora w takiej sytuacji przesłanka z § 2 zostaje spełniona. Odmienne będzie w przypadku, gdy oskarżony przyznaje się, ale jego wyjaśnienia przeczą ustaleniom postępowania. Tym samym należy z aprobatą przyjąć, że w sytuacji gdy oskarżony odmawia składania wyjaśnień, możliwe wydaje się zastosowanie instytucji z art. 335 § 1 i 2 KPK, gdyż w takim wypadku nie można dojść do przekonania, że budzą one wątpliwości¹⁰.

Z uwagi na brak zmian w przedmiocie rozpoznawania wniosku w razie skierowania wniosku o skazanie bez rozprawy sprawa będzie kierowana na posiedzenie (art. 339 § 3 pkt 3 KPK) do rozpoznania przez sąd w składzie jednego sędziego (art. 30 § 1 KPK).

Bez zmian pozostanie również kwestia orzekania w sprawie wniosku o skazanie bez rozprawy. Sąd, przychyłając się do złożonego wniosku, skazuje oskarżonego na posiedzeniu wyrokiem. Niemniej jednak w związku ze zmianą treści art. 100 § 3 KPK wyrok zapadły na posiedzeniu w trybie 343 KPK oraz nowego art. 343a KPK nie będzie doręczany stronom. Nowe rozwiązanie zakłada doręczenie stronom wyroku wydanego na rozprawie, a pokrzywdzonemu również wyroku warunkowo umarzającego postępowanie wydanego na posiedzeniu, chyba że byli obecni przy wydaniu wyroku. Powyższy zapis miał inne brzmienie w zgłoszonym projekcie nowelizacji. Pierwotnie zakładano, że wyrok oraz postanowienie z uzasadnieniem w wypadku wskazanym w art. 98 § 2 KPK doręcza się stronom, chyba że strona, jej obrońca albo pełnomocnik byli obecni przy jego ogłoszeniu. W toku prac legislacyjnych przepis uległ zmianie, co powoduje, że wyrok wydany na posiedzeniu nie będzie doręczany stronom.

Jedną ze zmian wprowadzonych przez ustawodawcę będzie możliwość objęcia wnioskiem również kosztów postępowania, które ma ponieść oskarżony. Dotychczas kwestia ta nie była przedmiotem ustaleń pomiędzy podejrzanym a oskarżycielem publicznym, a pełną swobodę decyzji w tym zakresie miał sąd.

⁷ Wyroki SN: z 22.8.2001 r., III KKN 372/99, Prok. i Pr. – wkł. 2002, Nr 2, poz. 6; z 5.11.2010 r., III KK 326/10, OSNwSK 2010, Nr 1, poz. 2197.

⁸ Wyrok SN z 19.4.2011 r., IV KK 91/11, Legalis.

⁹ *M. Kurowski, op. cit.*, s. 1064.

¹⁰ *Ibidem*, s. 1064.

Odrębności procedowania w ramach skazania bez rozprawy – art. 343 KPK

Same negocjacje mogą obejmować rodzaj i wymiar kary, środków karnych, a także zgodnie z art. 343 § 1 i 2 KPK ich modyfikację. Przepisy te zawierają normy materialnego prawa karnego, pozwalające na ich zastosowanie niezależnie od przestępstw określonych w Kodeksie karnym¹¹.

Pierwotnie instytucje łagodzące wymiar kary były umieszczone w art. 335 KPK. Przewidywał on możliwość wymierzenia oskarżonemu, wobec którego wystąpiono z wnioskiem o skazanie bez rozprawy, kary z zastosowaniem nadzwyczajnego jej złagodzenia, orzeczenia środka karnego wymienionego w art. 39 pkt 1–3, 5–8 KK¹², odstąpienie od wymierzenia kary lub warunkowe zawieszenie wykonania kary.

Jeszcze na tle obowiązującego do noweli z 2003 r. zapisu Sąd Najwyższy uważał, że: „(...) przepis art. 335 § 1 KPK jest przepisem o charakterze procesowym, określającym jedynie tryb postępowania w sprawach w nim wymienionych. Instytucje prawa karnego materialnego mogą być zastosowane w tym trybie, przy uwzględnieniu wszystkich zasad i przestępstw przewidzianych w Kodeksie karnym”¹³.

Po nowelizacji z 2003 r. instytucje łagodzące wymiar kary zostały przeniesione do art. 343 KPK, stanowiącego *de facto* uzupełnienie art. 335 KPK. W związku ze zmianą przepis zyskał materialnoprawny charakter, stając się samodzielną podstawą do nadzwyczajnego złagodzenia kary, zawieszenia jej wykonania albo orzeczenia środka karnego¹⁴. Zatem w wypadku uwzględnienia wniosku oskarżonego o zastosowanie instytucji skazania bez rozprawy sąd może zastosować wskazane instytucje Kodeksu karnego bez konieczności spełnienia określonych tam warunków (art. 343 § 2 KPK). Niewątpliwie zarówno pierwotny zapis art. 335 KPK, jak i późniejsze brzmienie art. 343 KPK przewidują, że powyższe instytucje można zastosować w szerszym zakresie, niż stanowi to Kodeks karny.

Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego w zakresie wskazanego przepisu zakłada dość istotne zmiany. Znaczącą modyfikacją jest możliwość zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary (art. 343 § 2 pkt 2). Wprowadzonej zmiany nie można uznać jedynie za klaryfikację treści pkt 2. Pierwotnie przepis zakładał, że warunkowe zawieszenie wykonania kary może nastąpić niezależnie od przestępstw określonych w art. 69 § 1–3 KK. Nie stosuje się go do kary pozbawienia wolności w wymiarze powyżej lat 5, zaś okres próby nie może przekroczyć 10 lat. Nowela zakłada, że warunkowe zawieszenie wykonania kary stosuje się do kary pozbawienia wolności w wymiarze do lat 5, natomiast okres próby nie może przekroczyć 10 lat. Wprowadzona zmiana została dokonana dopiero w toku prac nad projektem ustawy w Komisji Nadzwyczajnej do spraw Zmian w Kodyfikacjach. Pierwotnie nie zakładano zmian w § 2 art. 343 KPK¹⁵. Bez wątpienia kształt

¹¹ Wyroki SN: z 22.11.2006 r., III KK 366/06, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 2211; z 25.10.2007 r., IV KK 334/07, Legalis.

¹² Należy mieć na uwadze, że katalog środków karnych w związku z licznymi nowelizacjami Kodeksu karnego ulegał stopniowemu poszerzaniu.

¹³ Uchwała SN z 8.2.2000 r., I KZP 52/99, OSNKW 2000, Nr 3–4, poz. 27.

¹⁴ Zob. T. Grzegorzczak, Kodeks..., *op. cit.*, s. 748; K. Eichstaedt, [w:] D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom II, Warszawa 2013, s. 36.

¹⁵ Druk Sejmowy nr 870.

punktu 2 stanowi odzwierciedlenie zapisu art. 60 § 5 KK. W związku z wprowadzoną zmianą powstaje pytanie o charakter nowelizowanego przepisu. Wydaj się, że po nowelizacji możliwe będzie stosowanie warunkowego zawieszenia kary jedynie w zakresie określonym przez przepisy Kodeksu karnego. Bez wątplenia przeczy to wypracowanemu charakterowi art. 343 KPK, niemniej jednak pozbawienie § 2 pkt 2 art. 343 KPK zwrotu „niezależnie” w uchwalonym brzmieniu nie pozwala zdaniem autorów na odmienną interpretację zapisu obowiązującego od 9.11.2013 r.

Kolejna modyfikacja została wprowadzona w stosunku do orzekania środka karnego. Po pierwsze sąd będzie mógł odstąpić od wymierzenia kary, orzekając jednocześnie środek karny. Po drugie rozszerzeniu ulega katalog środków karnych. Sąd będzie upoważniony do zastosowania każdego środka karnego z art. 39 KK. Dotychczas sąd, uwzględniając wniosek o skazanie bez rozprawy, mógł zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, warunkowo zawiesić jej wykonanie albo orzec wyłącznie środek karny określony w art. 39 pkt 1–3, 5–8.

Zwiększenie roli pokrzywdzonego przy skazaniu bez rozprawy

Nie ulegają zmianie podmioty uprawnione do wykazania inicjatywy w zakresie skazania bez rozprawy. Pozostają nimi podejrzany i organ prowadzący postępowanie. Nie będzie mógł zainicjować procesu negocjacji pokrzywdzony ani jego pełnomocnik, jako że nie są stroną przebiegu procesu uzgodnień. Zgodnie z nowelizacją rola pokrzywdzonego zaktualizuje się dopiero na etapie postępowania sądowego.

O ile obecnie w przypadku dobrowolnego poddania się karze z art. 387 KPK uprawnienie pokrzywdzonego do sprzeciwienia się zastosowaniu tej instytucji wobec oskarżonego jest na równi z prokuratorem, o tyle w przypadku skazania bez rozprawy z art. 335 KPK pokrzywdzony nie ma prawa sprzeciwu wobec uzgodnień pomiędzy organem postępowania przygotowawczego a podejrzanym, mimo że jest stroną postępowania przygotowawczego.

Nowela z 2013 r. wprowadza do art. 343 § 3a, który uzależnia możliwość uwzględnienia przez sąd wniosku o skazanie bez rozprawy od braku sprzeciwu pokrzywdzonego na żądanie powiadomionego o terminie posiedzenia. Tym samym ustawodawca zrównuje uprawnienia pokrzywdzonego w związku ze złożeniem wniosku w trybie art. 335 KPK z tymi z przysługującymi mu na gruncie art. 387 KPK. Zmiana stanowi urzeczywistnienie gwarancji procesowych pokrzywdzonego, uwzględnia także prawnie chroniony interes pokrzywdzonego, o których mowa w art. 2 § 1 pkt 3 KPK. Nie ma powodów, dla których należałoby odmówić pokrzywdzonemu prawa do sprzeciwu wobec uzgodnień podejrzanego z prokuratorem, skoro jest to podmiot, którego dobro zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo podejrzanego, a mimo to porozumienie zostaje podjęte bez jego wiedzy, zwłaszcza że zgodnie z dyspozycją art. 338 § 1 KPK, jeżeli akt oskarżenia zawiera wniosek o skazanie bez rozprawy, jego odpis doręcza

się ujawnionemu pokrzywdzonemu. W takim wypadku pokrzywdzony będzie miał możliwość zapoznać się z warunkami skazania ustalonymi w toku postępowania przygotowawczego oraz uprawnieniem do wniesienia sprzeciwu.

Modyfikowanie wniosku o skazanie bez rozprawy

Dodany § 3b zakłada, że sąd będzie mógł uzależnić uwzględnienie wniosku o skazanie bez rozprawy od dokonania w nim wskazanej przez siebie zmiany zaakceptowanej przez prokuratora i oskarżonego. Przepis znajdzie zastosowanie w momencie zgłoszenia przez pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego albo jego pełnomocnika wniosku w trybie art. 49a KPK o orzeczenie obowiązku naprawienia szkody, zadośćuczynienia za doznaną krzywdę albo nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, jak też w sytuacji, gdy propozycja skazania nie zawiera uzgodnienia w zakresie obligatoryjnego orzeczenia środka karnego, obowiązku probacyjnego, lecz również fakultatywnego środka karnego lub obowiązku wedle uznania sądu, które zostaną zaaprobowane przez prokuratora i oskarżonego.

Należy uznać, że zmiana doprowadzi do sytuacji, w której ugoda będzie zawierana na etapie postępowania przygotowawczego pomiędzy dwoma stronami (prokurator i podejrzany), ale na etapie postępowania sądowego sąd będzie mógł uzależnić uwzględnienie wniosku od dokonania w nim wskazanej przez siebie zmiany zaakceptowanej przez oskarżonego. *De facto* uzgodnienie zawarte będzie pomiędzy trzema podmiotami – sądem wskazującym zmianę, oskarżonym akceptującym propozycje i prokuratorem. *Prima facie* prokuratorowi nie przyznano prawa sprzeciwu wobec zawartego przez siebie z podejrzanym wniosku z art. 335 KPK. Niemniej jednak, wzięwszy pod uwagę istotę wniosku, prokurator, jeśli nie zgadza się na modyfikację wniosku przed sądem, może cofnąć wniosek o skazanie bez rozprawy.

W zakresie modyfikacji wniosku sąd został wyposażony w prawo samodzielne wskazania zmian, po których uwzględnieniu gotowy jest zaakceptować wniosek z art. 335. Na gruncie dotychczasowych przepisów przyjmowano, że sąd nie mógł samodzielnie dokonywać zmiany w treści wniosku o skazanie bez rozprawy, gdyż stanowiło to naruszenie warunków ugody zawartej między prokuratorem i oskarżonym¹⁶. W orzecznictwie przyjęto się, że sąd mógł dokonać zmiany wniosku jedynie z udziałem stron bądź skierować sprawę do rozpoznania na zasadach ogólnych¹⁷. Z taką problematyką mieliśmy do czynienia np. w przypadku, gdy wniosek o skazanie pomijał żądanie orzeczenia obligatoryjnego środka karnego albo nie precyzował go. Orzecznictwo SN wskazuje, że w takim wypadku sąd jest zobligowany do wezwania na posiedzeniu stron do uzupełnienia, skorygowania wniosku i odebrania w tym przedmiocie zgody oskarżonego albo skierowania sprawy na rozprawę, uznawszy, że nie zachodzą podstawy do uwzględnienia

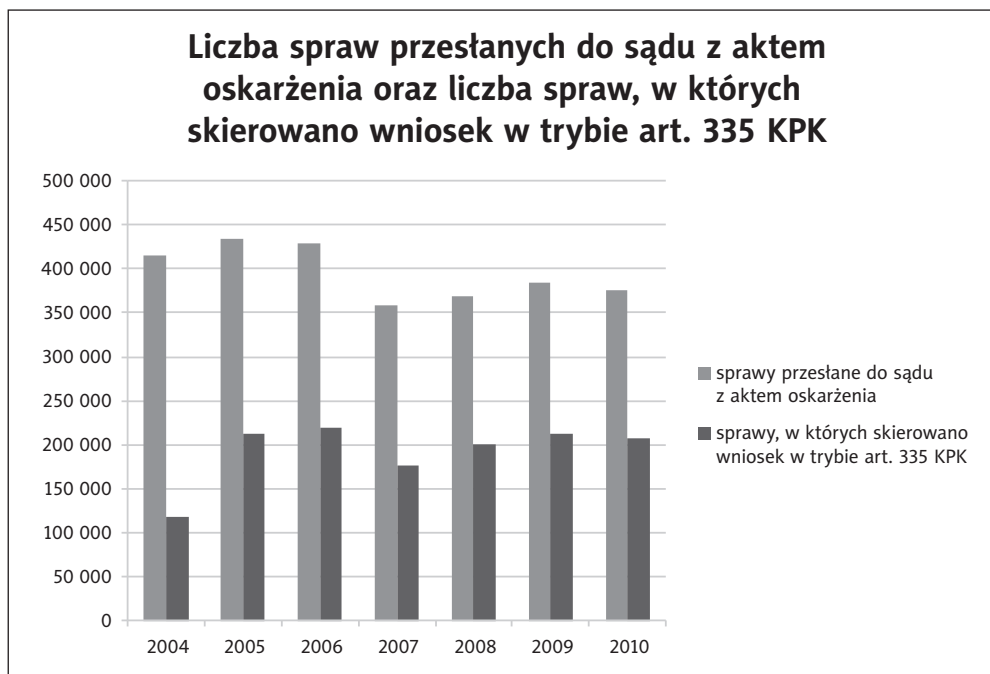
¹⁶ Wyrok SN z 29.8.2012 r., II KK 202/12, Legalis.

¹⁷ Wyrok SN z 2.2.2011 r., V KK 382/10, Legalis.

wniosku¹⁸. Za dopuszczalne uznano również czynne włączenie się do negocjacji i wskazywanie stronom elementów porozumienia, które w ocenie sądu wymagają zmodyfikowania. Uznawszy jednak, że wniosek w proponowanym kształcie nie może być uwzględniony, sąd nie jest nim bezwzględnie związany, tzn. dostrzegając potrzebę uzupełnienia bądź zmiany wniosku, może wystąpić wobec stron z taką inicjatywą. Wobec powyższego zmiany nie są dokonywane samodzielnie, a z udziałem stron¹⁹.

Komplikacje w przedmiotowej materii ujawniały się wówczas, gdy nie miał zastosowania art. 46 KK, a szkoda nie została naprawiona i zachodzą przesłanki do orzeczenia wobec oskarżonego obowiązku naprawienia szkody. Takie wypadki warunkowały konieczność wystąpienia przez sąd do stron z propozycją modyfikacji wniosku, ewentualnie skierowania sprawy do rozpoznania na zasadach ogólnych²⁰.

Dane statystyczne

Rysunek 1. Opracowanie własne na podstawie danych: Ocena skutków regulacji Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, <http://www.bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/projekty-aktow-prawnych/download,1650,2.html>.

¹⁸ Wyroki SN: z 26.8.2003 r., V KK 78/03, Prok. i Pr. – wkł. 2004, Nr 1, poz. 9; z 22.11.2006 r., III KK 366/06, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 2211; z 20.11.2008 r., V KK 322/08, OSNwSK 2008, Nr 1, poz. 2344.

¹⁹ Wyroki SN: z 6.12.2006 r., IV KK 365/06, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 2374; z 9.5.2007 r., II KK 39/07, Prok. i Pr. – wkł. 2007 Nr 10, poz. 15; z 18.9.2008 r., V KK 247/08, LEX nr 457950.

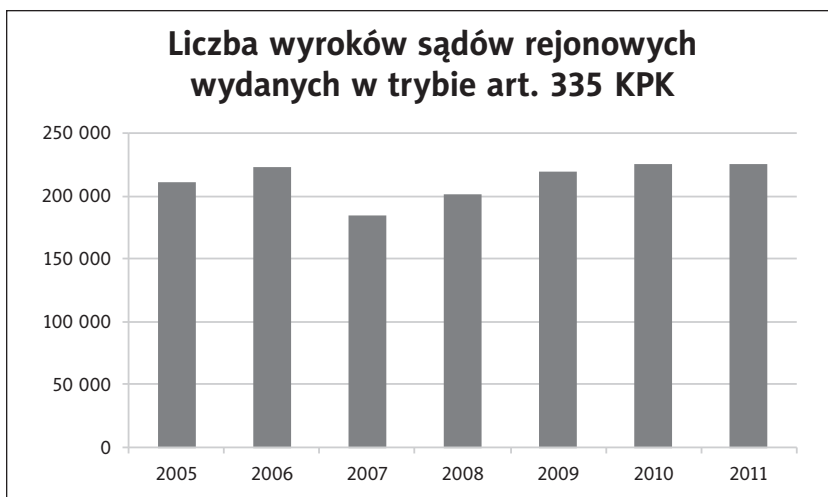
²⁰ Wyrok SN z 23.7.2009 r., III KK 134/09, OSNwSK 2009, Nr 1, poz. 1591.

Rysunek 2. Rodzaje zakończenia postępowań przygotowawczych w latach 2005–2011 w prokuraturach apelacyjnych, okręgowych i rejonowych łącznie.

Rysunek 3. Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rysunek 4. Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

Nowe regulacje z art. 338a (i art. 343a) KPK

Istotnym *novum* są dodane art. 338a i art. 343a KPK. Rozszerzają one instytucję dobrowolnego poddania się karze²¹. Oskarżony będzie mógł przed doręczeniem mu zawiadomienia o terminie rozprawy złożyć wniosek o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego. Przywołany przepis przewiduje zatem sytuację, w której oskarżony otrzymuje z sądu odpis aktu oskarżenia wraz z pouczeniami i możliwością składania wniosków. Wskazuje na to brzmienie art. 338 KPK²². Nowo dodany pkt 4 art. 339 § 1 przewiduje, że w wypadku gdy oskarżony, któremu zarzucono występki, przed doręczeniem mu zawiadomienia o wyznaczeniu rozprawy złożył wniosek, o którym mowa w art. 338a, sprawa ma być kierowana na posiedzenie. *Prima facie* widać ograniczenie, w którym ustawodawca zarezerwował ten tryb jedynie w stosunku do oskarżonych, którym zarzuca się popełnienie występków, bez ograniczeń w zakresie zagrożenia karą. Brak w uzasadnieniu projektu motywów, dla których nie rozszerzono zastosowania tego trybu również w stosunku do zbrodni. Wydaje się, że można było rozciągnąć opisywany przepis także na zbrodnie²³.

W zakresie powyższej instytucji w przypadku złożenia przez oskarżonego wniosku z art. 338a KPK o terminie posiedzenia będzie się zawiadamiać strony

²¹ Tak: T. Grzegorzczak, Podstawowe kierunki projektowanych zmian procedury karnej, PIP 2012, Nr 11, s. 22; A. Sakowicz, Opinia prawna na temat projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 870), s. 17; K. Zgryzek, Opinia do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych (druk nr 870 z 8.11.2012 r.), s. 14. Inaczej: S. Steinborn, który uważa, że instytucja z art. 338a KPK stanowi skazanie bez rozprawy. S. Steinborn, Ekspertyza prawna do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy Kodeks karny i niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 870), s. 21–22.

²² T. Grzegorzczak, Podstawowe..., *op. cit.*, s. 22.

²³ Podobnie: A. Sakowicz, Opinia..., *op. cit.*, s. 17.

i pokrzywdzonego poprzez przesłanie im odpisu wniosku oskarżonego (343a § 1 KPK). Zgodnie z § 2 artykułu sąd uwzględni wniosek w sytuacji, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte. Niemniej co najmniej dziwne wydaje się uzależnienie możliwości uwzględnienia wniosku od braku sprzeciwu prokuratora, pomijając przy tym *expressis verbis* pokrzywdzonego. Jego prawo do złożenia sprzeciwu należy zatem wyprowadzić ze stosowanego odpowiednio art. 343 § 3a KPK. Ten zabieg legislacyjny należy ocenić negatywnie, zważywszy, że dotyczy niejasno określonego prawa pokrzywdzonego, które winno być określone w sposób maksymalnie precyzyjny.

Za korzystne dla oskarżonego należy uznać stosowanie w przypadku skierowania wniosku z art. 338a KPK odpowiednio art. 343 KPK, czyli przepisu stosowanego przy rozpatrywaniu wniosku prokuratora o skazanie bez rozprawy. W takiej sytuacji wnioskujący będzie mógł skorzystać z dobrodziejstw: nadzwyczajnego złagodzenia kary, warunkowego zawieszenia jej wykonania²⁴ albo odstąpienia od wymierzenia kary, przy jednoczesnym orzekaniu środka karnego wymienionego w art. 39 KK, z odstępstwami od wymogów określonych w Kodeksie karnym²⁵.

Inaczej będzie wyglądać kwestia wniosku z art. 338a KPK w przypadku zbrodni. Nawet jeżeli wniosek zostanie złożony w wyznaczony terminie, będzie podlegał rozpoznaniu na rozprawie. Dobrodziejstwem wobec oskarżonego będzie możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary, o ile wniosek z art. 338a KPK zostanie złożony w określonym przez ustawę terminie (*argumentum a* art. 387 § 4 KPK). Jeżeli oskarżony wystąpi z takim wnioskiem już po otrzymaniu zawiadomienia o terminie rozprawy, nie będzie mógł skorzystać z dobrodziejstwa nadzwyczajnego złagodzenia kary w ramach instytucji konsensualnej z art. 387 KPK niezależnie od podstaw z art. 60 § 1–4 KK. Będzie mógł jedynie skorzystać z nadzwyczajnego złagodzenia kary na zasadach ogólnych, czyli po spełnieniu przesłanek zawartych we wspomnianym art. 60 KK. Z uwagi na fakt, że określony w art. 338a KPK termin został wyrażony fazą postępowania, należy przyjąć, iż ma on charakter prekluzyjny²⁶.

Jedynie sygnalizacyjnie należy w tym miejscu wskazać, że przy dobrowolnym poddaniu się karze w sprawie o występki zgłoszonym po wyznaczeniu terminu rozprawy wniosek będzie rozpoznawany na rozprawie i będzie możliwe zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary niezależnie od podstaw przewidzianych w art. 60 § 1–4 KK, lecz bez dalszych dobrodziejstw, jak wobec osób, których wniosek będzie rozpatrywany na posiedzeniu (*argumentum a* art. 387 § 4 KPK).

W przypadku rozwiązania proponowanego w art. 338a można dostrzec pewne podobieństwa zarówno do instytucji dobrowolnego poddania się karze, jak i skazania bez rozprawy.

²⁴ O wątpliwościach dotyczących stosowania instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary zob. wyżej.

²⁵ T. Grzegorzczak, *Podstawowe...*, op. cit., s. 22.

²⁶ Tak też: J. Kasiński, *Konsensualne formy zakończenia postępowania w świetle zmian procedury karnej projektowanych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Janusza Tylmana*, Warszawa 2011, s. 689.

Pomimo pewnych zbieżności z konstrukcją z art. 335 KPK literalna treść przepisu art. 338a KPK: „oskarżony może przed doręczeniem mu zawiadomienia o terminie rozprawy złożyć wnioski o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego”, nie pozostawia wątpliwości, że mamy do czynienia z instytucją dobrowolnego poddania się karze, które zostało wzbogacone o nowe możliwości. Należy zatem stwierdzić, że rozwiązanie zawarte w proponowanym art. 338a nie stanowi żadnej nowej konstrukcji ani nowej formy skazania bez rozprawy, a jedynie rozszerza instytucję dobrowolnego poddania się karze²⁷.

Artykuł 338a KPK i związanego z nim art. 343a KPK, podobnie jak art. 335 KPK, nie zawierają zastrzeżenia, że wina oskarżonego ma nie budzić wątpliwości. *Prima facie* zawierają więc w tym względzie regulację analogiczną do skazania bez rozprawy. Wydaje się jednak, że będzie tak wyłącznie w sytuacjach, gdy oskarżonemu zarzucono występki. Tylko w tych przypadkach bowiem wnioski będzie podlegał rozpoznaniu na posiedzeniu (343a § 1 KPK), a sąd uwzględni go, stosownie do regulacji zawartej w art. 343a § 2 KPK, jeżeli okoliczności popełnienia przestępstwa nie będą budzić wątpliwości, a postawa oskarżonego będzie wskazywać, że cele postępowania zostaną osiągnięte. W przypadkach gdy z wnioskiem w trybie art. 338a KPK wystąpi oskarżony, któremu zarzucono zbrodnię, sprawa będzie rozpoznawana na rozprawie przy zastosowaniu regulacji z art. 387 KPK, który po nowelizacji będzie zawierał wyraźne zastrzeżenie, że wątpliwości ma nie budzić również wina oskarżonego.

Konkludując tę część, należy wskazać, że konstrukcja z art. 338a KPK będzie rozwiązaniem umożliwiającym oskarżonemu w przypadku występku skorzystanie z trybu konsensualnego także w okresie pomiędzy wniesieniem aktu oskarżenia a otrzymaniem zawiadomienia o terminie pierwszej rozprawy i zakończenie sprawy skazaniem na posiedzeniu, zaś w przypadku zbrodni uzyskanie nadzwyczajnego złagodzenia kary przy jednoczesnej ochronie praw pokrzywdzonego, możliwości modyfikacji wniosku oskarżonego przez sąd i uwzględnieniu opinii prokuratora.

Dobrowolne poddanie się karze – art. 387 KPK

W zakresie art. 387 KPK pierwotnie dobrowolne poddanie się karze mogło być zastosowane wobec oskarżonego, któremu zarzucono występki zagrożony karą nieprzekraczającą 8 lat pozbawienia wolności. Nowela z 2003 r. rozszerzyła katalog przestępstw, wobec których możliwe jest dobrowolne poddanie się karze, na wszystkie występkę. Natomiast warunkującą możliwość zatwierdzenia układu przez sąd zgodę prokuratora i pokrzywdzonego zastąpiono brakiem sprzeciwu obu podmiotów. Przyjmuje się, że nieobecność pokrzywdzonego oraz prokuratora

²⁷ Tak też: T. Grzegorzczak, *Podstawowe...*, op. cit., s. 22; A. Sakowicz, *Opinia...*, op. cit., s. 17; K. Zgryzek, *Opinia...*, op. cit., s. 14. Inaczej: S. Steinborn, który uważa, że instytucja z art. 338a KPK stanowi skazanie bez rozprawy. S. Steinborn, *Ekspertyza...*, op. cit., s. 21–22.

w postępowaniu uproszczonym i przyspieszonym oznacza domniemanie braku sprzeciwu²⁸. Przepis art. 387 KPK stanowi dziś, że oskarżony, któremu zarzucono występki, może do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej złożyć wnioski o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzania postępowania dowodowego. Sąd może uwzględnić powyższy wniosek, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości, a cele postępowania zostaną osiągnięte mimo nieprzeprowadzenia rozprawy w całości. Warunkiem koniecznym dla możliwości uwzględnienia przez sąd wniosku jest brak sprzeciwu ze strony prokuratora i pokrzywdzonego należycie powiadomionego o terminie rozprawy oraz pouczonego o możliwości zgłoszenia przez oskarżonego takiego wniosku.

W przeciwieństwie do nowelizacji art. 335 KPK zakładana zmiana art. 387 KPK przewiduje dużo dalej idącą zmianę. Według niej dobrowolne poddanie się karze zostanie rozciągnięte na wszystkie przestępstwa, a więc nie tylko na wszystkie występki, jak to miało miejsce dotychczas, ale i wszystkie zbrodnie. Nadal jednak warunkiem uwzględnienia wniosku pozostanie brak sprzeciwu ze strony pokrzywdzonego, jak też, wzięwszy pod uwagę, że z wnioskiem występuje oskarżony, brak sprzeciwu ze strony prokuratora.

Nie ulegnie zmianie uprawnienie sądu do uzależnienia wniosku oskarżonego od dokonania w nim wskazanej przez siebie zmiany. Nadal również odpowiednio będzie stosowany art. 341 § 3 KPK, mówiący o możliwości odroczenia przez sąd posiedzenia i wyznaczenia stronom odpowiedniego terminu w przypadku uznania tego za celowe ze względu na możliwość porozumienia się oskarżonego z pokrzywdzonym.

W zakresie nowego brzmienia art. 387 KPK, polegającego na dodaniu do jego treści zastrzeżenia, że nie tylko okoliczności, ale również wina mają nie budzić wątpliwości, konieczne jest zwrócenie uwagi na brzmienie art. 500 § 3 KPK, bliźniaczo podobnego w swej treści do proponowanego brzmienia art. 387 KPK. Według niego sąd może wydać wyrok nakazowy, jeżeli na podstawie zebranych dowodów okoliczności czynu i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości. Powstają więc pytania, czy określenie, że wina ma nie budzić wątpliwości, oznacza konieczność przyznania się oskarżonego do winy, a także czy niezbędne jest złożenie wyjaśnień w ogóle²⁹. Przyjmuje się, że zwrot „wina oskarżonego nie budzi wątpliwości” nie oznacza, że warunkiem koniecznym do orzekania wyrokiem nakazowym jest formalne przyznanie się oskarżonego³⁰. O ile w przypadku posiedzenia w przedmiocie wyroku nakazowego odbywa się ono bez udziału stron (*argumentum a* art. 500 § 4 KPK), o tyle posiedzenie (rozprawa) w sprawie dobrowolnego poddania się karze jest jawne wewnętrznie i zewnętrznie.

²⁸ D. Świecki, [w:] D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom II, Warszawa 2013, s. 160.

²⁹ Na gruncie obecnego brzmienia art. 387 KPK przyjmuje się, że nie jest konieczne przyznanie się oskarżonego do winy, aby mógł on skorzystać z instytucji dobrowolnego poddania się karze. Porównaj post. SN z 12.4.2006 r., II KK 355/05, OSNKW 2006, Nr 7–8, poz. 70.

³⁰ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym, Warszawa 2008, s. 1039.

Niewątpliwie okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości wówczas, gdy oskarżony przyznaje się do popełnienia czynu i do zawinienia, co znajduje potwierdzenie w innych dowodach przeprowadzonych w toku postępowania przygotowawczego³¹. Ustawa procesowa nie formułuje co prawda wprost warunku przyznania się oskarżonego jako jednej z przesłanek stosowania instytucji określonej w art. 387 KPK, jednak wymóg, aby okoliczności popełnienia przestępstwa nie budziły wątpliwości, w połączeniu z faktem, że wniosek o skazanie składa oskarżony, wskazuje, że w istocie wymagane jest tu przyznanie się oskarżonego do winy. Jeżeli oskarżony zaprzecza swemu sprawstwu lub winie, to bez przeprowadzenia postępowania dowodowego trudno przyjąć, aby warunek ów został spełniony³². W zakresie powyższego stwierdzenia, że dla możliwości skorzystania z instytucji dobrowolnego poddania się karze konieczne jest przyznanie się, występują rozbieżności w doktrynie. Zdaniem *D. Świeckiego* w ramach art. 387 KPK nie jest konieczne przyznanie się oskarżonego³³. Przepis nie wymaga dla złożenia wniosku nawet złożenia przez oskarżonego wyjaśnień, a jedynie przeprowadzenia czynności przesłuchania³⁴. Niemniej jednak wskazuje, że w sytuacji złożenia wniosku i nieprzyznania się dochodzi do wewnętrznej sprzeczności. Nieprzyznanie się wskazuje na wątpliwości co do okoliczności popełnienia czynu, a tym samym stanowi przeszkodę w uwzględnieniu wniosku³⁵. Zważywszy na taką wykładnię przepisu art. 387 KPK, należy stwierdzić, że dodanie do niego słów „i wina” nie wprowadza żadnej istotnej zmiany. Wydaje się, że analogiczne rozumowanie należy przeprowadzić również odnośnie do art. 335 KPK, zaś brak dodania do niego zastrzeżenia „i wina” wynika jedynie z przeoczenia ustawodawcy.

Nadal przesłanką zastosowania dobrowolnego poddania się karze będzie, aby okoliczności popełnienia czynu nie budziły wątpliwości. W orzecznictwie przyjmuje się, że chodzi tu o brak wątpliwości co do kwestii sprawstwa czynu, kwalifikacji prawnej czynu zarzucanego oskarżonemu, ale i okoliczności istotnych dla ustalenia odpowiedzialności karnej wnioskującego³⁶.

W przypadku zbrodni wniosek oskarżonego złożony w trybie art. 387 KPK będzie podlegał rozpoznaniu na rozprawie. Zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary zostało zaś ograniczone jedynie do przypadków złożenia wniosku o dobrowolne poddanie się karze przed doręczeniem oskarżonemu zawiadomienia o terminie rozprawy, to znaczy przy zastosowaniu trybu z dodanego art. 338a KPK. Niemniej jednak w prezentowanym wypadku oskarżony nie będzie mógł liczyć na inne dobrodziejstwa łagodzące wymiar kary jak w przypadku skazania bez rozprawy.

³¹ Wyrok SN z 19.10.2004 r., II KK 279/04, ONSKW 2005, Nr 6, poz. 52; *L.K. Paprzycki*, [w:] *L.K. Paprzycki* (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I, Komentarz do art. 1–424*, s. 1108.

³² *T. Grzegorzczak*, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 819.

³³ *D. Świecki*, [w:] *D. Świecki* (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom II*, Warszawa 2013, s. 157.

³⁴ *Ibidem*, s. 156.

³⁵ *Ibidem*, s. 158–159; *T. Grzegorzczak*, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 819; *L.K. Paprzycki*, *op. cit.*, s. 1108; *P. Hofmański*, *op. cit.*, s. 524–525.

³⁶ Wyroki SN z 13.10.2011 r., IV KK 201/11, Prok. i Pr. – wkł. 2012, Nr 2, poz. 10; z 19.10.2004 r., II KK 279/04, ONSKW 2005, Nr 6, poz. 52.

W wypadku gdy wniosek o dobrowolne poddanie się karze w sprawie o występki zostanie zgłoszony dopiero na rozprawie, będzie on podlegał rozpoznaniu na rozprawie. Wówczas będzie możliwe zastosowanie wobec oskarżonego nadzwyczajnego złagodzenia kary niezależnie od art. 60 § 1–4 KK, lecz bez innych dobrodziejstw, jakie mógłby uzyskać, składając wniosek przed doręczeniem mu zawiadomienia o terminie rozprawy.

Tak więc ustawodawca w przypadku dobrowolnego poddania się karze zarówno za zbrodnię, jak i występki wysyła do oskarżonych jasny sygnał. Im wcześniej zostanie złożony wniosek o dobrowolne poddanie się karze, tym więcej dobrodziejstw oskarżony może uzyskać w zakresie wymiaru kary.

Należy także zwrócić uwagę, że w związku z proponowanym zapisem ustawodawca dodaje art. 80a KPK, stanowiący, iż na wniosek oskarżonego, który nie ma obrońcy z wyboru, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy będzie wyznaczał mu obrońcę z urzędu. Przepis ten znajdzie jednak zastosowanie jedynie w postępowaniu sądowym. Z pomocy obrońcy będzie mógł skorzystać oskarżony, który chciałby złożyć wniosek o dobrowolne poddanie się karze w trybach art. 387 i 338a KPK. Niemniej jednak przepis znacznie utrudni skorzystanie z instytucji łagodzących wymiar kary. *Prima facie* pomocy zostanie pozbawiony oskarżony, który będzie chciał skorzystać z dobrodziejstwa art. 335 KPK. Pomoc prawna, jakiej będzie wymagał, odnosi się do etapu postępowania przygotowawczego, nieobjętego dyspozycją przepisu. Takie zróżnicowanie sytuacji oskarżonych korzystających z podobnych do siebie instytucji ze względu na etap postępowania, na jakim wniosek może być złożony, wydaje się nietrafne³⁷, różnicuje bowiem w sposób istotny i nieuzasadniony uprawnienia podmiotów, które znalazły się w podobnej sytuacji i w równym stopniu potrzebują pomocy obrońcy. W kontekście prezentowanej zmiany słuszna wydaje się rezygnacja z dodania w ustawie z 23.6.1973 r. o opłatach w sprawach karnych³⁸ art. 14a, uzależniającego przyjęcie wniosku od uiszczenia opłaty uregulowanej w drodze rozporządzenia przez Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw finansów publicznych: w przypadku wyznaczenia obrońcy w postępowaniu sądowym w I lub II instancji w wysokości od 100 zł do 1000 zł, w przypadku wyznaczenia obrońcy w celu dokonania określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego w wysokości od 50 zł do 500 zł³⁹. Rozwiązanie to ostatecznie nie znalazło się w ostatecznym kształcie nowelizacji kodyfikacji karnej. Należy zgodzić się z A. Sakowiczem, że takie rozwiązanie w kontrykcyjnym procesie stanowiłoby odstraszenie od skorzystania z fachowej reprezentacji w obawie przed wysokimi opłatami uiszczanymi od złożonego wniosku⁴⁰.

³⁷ Tak też: S. Steinborn, *Opinia...*, *op. cit.*, s. 25.

³⁸ Tekst jedn.: Dz.U. z 1983 r. Nr 49, poz. 223 ze zm.

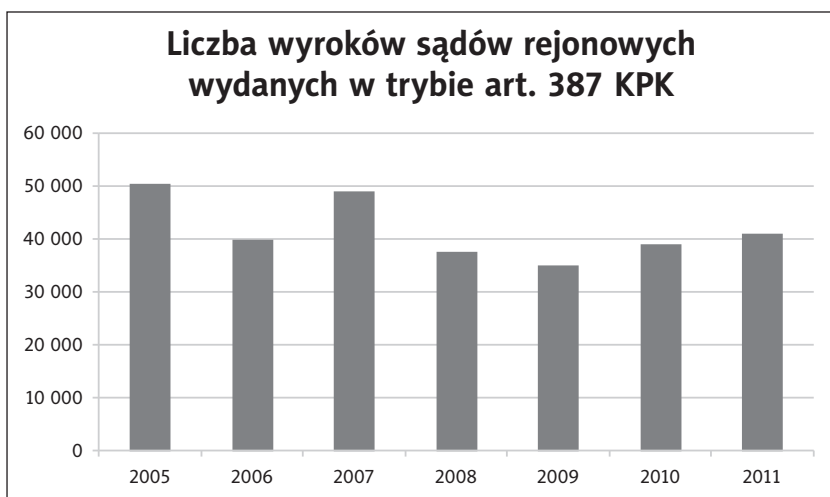
³⁹ Druk sejmowy nr 870.

⁴⁰ A. Sakowicz, *Opinia...*, *op. cit.*, s. 9–10.

Dane statystyczne

Rysunek 5. Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rysunek 6. Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

Zakaz *reformationis in peius*

Proponowana nowelizacja zakłada uchylenie art. 434 § 3 KPK, zawierającego ograniczenie działania zakazu *reformationis in peius* w stosunku do trybów konsensualnych, i zastąpienie go ograniczeniem podstaw apelacyjnych (art. 447 § 7 KPK).

W wyniku nowelizacji z 2003 r. art. 434 § 3 KPK otrzymał brzmienie wyłączające zastosowanie zakazu *reformationis in peius* w przypadku skazania z zastosowaniem instytucji konsensualnych. Postanowienia art. 434 § 3 KPK nie spotkały

się jednak z aprobatą ze strony TK w zakresie, w jakim dopuszczają możliwość orzeczenia na niekorzyść oskarżonego w sytuacji zaskarżenia wyroku wydanego z zastosowaniem art. 387 KPK wyłącznie na korzyść oskarżonego w oparciu o zarzuty nieobjęte porozumieniem. Wyrokiem z 28.4.2009 r. TK uznał je za niezgodne z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP (prawo do obrony)⁴¹. Na skutek orzeczenia Trybunału nowelizacją z 2010 r. zmieniona została treść art. 434 § 3 KPK. W obecnym brzmieniu wskazany przepis dopuszcza orzekanie także na niekorzyść oskarżonego, pomimo wniesienia środka odwoławczego jedynie na jego korzyść, jeśli oskarżony został skazany z zastosowaniem art. 343 KPK lub 387 KPK, a zaskarżono rozstrzygnięcie co do winy lub kary bądź środka karnego objętego porozumieniem.

Ograniczenie stosowania zakazu *reformationis in peius* w przypadku wyroków będących wynikiem porozumienia karnoprosesowego uzasadnione jest samą istotą konsensualnych instytucji procesowych, których celem jest przyspieszenie i usprawnienie postępowania karnego, a tym samym zminimalizowanie konieczności orzekania przez sąd odwoławczy. W doktrynie podkreśla się, że z uwagi na zasadę *pacta sunt servanda* „oskarżony, który poszedł na układ, nie powinien następnie tego układu kwestionować i domagać się w środku odwoławczym więcej, niż osiągnął przed sądem I instancji”⁴². Regulacja jest więc swoistą sankcją za złamanie zawartego porozumienia procesowego. Wynika z założenia, że skoro oskarżony zgodził się na skazanie na zawartych w porozumieniu, a następnie wyroku warunkach i osiągnął z tego tytułu pewne profity, np. niższy wymiar kary, szybsze zakończenie postępowania, to nie powinien następnie zaskarżać tych ustaleń i domagać się potraktowania jeszcze łagodniej poprzez jeszcze niższy wymiar kary.

W związku ze skazaniami z zastosowaniem instytucji konsensualnych w praktyce sądowej pojawił się problem, czy w postępowaniu apelacyjnym sąd kontrolujący wyrok wydany w trybie art. 343 KPK uprawniony jest do dokonania zmiany orzeczenia sądu I instancji na zasadach ogólnych, z uwzględnieniem modyfikacji wynikającej z art. 434 § 3 KPK, czy też zmiana taka wymaga zgody stron porozumienia zawartego w trybie art. 335 KPK. W tym przedmiocie wypowiedział się SN w składzie 7 sędziów, który uznał, że kontrolę instancyjną wyroku wydanego w trybie określonym w art. 343 KPK, poza modyfikacją wynikającą z art. 434 § 3 KPK, przeprowadza się na zasadach ogólnych⁴³. Sąd Najwyższy wskazał, że zawarcie porozumienia procesowego nie zakłada prowadzenia jakiegokolwiek postępowania odwoławczego. Modelowe przeprowadzenie procesu w tym trybie kończy się wydaniem wyroku na zasadach wskazanych w art. 343 KPK. Wniesienie środka odwoławczego z istoty swojej niweczy cele, dla których wcześniej porozumienie zostało zawarte, powoduje zarówno przedłużenie postępowania, jak i godzi bezpośrednio lub pośrednio w uzgodnione elementy wyroku, a strona,

⁴¹ P 22/07, Dz.U. z 2009 r. Nr 68, poz. 585.

⁴² P. Hofmański, *op. cit.*, s. 586.

⁴³ Uchwała SN z 25.9.2013 r., I KZP 5/13, OSNKW 2013, Nr 11, poz. 92.

która zaskarża taki wyrok, sprzeniewierza się uprzedniemu porozumieniu i od niego odstępuje⁴⁴. Tym samym porozumienie przestaje kogokolwiek wiązać. Nie wiąże ono zatem już ani stron, ani sądu odwoławczego i nie ogranicza jego samodzielności jurysdykcyjnej. Nie wiąże również sądu, któremu ewentualnie sprawa zostanie przekazana do ponownego rozpoznania⁴⁵.

Proponowana nowelizacja zakłada uchylenie przepisu art. 434 § 3 KPK, wprowadza jednak nowy art. 447 § 7 KPK, przewidujący ograniczenie podstaw apelacyjnych w przypadku wyroków zapadłych na podstawie porozumień procesowych (mowa o tym w art. 343 KPK, art. 343a KPK i art. 387 KPK). W tych przypadkach podstawą apelacji nie będą mogły być zarzuty określone w art. 438 pkt 3 i 4 KPK, związane z treścią zawartego porozumienia. Osoba skazana z zastosowaniem któregośkolwiek z trybów konsensualnych nie będzie więc mogła uczynić podstawą apelacji zarzutu błędu w ustaleniach faktycznych i zarzutu rażącej niewspółmierności kary, które związane są z treścią zawartego przez tę stronę porozumienia. Apelacja oparta na takich podstawach, jako kontestująca samą istotę porozumienia dobrowolnie zawartego przez stronę, zostanie uznana za niedopuszczalną, z wszystkimi tego procesowymi konsekwencjami⁴⁶. Dopuszczalne będzie zaś w przypadku skazania z zastosowaniem któregośkolwiek z trybów konsensualnych wniesienie apelacji w oparciu o podstawy wymienione w art. 438 pkt. 1 i 2 KPK, a więc naruszenie prawa materialnego oraz naruszenie prawa procesowego, mogące mieć wpływ na treść wydanego orzeczenia. Wówczas oskarżony będzie chroniony zakazem *reformationis in peius*.

Należy zgodzić się z A. Sakowiczem, że powyższe rozwiązanie jest bliższe zapatrywaniom TK w wyroku z 28.4.2009 r.⁴⁷. Słusznie wskazuje również S. Steinborn, że takie rozwiązanie jest bardziej racjonalne niż obowiązujące obecnie, gdyż nie pozbawia oskarżonego istotnej gwarancji procesowej, jaką jest *reformationis in peius*, a jednocześnie przeciwdziała nielojalności procesowej, gdyż nie będzie mogło odnieść zamierzonego celu zaskarżenie wyroku tylko po to, aby uzyskać jeszcze łagodniejszą karę niż uzgodniona przez strony i orzeczona przez sąd⁴⁸.

W związku ze wskazaną zmianą pozostaje proponowana treść art. 424 § 3 KPK, upoważniająca sąd I instancji, w wypadku złożenia wniosku o uzasadnienie wyroku wydanego przy zastosowaniu instytucji konsensualnych, do ograniczenia zakresu uzasadnienia do wyjaśnienia podstawy prawnej tego wyroku oraz wymiaru kary. Wziąwszy pod uwagę proponowane brzmienie art. 447 § 7 KPK, szerszy zakres uzasadnienia nie będzie w tych wypadkach potrzebny. W proponowanym art. 449a KPK przewidziano jednak, że jeżeli będzie to zapewniało prawidłowe wyrokowanie w sprawie, sąd odwoławczy przed wydaniem

⁴⁴ Porównaj R. Kmiecik: Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 17.10.2000 r., V KKN 302/00, OSP 2001, Nr 7–8, s. 414; D. Świecki, Apelacja w postępowaniu karnym, Warszawa 2012, s. 331.

⁴⁵ Uchwała SN z 25.9.2013 r., I KZP 5/13, OSNKW 2013, Nr 11, poz. 92.

⁴⁶ Uzasadnienie projektu, *op. cit.*, s. 147.

⁴⁷ A. Sakowicz, *Opinia...*, *op. cit.*, s. 17–18.

⁴⁸ S. Steinborn, *Opinia...*, *op. cit.*, s. 38.

orzeczenia będzie mógł zwrócić sprawę sądowi I instancji w celu sporządzenia uzasadnienia zaskarżonego wyroku w niezbędnym zakresie.

Aspekt temporalny

Co do zasady nowela Kodeksu postępowania karnego wchodzi w życie 1.7.2015 r. Jest to zmiana w stosunku do pierwotnego założenia, które przewidywało wejście w życie już 1.1.2015 r. Od postanowienia generalnego przewidziano dwa odstęstwa. Niektóre zmiany, jak w szczególności nowe brzmienia art. 335 KPK oraz art. 343 § 2 pkt 2 KPK, weszły w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, tj. 9.11.2013 r. Inne natomiast, np. nowe brzmienie art. 156 § 5 i 5a KPK, weszły w życie 2.6.2014 r.

Wypada zwrócić zatem uwagę, że o ile samo rozciągnięcie skazania bez rozprawy na wszystkie występki weszło w życie już po 14 dniach od ogłoszenia omawianej ustawy, o tyle przepisy pozwalające pokrzywdzonemu na sprzeciwienie się porozumieniu prokuratora i podejrzanego zawartego w ramach instytucji z art. 335 KPK oraz uprawnienie sądu do uzależnienia uwzględnienia wniosku od możliwości dokonania w nim wskazanej przez siebie zmiany zaakceptowanej przez prokuratora i oskarżonego oraz art. 338a, 343a KPK, a także nowe brzmienie art. 387 KPK wejdą w życie wraz z całą nowelizacją KPK 1.7.2015 r.

Zakończenie

W naszej ocenie do proponowanej zmiany w zakresie konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego generalnie należy odnieść się pozytywnie. Rozszerzenie zakresu art. 335 KPK na wszystkie występki, objęcie art. 387 KPK także zbrodni oraz wprowadzenie nowego art. 338a KPK, dające możliwość załatwiania w tych trybach większej liczby spraw, z pewnością przyspieszy i usprawni postępowanie. Możliwość nieuwzględnienia przez sąd wniosku w razie wątpliwości co do okoliczności popełnienia przestępstwa i winy oskarżonego oraz możliwość uzależnienia uwzględnienia wniosku oskarżonego od dokonania wskazanej przez sąd zmiany są przy tym gwarancją, że sprawy będą załatwiane właściwie, a reakcja karna będzie stosowna do popełnionego czynu i towarzyszących mu okoliczności, natomiast interes pokrzywdzonego został generalnie zabezpieczony, gdyż dano mu szereg uprawnień. Na marginesie należy dodać, że wobec stopniowego zwiększania zakresu stosowania konsensualnych sposobów zakończenia postępowania od czasu ich wprowadzenia do chwili obecnej pojawienie się proponowanej zmiany było jedynie kwestią czasu. Niezrozumiałe pozostają jednak problemy rozróżnienia forum rozpatrywanego wniosku o dobrowolne poddanie się karze w zależności od rodzaju popełnionego przestępstwa, a także zagadnienie przesłanek warunkujących możliwość uwzględnienia przez sąd wniosku o skazanie bez rozprawy i dobrowolne poddanie się karze, z pominięciem przy pierwszym, że wina ma nie budzić wątpliwości, zważywszy, że warunek ten ma być spełniony jedynie w przypadku dobrowolnego poddania się karze.

Consensualism in proceedings upon amending the Code of Criminal Procedure

Summary

The article attempts to present the amendment of the Code of Criminal Procedure prepared by the Criminal Law Codification Committee, introduced by the Act of 27 September 2013 on Amending the Code of Criminal Procedure, the Criminal Code and Certain Other Acts, from the point of view of the changes to the scope of consensual procedures. The authors review the existing solutions regarding conviction without trial and voluntary submission to punishment, starting with the solutions suggested in the CCP from 1997, through the amendment from 2003, finally discussing the amendment introduced in 2013.

Glosa do wyroku SN z 12.4.2012 r., II PK 218/11¹

Barbara Denisiuk*

Streszczenie

Przedmiotowa glosa aprobuje wyrok Sądu Najwyższego odnosi się do niezwykle ważnych i jednocześnie wrażliwych kwestii związanych ze zdolnością do pracy osoby niepełnosprawnej. Wskazuje na konieczność indywidualnego rozpatrzenia każdej sprawy odnoszącej się do zatrudnienia pracownika na danym stanowisku. Zwłaszcza w przypadku zawodów zaufania publicznego szczególnie istotne jest, aby wyważyć dobro jednostki z dobrem ogółu społeczeństwa. Autor stara się udowodnić, że nie każda dyskryminacja będzie dyskryminacją nieuzasadnioną.

Teza

1. Ocena, czy niepełnosprawny prokurator jest zdolny do wykonywania obowiązków, zależy od okoliczności konkretnego przypadku, w którym istotną rolę odgrywa stopień niepełnosprawności (ograniczenie sprawności organizmu) oraz zakres zadań prokuratora.
2. Stan zdrowia na poziomie pozwalającym na wykonywanie wszystkich czynności prokuratorskich, bezwarunkowo w nienormowanym czasie pracy, jest istotnym i determinującym wymaganiami zawodowym prokuratora prokuratury rejonowej (asesora prokuratorskiego).

* Uniwersytet Wrocławski, laureatka I miejsca III Ogólnopolskiego Konkursu na glosę do orzeczenia SN z zakresu prawa pracy.

¹ OSNP 2013, Nr 9–10, poz. 105.

3. Wyeeliminowanie z zakresu czynności prokuratora prokuratury rejonowej (asesora) obowiązków wykonywanych poza siedzibą prokuratury, związanych z wysiłkiem fizycznym, o tej samej doniosłości dla prowadzonego postępowania co pozostałe czynności prokuratorskie, nie stanowi racjonalnego usprawnienia umożliwiającego zajmowanie stanowiska.
4. Zwolnienie z powodu niepełnoprawności, na skutek której została utracona zdolność do wykonywania zawodu prokuratora prokuratury rejonowej (asesora prokuratorskiego), nie stanowi niedozwolonego aktu dyskryminacji.

Stan faktyczny

Rozstrzygnięcie SN zapadło na podstawie następującego stanu faktycznego: *Monika O.* w okresie od 23.8.2004 r. do 20.2.2009 r. była powołana przez Prokuratora Generalnego na stanowisko asesora Prokuratury Rejonowej w L. Powódce powierzono wykonywanie czynności prokuratorskich, początkowo na okres jednego roku, a następnie – w wyniku pozytywnej oceny pracy wykonywanej przez *Monikę O.* – okres ten został przedłużony na kolejne 3 lata. Jako asesor wykonujący obowiązki prokuratora powódka dokonywała czynności procesowych zarówno w siedzibie prokuratury, jak i na miejscu zdarzenia. Ponadto, jak każdy inny prokurator, występowała w sądach w charakterze oskarżyciela publicznego oraz pełniła odpowiednie dyżury wyznaczone prokuratorom.

W styczniu 2007 r. *Monika O.* uległa poważnemu wypadkowi komunikacyjnemu, w wyniku którego stała się osobą niepełnosprawną i została zmuszona do poruszania się na wózku inwalidzkim. Po odbytej rehabilitacji oraz powrocie do dobrego ogólnego stanu zdrowia powódka zgłosiła się w lipcu 2008 r. do pracy, przekonując, że jej obecny stan zdrowia pozwala na wykonywanie czynności prokuratorskich. Zaświadczenie lekarskie okazane przez powódkę wyraźnie stwierdzało możliwość wykonywania przez nią zarówno zawodu prokuratora, jak i innych zawodów prawniczych. Po ponownych badaniach lekarskich wydano zaświadczenia początkowo o zdolności do pracy biurowej w niepełnym wymiarze czasu pracy – 4 godzin dziennie – następnie zaś o całkowitej niezdolności do pracy oraz niezdolności do samodzielnej egzystencji. W lutym 2009 r., bez zachowania okresu wypowiedzenia, *Monika O.* została zwolniona ze stanowiska służbowego. Podstawą podjętej decyzji była nieobecność w pracy z powodu choroby przekraczającej okres 1 roku, jak również niezdolność do pracy, w tym wykonywania czynności prokuratora, stwierdzona prawomocnym orzeczeniem lekarskim.

W związku z zaistniałą sytuacją *Monika O.* złożyła pozew do Sądu Rejonowego, wnosząc o odszkodowanie i przywrócenie do pracy. Pozew ten, jak również późniejsza apelacja do Sądu Okręgowego zostały oddalone. Oba sądy niższej instancji stwierdziły, że Prokurator Generalny podjął decyzję personalną w oparciu o prawomocne orzeczenie lekarskie zawierające kompleksową ocenę zdolności powódki do pracy, a jego działanie nie stanowiło aktu dyskryminacji, ponieważ

powódka przestała być zdolna do pracy. Sąd Najwyższy również oddalił skargę kasacyjną, dzieląc zdanie sądów niższego rzędu i orzekając tak, jak to zostało wskazane w sentencji.

Glosa

1. Glosowane orzeczenie dotyczy przede wszystkim niezwykle delikatnej kwestii rozwiązania stosunku pracy, u podstaw którego leży zarzut dyskryminacji osoby niepełnosprawnej. Należy uznać, że rozwiązanie stosunku pracy z urzędnikiem państwowym bez okresu wypowiedzenia jest w podanym stanie faktycznym kwestią bezsporną, gdyż możliwość taką wskazują przepisy ustawy o pracownikach urzędów państwowych². Zagadnienie, które zasługuje na szczególną uwagę, dotyczy niezwykle delikatnej oraz subiektywnej kwestii dyskryminacji osoby niepełnosprawnej w pracy.
2. Tytułem wstępu należy zauważyć, że w Polsce zakaz dyskryminacji ustanowiony jest już w **art. 32 ust. 2 Konstytucji RP**, a więc najwyższej ustawie państwowej. Jest to **nieodłączne prawo każdego obywatela RP do bycia traktowanym na równi z każdym innym**. Zakaz ten dotyczy wszelkich przejawów dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Jest on swoistym przejawem chęci urzeczywistnienia zasady równości i sprawiedliwości zawartej w ust. 1 tego artykułu³. Ponadto należy też wskazać, że równość oraz zakaz dyskryminacji z **art. 32 Konstytucji RP** zostały dopełnione i przede wszystkim wzmocnione poprzez artykuł następny, tj. **art. 33 Konstytucji RP**, stanowiący o równouprawnieniu materialnym. Trzeba przy tym również zwrócić uwagę na wielość wyroków Trybunału Konstytucyjnego dotyczących zasady równości oraz niedyskryminacji obywateli, jak również ich wspólne przenikania się⁴.
3. W pierwszej kolejności SN trafnie zauważył, że należy za każdym razem rozpatrywać *ad casum* stopień niepełnosprawności pracownika oraz możliwość wywiązywania się z dotychczasowych obowiązków. Warto w tym miejscu wskazać na bardzo ciekawy wyrok TK dotyczący osoby, która w trakcie pełnienia funkcji publicznej stała się osobą niepełnosprawną. Trybunał Konstytucyjny uznał, że **art. 492 § 1 pkt 6 Kodeksu wyborczego**⁵ **nie narusza zasady proporcjonalności, zwłaszcza w aspekcie doboru środków przydatnych do realizacji wyznaczonego przez ustawodawcę celu. Celem tego przepisu jest pozbawienie mandatu wójta osoby, która do końca kadencji nie jest w stanie go sprawować z uwagi na stan zdrowia**. Orzeczenie niezdolności

² Artykuł 14 ust. 3 ustawy z 16.9.1982 r. o pracownikach urzędów państwowych, tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. poz. 269.

³ K. Marian, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1997, lexis.pl.

⁴ Porównaj wyroki TK z: 17.1.2001 r., K. 5/00, OTK 2001, Nr 1, poz. 2; 29.5.2001 r., K. 5/01, OTK 2001, Nr 4, poz. 87; 29.6.2001 r., K. 23/00, OTK 2001, Nr 5, poz. 124.

⁵ Artykuł 492 § 1 pkt 6 ustawy z 5.1.2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 112 ze zm.): „§ 1 Wygaśnięcie mandatu wójta następuje wskutek: (...) 6) orzeczenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji w trybie określonym w przepisach o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych na okres co najmniej do końca kadencji”.

do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji jako przesłanka wygaśnięcia mandatu wójta cel ten realizuje. Przy ocenie stopnia i przewidywanego okresu niezdolności do pracy oraz rokowania co do odzyskania zdolności do pracy **uwzględnia się bowiem możliwość wykonywania dotychczasowej pracy**⁶. Jak widać, podczas oceny, czy dochodzi do dyskryminacji osoby niepełnosprawnej, należy wziąć pod uwagę m.in. cel danego stanowiska, zwłaszcza gdy mamy do czynienia z pełnieniem funkcji publicznej. Nie można przecież uznać, że każda osoba niepełnosprawna będzie złym kandydatem na dane stanowisko, z drugiej jednak strony nie można dopuścić zaniedbania doniosłości funkcji publicznych z powodu bezwzględnej równości wszystkich osób i uznawania, iż każdy wybór osoby zdrowej zamiast niepełnosprawnej stanowi akt dyskryminacji. Zawód prokuratora stanowi nie tylko stanowisko publiczne, jego zasadniczą funkcją jest przecież stanie na straży prawa i moralności. **Za każdym razem musi więc zostać wyważony interes jednostki z interesem ogółu.** Należy jednak zwrócić uwagę, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby osoba niepełnosprawna ubiegała się o stanowisko publiczne, w tym prokuratora, jeśli tylko jej **stan zdrowia będzie odpowiedni do ciężących na tym stanowisku obowiązków.** Z przedstawionego do głosowanego orzeczenia stanu faktycznego jasno wynika, że asesora prokuratury stała się niezdolna do wykonywania zawodu, co zostało stwierdzone prawomocnym orzeczeniem lekarza Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

4. Sąd Najwyższy wskazał także na stan zdrowia pracownika prokuratury jako jedno z determinujących wymagań dla tego zawodu. Wypada się więc zastanowić, czym właściwie jest kryterium **stanu zdrowia odpowiedniego do pełnienia obowiązków prokuratora**, które zostało wyrażone w art. 14 ust. 1 pkt 4 ustawy z 20.6.1985 r. o prokuraturze⁷. Dokonując analizy obowiązków nałożonych na prokuratora przez ustawę, jak również biorąc pod uwagę praktykę tego zawodu, należy przede wszystkim położyć nacisk na **niezbędną dyspozycyjność** osoby zajmującej to stanowisko. Większość działań podejmowanych przez prokuratora odbywa się poza siedzibą prokuratury – jako oskarżyciel publiczny występuje on w postępowaniach przed sądami, dokonuje odpowiednich czynności na miejscu zdarzenia czy też pełni dyżury po godzinach pracy. **Nie jest więc możliwe określenie z góry ani czasu pracy prokuratora, ani miejsca realizacji czynności.** Na pewne ograniczenia wiążące się ze stanem zdrowia osoby niepełnosprawnej wskazuje chociażby art. 15 ustawy z 27.8.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁸, gdyż ogranicza wymiar czasu pracy takiej osoby do 40 godzin tygodniowo oraz tylko w porze dziennej, co w pracy prokuratora jest bardzo ciężkie do zapewnienia. **Do odpowiedniego stanu**

⁶ Wyrok TK z 23.1.2014 r., K 51/12, Dz.U. z 2014 r. poz. 172.

⁷ Tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599 ze zm.

⁸ Tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.

zdrowia należy jednak zaliczyć nie tylko zdrowie fizyczne, ale również psychiczne. Praca ta odbywa się w dużej mierze w warunkach stresujących, wymagających ogromnych pokładów energii oraz odporności psychicznej, co dodatkowo absorbuje cały organizm. Z pewnością można stwierdzić, że osoba niepełnosprawna będzie bardziej podatna na osłabienie oraz szybsze przemęczenie organizmu. W związku z powyższym należy także wskazać na bardzo ważne orzeczenie TSUE, w którym uznano, że: „**nie wymaga się, w szczególności od sił zbrojnych, policji, służb więziennych lub ratowniczych, przyjmowania do pracy lub dalszego zatrudniania osób nieposiadających wymaganych zdolności umożliwiających wykonywanie zadań, które mogą im zostać powierzone z uwzględnieniem wynikającego z prawa celu utrzymania zdolności operacyjnej tych służb**”⁹. W przypadku zawodu prokuratora taką zdolnością umożliwiającą wykonywanie zadań z pewnością będzie odpowiedni stan zdrowia.

5. W tezie głosowanego orzeczenia SN zwrócił także uwagę na kwestię niemożliwości wyeliminowania z zakresu czynności prokuratora obowiązków wykonywanych poza siedzibą prokuratury. Przede wszystkim należy wskazać na **imperatywny charakter przepisów ustawy o prokuraturze**, który bezpośrednio wynika z art. 87 Konstytucji RP. **Ustawodawca nie dopuszcza możliwości różnicowania czynności wykonywanych przez poszczególnych prokuratorów**, brak jest więc przesłanek do powołania na stanowisko prokuratora osoby, która mogłaby wywiązywać się jedynie z części nałożonych na nią obowiązków. Takie zróżnicowanie musiałoby się również wiązać z odpowiednim wynagrodzeniem w zależności od wykonywanych czynności, co na gruncie obecnego ustawodawstwa nie wydaje się być możliwe. Ponadto należy rozważyć, czy mniejsze obciążenie prokuratora ze względu na jego niepełnosprawność nie spowodowałoby zjawiska tzw. **odwrotnej dyskryminacji**. Po ograniczeniu obowiązków jednego z prokuratorów jedynie do pracy biurowej inni współpracownicy jednostki musieliby przejąć pozostały ich zakres, tzn. czynności dokonywane poza siedzibą prokuratury, to zaś wiąże się z większym zakresem nałożonych na nich obowiązków, co z pewnością można uznać za traktowanie niesprawiedliwe. W związku z powyższym zasadne jest twierdzenie SN, że **wyeliminowanie z zakresu czynności prokuratora obowiązków wykonywanych poza siedzibą prokuratury nie stanowi racjonalnego usprawnienia umożliwiającego zajmowanie stanowiska**, o którym mówi art. 5 dyrektywy nr 2000/78/WE¹⁰.
6. W odniesieniu do ostatniego z twierdzeń zawartych w tezie głosowanego orzeczenia należy uznać za trafne stwierdzenie SN, że mimo wielu innych czynników uzasadniających takie, a nie inne zachowanie pracodawcy z pewnością mamy do czynienia w podanym przypadku z dyskryminacją osoby

⁹ Wyrok ETS z 12.1.2010 r., C-229/08, www.eur-lex.europa.eu.

¹⁰ Dyrektywa Rady 2000/78/WE z 27.11.2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz. Urz. UE L Nr 303 z 2.12.2000 r., s. 16.

niepełnosprawnej. Uszczegółowienie konstytucyjnego zakazu dyskryminacji możemy znaleźć przede wszystkim w przepisach **Kodeksu pracy**¹¹ wprowadzonych na podstawie licznych dyrektyw Unii Europejskiej¹². Należy tutaj także wspomnieć stosunkowo świeżą **ustawę z 3.12.2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, która weszła w życie 1.1.2011 r.**¹³ Artykuł 11³ KP wskazuje nam na dyskryminację jako „**bezprawne pozbawienie lub ograniczenie praw wynikających ze stosunku pracy albo nierównomierne traktowanie pracowników ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, narodowość, rasę, przekonania, zwłaszcza polityczne lub religijne, oraz przynależność związkową**, a także przyznanie z tych względów niektórym pracownikom mniejszych praw niż te, z których korzystają inni pracownicy znajdujący się w tej samej sytuacji faktycznej i prawnej”¹⁴. Takie kryteria dyskryminacji zawiera także art. 18^{3a} KP i, jak nietrudno zauważyć, jednym z nich jest niepełnosprawność. Należy jednak wskazać, że **mimo szerokiego zakresu ochrony pracowników przed nierównym traktowaniem nie jest ona absolutna**. Nie zawsze zachowanie pracodawcy wypełniające kryteria dyskryminacyjne będzie traktowane jako naruszenie zakazu dyskryminacji w zatrudnieniu. Jak słusznie wskazuje *W. Muszalski*, **nie możemy mówić o nierównym traktowaniu w przypadku, gdy zachowanie takie jest obiektywnie uzasadnione**¹⁵. Pogląd ten został niejednokrotnie potwierdzony przez orzecznictwo zarówno polskie, jak i międzynarodowe. Jak zostało wskazane powyżej, **za każdym razem należy ad casum wyważyć dobro jednostki z dobrem ogółu, zwłaszcza w przypadku, gdy stanowisko, o które ubiega się osoba niepełnosprawna, wiąże się ze sprawowaniem funkcji publicznej**.

7. Po przeanalizowaniu stanu faktycznego, orzecznictwa oraz obowiązujących przepisów prawa należy stwierdzić, że glosowany wyrok w pełni zasługuje na aprobatę. Podjęte przez SN rozstrzygnięcie znajduje pełne uzasadnienie zarówno w przepisach, jak i praktyce sądowej oraz zapadło po dokładnym rozpatrzeniu indywidualnego przypadku powódki. Nie skazuje więc ono osób niepełnosprawnych na brak dostępu do zawodu zarówno prokuratora, jak i wielu innych zawodów prawniczych.

¹¹ Są to przede wszystkim art. 11–11³ oraz 18^{3a}–18^{3e} KP.

¹² Porównaj m.in.: dyrektywa 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 5.7.2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy, Dz. Urz. UE. L Nr 204, s. 23.

¹³ Dz.U. Nr 254, poz. 1700 ze zm.

¹⁴ *W. Muszalski*, Kodeks pracy. Komentarz, Warszawa 2013, Legalis.

¹⁵ *Ibidem*.

Gloss to the decision of the Supreme Court of 12 April 2012, case No II PK 218/11

Summary

The gloss accepting the decision of the Supreme Court refers to some crucial and very sensitive issues related to the ability of a disabled person to work. It sets out the need for a review of every particular case regarding the employment of an employee on a particular position. In particular with regard to professions of public trust, it is important that the interest of individuals is balanced against the social interest. The author tries to prove that not all types of discrimination remain unjustified.

Dziennikarskie prawo do informacji a tajemnica postępowania karnego

Piotr Kosmaty*

„Nie pochwalam tego, co mówisz, ale będę bronił do śmierci prawa, które pozwala ci to mówić” – Wolter

28.3.2014 r. w Prokuraturze Apelacyjnej w Krakowie odbył się panel dyskusyjny z cyklu „*Da mihi factum dabo tibi ius*”. Tematem spotkania była próba określenia wzajemnych relacji pomiędzy dziennikarskim prawem do informacji, będącym emanacją prawa społeczeństwa do pełnej i rzetelnej informacji, a realizacją zasady określanej jako tajemnica postępowania karnego, będącej gwarantem sprawnego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

W dyskusji udział wzięli wybitni przedstawiciele nauki i praktyki z zakresu prawa karnego, prawa mediów i prawa konstytucyjnego oraz dziennikarze, sędziowie, adwokaci i prokuratorzy. Kanwą tejsze były wystąpienia prof. Ewy Nowińskiej, prof. Piotr Tulei oraz prof. Włodzimierza Wróbla nawiązujące do przebiegu kampanii medialnych, które miały miejsce w ostatnim czasie w środkach społecznego przekazu, m.in. w sprawach prowadzonych w Prokuraturze Apelacyjnej w Krakowie. Powyższe stało się asumptem do podjęcia dyskusji i próby sformułowania stanowiska przez panelistów i zaproszonych gości w przedmiocie ustalenia, jaka jest granica pomiędzy prawem obywateli do ich rzetelnego informowania a ochroną tajemnicy związanej z prowadzeniem postępowań karnych. W trakcie spotkania zastanawiano się również, czy tajemnica prowadzonych postępowań przygotowawczych, mająca zagwarantować niezakłócony ich przebieg, powinna obowiązywać oprócz stron procesowych także osoby postronne, w tym dziennikarzy.

* Rzecznik Prasowy Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie.

W tym kontekście bowiem występuje wyraźna kolizja dóbr prawnie chronionych, jakimi są dobro wymiaru sprawiedliwości z jednej strony oraz prawo obywateli do uzyskania rzetelnej informacji z drugiej strony. Nie ulega również wątpliwości, że działania zmierzające do wytyczenia rozsądnego konsensusu pomiędzy wyżej wymienionymi wartościami powinni podjąć zarówno praktycy, jak i przedstawiciele nauki.

Profesor *Ewa Nowińska* w odniesieniu do obowiązku informacyjnego ciążącego na prokuraturze stwierdziła, przywołując orzecznictwo oraz poglądy doktryny, że błędne jest stanowisko, wedle którego dostęp do informacji zawartych w aktach postępowania karnego określają tylko przepisy rozdziału 17 KPK. Podkreśliła również, że nie stanowi niedozwolonego rozpowszechniania, w rozumieniu art. 241 § 1 KK, upublicznienie wiadomości, które są wprawdzie objęte postępowaniem przygotowawczym, lecz które dziennikarz powziął z innych źródeł niż materiały postępowania przygotowawczego, co w szczególności może dotyczyć prowadzonego na własną rękę tzw. śledztwa dziennikarskiego. Wydanie zaś zgody na przejrzanie materiałów postępowania przygotowawczego nie oznacza zgody na ujawnienie przez dziennikarza materiałów pochodzących z akt. Aby uzyskać zgodę na opublikowanie danych personalnych podejrzanego, trzeba dysponować zezwoleniem prokuratora, o którym mowa w cytowanym wyżej art. 241 KK, a także w art. 13 ustawy z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe¹.

Profesor *Włodzimierz Wróbel* w swoim wystąpieniu stwierdził, że na gruncie obowiązujących uregulowań prawnych brak jest generalnego zakazu ujawniania informacji gromadzonych w postępowaniu karnym. W szczególności zakazu takiego nie przewiduje ani KPK, ani też nie wynika on z art. 241 KK. Czynny zabronione stypizowane w art. 241 KK służą zapewnieniu prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości poprzez jego zabezpieczenie przed skutkami przedwczesnego ujawnienia wiadomości z postępowania przygotowawczego, jako że dokonanie takiego ujawnienia może faktycznie uniemożliwić realizację celów postępowania ujętych w art. 297 KPK. Wiadomości rozpowszechniane publicznie muszą mieć rzeczywisty związek z przedmiotem prowadzonego postępowania i pochodzić z tego postępowania, aby można było kryminalizować zachowania objęte omawianym przepisem. Prelegent ponadto opowiedział się za możliwością stosowania art. 241 § 1 KK do członków sejmowych komisji śledczych, którzy korzystają z akt toczącego się postępowania i mogą rozpowszechniać tylko takie informacje, na jakie uzyskali zgodę prowadzącego takie postępowanie albo jakie uzyskała sama komisja w toku swoich czynności (nawet jeśli czynności te stanowią powtórzenie czynności dowodowych przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym).

Profesor *Piotr Tuleja* zwrócił uwagę na fakt, że Konstytucja RP nie przewiduje wprost tajemnicy postępowania karnego. Tajemnicy takiej nie da się też bezpośrednio wyprowadzić z żadnej zasady konstytucyjnej dotyczącej ustroju państwa.

¹ Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.

Natomiast można znaleźć pośrednią podstawę konstytucyjną tajemnicy postępowania karnego w art. 31 ust. 3, który wyraża klauzulę porządku publicznego w jej tradycyjnym, ukształtowanym jeszcze w XIX w. znaczeniu. Ponadto poddał w wątpliwość ustawową regulację i sposób jej stosowania w przypadku kolizji prawa do prywatności (innych praw osobistych) oraz prawa dostępu do informacji publicznej. W orzecznictwie sądów administracyjnych kształtuje się zasada, w myśl której informacje zgromadzone w postępowaniu przygotowawczym stanowią informację publiczną, a odmowa ich udostępnienia może nastąpić jedynie wówczas, gdy zachodzą szczególne sytuacje wskazane w ustawie. Można zatem uznać, że prawo do informacji publicznej *prima facie* ma pierwszeństwo względem prawa do prywatności. Tymczasem konstytucyjna systematyka, w szczególności relacja obu praw do art. 30 Konstytucji RP, wskazuje, że jest odwrotnie. Należałoby, zdaniem prelegenta, poddać analizie obecne rozwiązania ustawowe i praktykę ich stosowania w zakresie postępowania karnego.

Następnie paneliści i zaproszeni goście przystąpili do dyskusji, w trakcie której prezentowali swoje doświadczenia oraz poglądy dotyczące tajemnicy postępowania karnego oraz prawa dziennikarzy do jej dostępu. Część zaproszonych gości nie zgodziła się z profesorem *W. Wróblem*, zdaniem którego rolę prokuratury nie jest pomaganie dziennikarzom w uwiarygodnianiu ich przekazów oraz sugerującego ogromną wstrzeźliwość prokuratury w informowaniu środków masowego przekazu. Zarysowało się również stanowisko przeciwne, sugerujące pogłębienie zaufania pomiędzy organami wymiaru sprawiedliwości a dziennikarzami w celu urzeczywistnienia prawa obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej.

Warto również odnotować słuszną uwagę zgłoszoną przez zastępcę prokuratora apelacyjnego w Krakowie *Janusza A. Śliwę* o możliwym konflikcie pomiędzy prokuratorem prowadzącym postępowanie a prokuratorem odpowiedzialnym za kontakty z mediami na tle zakresu udzielanych informacji. Brak stosownych regulacji prawnych może doprowadzić do sytuacji, w której przełożony prokuratora prowadzącego postępowanie lub rzecznik prasowy poinformuje opinię publiczną o przebiegu śledztwa wbrew jego woli. Problem ten, wzięwszy pod uwagę częstotliwość jego występowania, nabiera szczególnego znaczenia w świetle przygotowywanej kompleksowej zmiany procedury karnej.

Dyrektor informacji Radia RMF FM *Marek Balawajder* zwrócił uwagę, że brak rozsądnej współpracy pomiędzy przedstawicielami organów wymiaru sprawiedliwości a dziennikarzami bardzo często prowadzi do tego, że ci ostatni przekazują społeczeństwu nierzetelny obraz prowadzonych postępowań karnych.

Niewątpliwie przeprowadzona dyskusja i wymiana poglądów pomiędzy wybitnymi naukowcami oraz przedstawicielami praktyki wpłynęły korzystnie na wysiłki związane próbą wytyczenia sensownego konsensusu pomiędzy wolnością słowa a interesem wymiaru sprawiedliwości.

Z życia Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

Opracowanie redakcyjne

W **drugim i trzecim kwartale 2014 r.** w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury kontynuowano realizację głównych zadań ustawowych KSSiP, związanych z prowadzeniem aplikacji ogólnej, sędziowskiej i prokuratorskiej, szkoleniem i doskonaleniem zawodowym sędziów i prokuratorów, asesorów prokuratury, referendarzy sądowych, asystentów sędziów i prokuratorów, kuratorów sądowych oraz urzędników sądów i prokuratur. Prowadzone były zajęcia dla II, III i IV rocznika aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej oraz dla V rocznika aplikacji ogólnej.

Ośrodek Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej KSSiP przygotowywał i realizował wydarzenia szkoleniowe zgodnie z przyjętym harmonogramem, a w jego siedzibie w Lublinie kontynuowano prace remontowe.

Szkolenie wstępne

Egzamin prokuratorski

W dniach od 3.7.2014 r. do 25.7.2014 r. w Krakowie Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury zorganizowała drugi z kolei egzamin prokuratorski. Zgodnie z art. 36 ust. 3 ustawy z 23.1.2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r., poz. 1230 ze zm.) egzamin ten rozpoczął się w ostatnim (trzydziestym) miesiącu szkolenia aplikantów aplikacji prokuratorskiej.

Egzamin prokuratorski przeprowadziła komisja egzaminacyjna powołana przez Ministra Sprawiedliwości, składająca się z 10 prokuratorów. Przewodniczącą komisji egzaminacyjnej została pani *Iwona Palka* – prokurator apelacyjny w Katowicach. Egzamin prokuratorski dla aplikantów drugiego rocznika aplikacji prokuratorskiej był jednocześnie egzaminem ponownym dla aplikanta, który nie zdał

go w 2013 r. Ponadto do egzaminu prokuratorskiego przystąpiło 9 asystentów prokuratorów, legitymujących się co najmniej 6-letnim stażem pracy na tym stanowisku.

Egzamin składał się z części pisemnej i ustnej.

Tabela nr 1. Dane statystyczne dotyczące liczby osób, które przystąpiły do egzaminu prokuratorskiego w 2014 r. oraz zdawalności

Kategorie osób, które przystąpiły do egzaminu prokuratorskiego	Liczba osób, które przystąpiły do egzaminu	Liczba osób, które zostały dopuszczone do części ustnej egzaminu	Liczba osób, które złożyły egzamin z wynikiem pozytywnym	Zdawalność
Aplikanci II rocznika aplikacji prokuratorskiej	46	46	45	97,83%
Aplikanci ponownie zdający egzamin	1	1	1	100%
Asystenci prokuratorów	9	2	2	22,11%
Ogółem	56	49	48	85,71%

Oceny rozwiązania każdego zadania praktycznego sporządzonego w ramach części pisemnej egzaminu dokonali niezależnie od siebie dwaj członkowie komisji egzaminacyjnej, w systemie punktowym, z zastosowaniem skali od 0 do 60 punktów. Liczba punktów uzyskanych przez zdającego za rozwiązanie danego zadania praktycznego była średnią liczby punktów przyznanych przez obu oceniających członków komisji. Warunkiem dopuszczenia do części ustnej egzaminu prokuratorskiego było uzyskanie z części pisemnej co najmniej 120 punktów, na 180 możliwych do zdobycia.

W części ustnej egzaminu zdający rozwiązywali kazusy – łącznie 21 (po trzy z siedmiu dziedzin prawa i nauk pokrewnych objętych przedmiotem egzaminu). Oceny rozwiązania poszczególnych kazusów dokonali członkowie komisji będący specjalistami z danej dziedziny prawa, w systemie punktowym, w skali od 0 do 10 punktów. Warunkiem zaliczenia części ustnej egzaminu było uzyskanie przez zdającego co najmniej 10 punktów za rozwiązanie zestawu trzech kazusów z każdej grupy zagadnień objętej przedmiotem egzaminu.

Tabela nr 2. Najwyższe wyniki osiągnięte na egzaminie prokuratorskim w 2014 r.

Zakres egzaminu prokuratorskiego	Najwyższy osiągnięty wynik w punktach	Maksymalna liczba punktów możliwych do uzyskania
1	2	3
Prawo karne – część pisemna	60 (1 aplikant)	60

1	2	3
Prawo cywilne – część pisemna	60 (1 aplikant)	60
Prawo administracyjne – część pisemna	59 (2 aplikantów)	60
Część pisemna ogółem	172,5 (1 aplikant)	180
Część ustna ogółem	202 (3 aplikantów)	10
Najwyższa suma punktów z obydwu części egzaminu	372 (1 aplikant)	390

Podstawą ustalenia wyniku egzaminu prokuratorskiego, zgodnie z § 24 ust. 1 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1.3.2011 r. w sprawie przeprowadzania egzaminu sędziowskiego i prokuratorskiego (Dz.U. Nr 54, poz. 283), jest suma punktów uzyskanych przez zdającego za część pisemną i część ustną egzaminu. Wynik egzaminu ustala się według następującej skali:

- 1) powyżej 345 punktów – wynik celujący;
- 2) 295–345 punktów – wynik bardzo dobry;
- 3) 245–294 punktów – wynik dobry;
- 4) 195–244 punktów – wynik dostateczny;
- 5) poniżej 195 punktów – wynik niedostateczny.

Tabela nr 3. Oceny osiągnięte przez zdających egzamin prokuratorski w 2014 r. – w oparciu o sumę punktów uzyskanych zarówno z części pisemnej, jak i ustnej egzaminu.

Oceny	Celujący	Bardzo dobry	Dobry	Dostateczny	Niedostateczny
Aplikanci II rocznika aplikacji prokuratorskiej	15	28	2	–	1
Aplikanci ponownie zdający egzamin	–	1	–	–	–
Asystenci prokuratorów	–	1	–	1	–

Egzamin sędziowski

W dniach od 1.7.2014 r. do 13.8.2014 r. w Krakowie odbył się czwarty w historii Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury egzamin sędziowski, przy czym po raz drugi przystąpili do niego aplikanci KSSiP. Zadania na ten egzamin przygotował niezależny od Krajowej Szkoły, powołany przez Ministra Sprawiedliwości zespół, a sam egzamin przeprowadzała także niezależna od KSSiP komisja egzaminacyjna, również powołana przez Ministra Sprawiedliwości. Składającej się z 11 sędziów komisji przewodniczył sędzia Sądu Najwyższego *Kazimierz Klugiewicz*.

Zgodnie z art.32 ust. 1 ustawy z 23.1.2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r., poz. 1230 ze zm.), egzamin, składający się z części pisemnej i ustnej, rozpoczął się w ostatnim (trzydziestym) miesiącu

szkolenia aplikantów aplikacji sędziowskiej. Przystąpiło do niego: 104 aplikantów drugiego rocznika aplikacji sędziowskiej, 4 aplikantów pierwszego rocznika aplikacji sędziowskiej, którzy nie zdali go w 2013 r., 3 referendarzy sądowych, którzy przepracowali na tym stanowisku co najmniej 3 lata oraz 31 asystentów sędziów, legitymujących się co najmniej 4-letnim stażem pracy na tym stanowisku.

Tabela nr 1. Dane statystyczne dotyczące liczby osób, które w 2014 r. przystąpiły do egzaminu sędziowskiego oraz zdawalności

l.p.	Kategorie osób, które przystąpiły do egzaminu sędziowskiego	Liczba osób, które przystąpiły do egzaminu	Liczba osób, które zostały dopuszczone do części ustnej egzaminu	Liczba osób, które złożyły egzamin z wynikiem pozytywnym	Zdawalność
1.	Aplikanci II rocznika aplikacji sędziowskiej	104	98	97	93,27 %
2.	Aplikanci ponownie zdający egzamin	4	3	3	75 %
3.	Asystenci sędziów	31	15	9	29,03 %
4.	Referendarze sądowi	3	2	2	66,67 %
5.	Asystenci sędziów i referendarze sądowi – łącznie	34	17	11	32,35%
6.	Ogółem (1–4)	142	118	111	78,17 %

Oceny rozwiązania każdego zadania praktycznego, sporządzonego w ramach części pisemnej egzaminu, dokonali niezależnie od siebie dwaj członkowie komisji egzaminacyjnej, w systemie punktowym, z zastosowaniem skali od 0 do 60 punktów. Sprawdzane prace były zakodowane. Liczba punktów uzyskanych przez zdającego za rozwiązanie danego zadania praktycznego była średnią liczby punktów przyznanych przez obu oceniających członków komisji. Warunkiem dopuszczenia do części ustnej egzaminu sędziowskiego było uzyskanie z części pisemnej co najmniej 80 punktów, na 120 możliwych do zdobycia.

W części ustnej egzaminu zdający mieli do rozwiązania 21 kazuśw (po trzy z siedmiu dziedzin prawa objętych zakresem egzaminu). Oceny rozwiązania poszczególnych kazuśw dokonali członkowie komisji będący specjalistami z danej dziedziny prawa, w systemie punktowym, w skali od 0 do 10 punktów. Warunkiem zaliczenia części ustnej egzaminu było uzyskanie przez zdającego co najmniej 10 punktów za rozwiązanie zestawu 3 kazuśw z każdej dziedziny prawa.

Tabela nr 2. Najwyższe wyniki osiągnięte na egzaminie sędziowskim w 2014 r.

Zakres egzaminu sędziowskiego	Najwyższy osiągnięty wynik – w punktach	Maksymalna liczba punktów możliwych do uzyskania
Prawo karne – część pisemna	57,5 (3 aplikantów)	60
Prawo cywilne – część pisemna	58,5 (2 aplikantów)	60
Część pisemna ogółem	115 (1 aplikant)	120
Część ustna ogółem	209 (1 aplikant)	210
Najwyższa suma punktów z obydwu części egzaminu	316 (1 aplikant)	330

Podstawą ustalenia wyniku egzaminu sędziowskiego, zgodnie z §24 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 marca 2011 r. w sprawie przeprowadzania egzaminu sędziowskiego i prokuratorskiego (Dz.U. Nr 54, poz. 283), była suma punktów uzyskanych przez zdającego za część pisemną i ustną egzaminu. Komisja egzaminacyjna ustaliła wynik egzaminu zarówno w punktach, jak i ocenach, w zakresie od niedostatecznego do celującego (§ 24 ust. 2 ww. rozporządzenia).

Zgodnie z tą skalą:

- 1) powyżej 290 punktów - wynik jest celujący;
- 2) w granicach od 250 do 290 punktów - bardzo dobry;
- 3) w granicach od 210 do 249 punktów – dobry;
- 4) w granicach od 165 do 209 punktów – dostateczny;
- 5) poniżej 165 punktów – niedostateczny.

Tabela nr 3. Oceny osiągnięte przez zdających egzamin sędziowski w 2014 r. – w oparciu o sumę punktów uzyskanych zarówno z części pisemnej, jak i ustnej egzaminu

Kategorie zdających	Celujący	Bardzo dobry	Dobry	Dostateczny	Niedostateczny
Aplikanci II rocznika aplikacji sędziowskiej	38	45	13	1	7
Aplikanci ponownie zdający egzamin	2	1	0	0	1
Asystenci sędziów	0	2	4	3	22
Referendarze sądowi	1	0	1	0	1

XX Turniej Wiedzy Kryminalistycznej dla Aplikantów

W dniach **22.4.2014 r.** oraz **6. i 13.5.2014 r.** w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury przeprowadzone zostały eliminacje do XX Turnieju Wiedzy Kryminalistycznej dla Aplikantów. Turniej ten odbył się natomiast w dniach **28–30.5.2014 r.** w siedzibie Instytutu Ekspertyz Sądowych im. prof. dra Jana Sehna w Krakowie.

Laureatami tegorocznej, jubileuszowej edycji Turnieju zostali:

I miejsce – *Paweł Łapiński*, aplikant III rocznika aplikacji prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury;

II miejsce – *Katarzyna Szoltysik*, aplikantka II rocznika aplikacji prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury;

III miejsce – *Agata Rybczyńska*, aplikantka II rocznika aplikacji prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

W poszczególnych kategoriach najlepsze wyniki uzyskali:

- rozwiązanie testu teoretycznego z zakresu kryminalistyki, medycyny sądowej, psychiatrii i psychologii sądowej – *Agata Rybczyńska*,
- sporządzenie postanowień o zasięgnięciu opinii – powołaniu biegłego – *Paweł Łapiński*,
- przesłuchanie świadka-pokrzywdzonego – *Paweł Łapiński*,

W uroczystości ogłoszenia wyników Turnieju udział wzięli między innymi pierwszy zastępca prokuratora generalnego *Marek Jamrogowicz* oraz prokurator apelacyjny w Krakowie *Artur Wrona*.

Laureaci otrzymali nagrody ufundowane m.in. przez Ministra Sprawiedliwości, Prokuratora Generalnego, Prokuratora Apelacyjnego w Krakowie, Dyrektora Instytutu Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra Jana Sehna w Krakowie oraz Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Turniej Wiedzy Kryminalistycznej dla Aplikantów organizowany jest przez Instytut Ekspertyz Sądowych od 1995 r. Składa się on z dwóch części:

- 1) teoretycznej – w której wyłonieni w drodze eliminacji finaliści rozwiązują test sprawdzający ich wiedzę z zakresu kryminalistyki, medycyny sądowej, psychiatrii i psychologii sądowej oraz opracowują postanowienia o zasięgnięciu opinii – powołaniu biegłego;
- 2) praktycznej – w trakcie której przeprowadzają czynność procesową, jaką w tym roku było przesłuchanie świadka-pokrzywdzonego.

Po zakończeniu tegorocznej edycji Turnieju w auli Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury odbyło się otwarte dla wszystkich aplikantów spotkanie podsumowujące to wydarzenie, w trakcie którego członkowie jury omówili jego wyniki, a w szczególności zadanie praktyczne, i wskazali, w jaki sposób winno być prawidłowo przeprowadzone.

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury od 2011 r. aktywnie wspiera Instytut Ekspertyz Sądowych w przygotowywaniu Turnieju.

Wykłady gości Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

W dniu 9.6.2014 r. w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury gościł prezes Najwyższej Izby Kontroli *Krzysztof Kwiatkowski*, który wygłosił wykład pt. „Rola Najwyższej Izby Kontroli w demokratycznym państwie prawa”.

Natomiast **w dniu 7.7.2014 r.** aplikanci Krajowej Szkoły wysłuchali wykładu prof. nadzw. dra hab. *Zbigniewa Ćwiakalskiego* nt. „Czy warto być ministrem sprawiedliwości”.

Z kolei w dniu **14.7.2014 r.** Rzecznik Praw Obywatelskich dr hab. prof. UKSW *Irena Lipowicz* wygłosiła wykład dla aplikantów Krajowej Szkoły nt. „Główne wyzwania z zakresu praw człowieka z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich”.

Współpraca międzynarodowa

W dniach **26–28.5.2014 r.** w Omsenie i Pezinok na Słowacji odbyło się seminarium nt. „Promowanie międzynarodowej współpracy instytucji kształcących kadry wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich Grupy Wyszehradzkiej w zakresie kształcenia ustawicznego”. W wydarzeniu tym wzięli udział delegowani do Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury prokurator *Katarzyna Krysiak* i sędzia *Rafał Róžański*. Po zakończeniu seminarium odbyło się spotkanie robocze przedstawicieli instytucji kształcących kadry wymiaru sprawiedliwości i prokuratury państw Grupy Wyszehradzkiej, w trakcie którego omówiono możliwości rozwoju dalszej współpracy w ramach priorytetowych działań grupy V4.

Z kolei w dniach **2–13.6.2014 r.** w Warszawie i Białymstoku zorganizowana została pierwsza edycja programu wymiany EJTN dla sędziów i prokuratorów z państw członkowskich Unii Europejskiej. W jej ramach do Polski przyjechała pierwsza z trzech grup uczestników wymiany, którzy zdecydowali się odwiedzić nasz kraj. W jej skład wchodziło 17 sędziów i prokuratorów z różnych państw europejskich. W programie dwutygodniowej wizyty znalazły się spotkania w najważniejszych polskich instytucjach, w tym m.in. w Sądzie Najwyższym, Sejmie, Trybunale Konstytucyjnym i Prokuraturze Generalnej. Uczestnicy wymiany podczas tygodniowego pobytu w Białymstoku mieli również okazję zapoznania się z praktycznymi aspektami wykonywania w Polsce zawodu sędziego i prokuratora, goszcząc w tamtejszym Sądzie Okręgowym.

Natomiast w dniach **16–17.6.2014 r.** w Krakowie odbyło się międzynarodowe szkolenie nt. „Postępowanie w sprawach rozwodów transgranicznych w UE – wzmocnienie wzajemnego zrozumienia i współpracy”. Współorganizowane ono było przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury oraz francuską szkołę sędziowsko-prokuratorowską (ENM), a zajęcia prowadzone były w języku angielskim i polskim zarówno w formie wykładów, jak i warsztatów. W seminarium tym wzięło udział 51 uczestników z różnych państw członkowskich UE, a mianowicie z: Polski, Francji, Hiszpanii, Włoch, Bułgarii, Rumunii i Chorwacji, a także 9 ekspertów. W jego trakcie omówiono m.in. zagadnienia z zakresu: prawa rodzinnego porównawczego, małżeńskich ustrojów majątkowych, zobowiązań alimentacyjnych, współpracy sądowej w sprawach cywilnych oraz europejskich instrumentów współpracy sądowej w sprawach cywilnych (rozporządzenie Bruksela II i Rzym III).

W tych samych dniach, tj. **16–17.6.2014 r.**, i także w Krakowie odbyło się międzynarodowe szkolenie nt. „Prawo do rzetelnego postępowania w świetle art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności”. Zajęcia odbywały się w językach: angielskim i polskim, a miały formę wykładów oraz warsztatów. W seminarium tym, prowadzonym przez 4 ekspertów, wzięło udział 35 uczestników

z kilku państw członkowskich UE, a mianowicie z: Polski, Słowacji, Niemiec, Litwy, Włoch, Łotwy, Estonii i Czech. Podczas szkolenia omówiono m.in.: wpływ art. 6 EKPCz na polskie postępowanie karne, rzetelność postępowania dowodowego w sprawach karnych w świetle standardów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz standardy orzecznictwa ETPCz w odniesieniu do problematyki przewlekłości postępowania, dostępu do obrońcy oraz domniemania niewinności.

Porozumienia o współpracy

W dniu 13.5.2014 r. w siedzibie Najwyższej Izby Kontroli w Warszawie odbyło się spotkanie prezesa NIK *Krzysztofa Kwiatkowskiego* z dyrektorem Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury *Leszkiem Pietraszką* i zastępcą dyrektora KSSiP ds. aplikacji *Rafałem Dzyrem*.

W jego trakcie prezes NIK i dyrektor KSSiP podpisali porozumienie dotyczące współpracy w zakresie organizowania i prowadzenia szkoleń dla pracowników NIK oraz kadr sądownictwa i prokuratury. Celem porozumienia jest systematyczne podnoszenie wiedzy i umiejętności jego beneficjentów, a także promowanie jakości kształcenia i wymiana dobrych praktyk w tym zakresie.

W ramach tego przedsięwzięcia wykładowcy KSSiP będą uczyć kontrolerów NIK m.in. najnowszych technik przesłuchań (np. metodą opracowaną w akademii FBI w Quantico), natomiast pracownicy NIK będą szkolić sędziów i prokuratorów oraz aplikantów Krajowej Szkoły w zakresie pracy z dokumentami finansowymi.

Strony porozumienia zobowiązały się w szczególności do przedstawiania propozycji programów i tematów szkoleń, seminariów i konferencji, wymiany informacji na temat potrzeb szkoleniowych, doświadczeń związanych z działalnością szkoleniową, informowania o organizowanych konferencjach, seminariach i innych ważnych wydarzeniach, wzajemnego rekomendowania wykładowców, a także do wymiany publikacji własnych.

W ramach realizacji tego porozumienia prezes Najwyższej Izby Kontroli podczas wizyty w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury w dniu 9.6.2014 r. zadeklarował zamiar przyjęcia – jeszcze w 2014 r. – aplikantów aplikacji prokuratorskiej na praktyki we wszystkich delegaturach NIK.

W dniu 16.7.2014 r. w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbyło się spotkanie kierownictwa KSSiP z: podsekretarzem stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, generalnym inspektorem kontroli skarbowej, generalnym inspektorem informacji finansowej i pełnomocnikiem ministra finansów do spraw realizacji porozumienia z 30.1.2014 r. zawartego pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych, Ministrem Finansów oraz Prokuratorem Generalnym o współpracy w zakresie wypracowania systemowych rozwiązań w odniesieniu do przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej *Agnieszka Królikowską*, zastępcą dyrektora Departamentu Kontroli Skarbowej *Zbigniewem Stawickim*, zastępcą dyrektora Departamentu Ochrony Interesów Finansowych Unii Europejskiej *Urszulą Olędzką* oraz głównym specjalistą w Departamencie Kontroli Skarbowej *Januszem Makarowskim*.

W trakcie tego spotkania podsekretarz stanu w Ministerstwie Finansów *Agnieszka Królikowska* oraz dyrektor KSSiP *Leszek Pietraszko* podpisali porozumienie o współpracy pomiędzy Ministrem Finansów a Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury w zakresie organizowania i prowadzenia szkoleń dla kadr sądownictwa i prokuratury oraz pracowników i funkcjonariuszy urzędu obsługującego Ministra Finansów i jednostek podległych, a także promowania jakości kształcenia i wymiany dobrych praktyk.

Działalność wydawnicza

W maju 2014 r. zostały wydane kolejne publikacje z serii „Biblioteka Aplikanta”, a mianowicie:

- 1) Zbiór orzeczeń z zakresu prawa cywilnego procesowego wraz z komentarzami. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji – rozprawa i postępowanie dowodowe;
  - 2) Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego materialnego. Część ogólna wraz z komentarzami;
- oraz z serii „Metodyki” zatytułowane:
- 3) *Metodyka pracy prokuratora w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe*;
  - 4) *Metodyka zarządzania jednostkami wymiaru sprawiedliwości. Studium przypadku na przykładzie Sądu Rejonowego Katowice-Zachód w Katowicach*.

Natomiast w **czzerwcu 2014 r.** ukazały się: zeszyt nr 2(12)/2014 oraz zeszyt specjalny nr (13)/2014 Kwartalnika Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, skierowane do szeroko pojmowanych kadr wymiaru sprawiedliwości i prokuratury. Podobnie jak w poprzednich zeszytach Kwartalnika KSSiP – wydawanych regularnie od 2011 r. – również w zeszycie nr 2(12)/2014 znalazły się publikacje z zakresu różnych dziedzin prawa oraz kryminalistyki i nauk pokrewnych dotyczące kwestii związanych z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości i prokuratury. Natomiast wspomniany już zeszyt specjalny poświęcony został w całości projektowanym zmianom Kodeksu karnego.

Nadto w **III kwartale 2014 r.** kontynuowano prace związane z przygotowaniem do wydania kolejnych publikacji z serii „Biblioteka Aplikanta” oraz zeszytów tematycznych poświęconych znowelizowanemu Kodeksowi postępowania karnego, a do druku przekazano „Zbiór orzeczeń z zakresu postępowania karnego wraz z komentarzami. Postępowanie odwoławcze” oraz publikację rozpoczynającą serię „Pierwsza Wokanda”, zatytułowaną „Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku”.

Konferencje, szkolenia, wydarzenia

W dniu 25.4.2014 r. w Inowrocławiu w ramach cyklu „Oblicza Temidy” zorganizowana została pod patronatem Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury przez Stowarzyszenie Prawników „Temida” w Inowrocławiu oraz Zakład Prawa

Karnego i Postępowania Karnego Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszcy konferencja naukowa nt. „Współczesny wymiar sprawiedliwości. W kierunku zmian kodyfikacyjnych i ustrojowych”.

Z kolei **w dniu 6.5.2014 r.** przedstawiciele Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury wzięli udział w ogólnopolskiej studenckiej konferencji naukowej pt. „Wielka nowelizacja Kodeksu postępowania karnego – 1 lipca 2015 roku”, która odbyła się w auli Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Konferencja ta, objęta przez KSSiP patronatem honorowym, zorganizowana została przez Koło Naukowe Prawa Karnego Procesowego „Iustitia” Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W ramach trzech paneli studenci – członkowie Sekcji Postępowania Karnego Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Członkowie Koła Naukowego Prawa Karnego „Wokanda” Uniwersytetu Opolskiego oraz Członkowie Koła Naukowego Prawa Karnego Procesowego „Iustitia” Uniwersytetu Śląskiego – wygłosili referaty na tematy zmian w przepisach dotyczących: zatrzymania, poszerzenia zakresu uprawnień policji w postępowaniu przygotowawczym, roli prokuratora, tymczasowego aresztowania, aktu oskarżenia, przygotowania do rozprawy głównej, kontradiktoryjności w procesie karnym, sytuacji prawnej oskarżonego, postępowania dowodowego i dopuszczenia tzw. dowodów prywatnych, odszkodowania za niesłuszne skazanie oraz niesłuszne zastosowanie środków przymusu procesowego, zakazu *reformationis in peius*, reguł *ne peius* oraz kasacji.

Po zakończeniu każdego z paneli odbyła się dyskusja z udziałem prof. dra hab. *Kazimierza Zgryzka* oraz zaproszonych przez organizatorów gości, wśród których znaleźli się prokurator apelacyjny w Katowicach *Iwona Palka* oraz przedstawiciele Okręgowej Rady Adwokackiej w Katowicach, Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Tego samego dnia, tj. **6.5.2014 r.**, zastępca dyrektora KSSiP ds. aplikacji *Rafał Dzyr* wziął udział w konferencji nt. „System ochrony własności przemysłowej w Polsce a możliwości rozwoju gospodarczego”, która odbyła się w Sali Kolumnowej Sejmu RP. Przedstawił on system szkolenia kadr sądownictwa i prokuratury w Polsce, uwzględniający podnoszenie kwalifikacji sędziów i prokuratorów w zakresie ochrony własności przemysłowej i intelektualnej. Uczestnicy konferencji przyjęli rezolucję zawierającą postulat „wzmocnienia warunków kształcenia wyspecjalizowanych kadr dla prokuratury i sądownictwa, orzekającego w sprawach ochrony własności intelektualnej i przemysłowej w Polsce”, a także wyrażającą aprobatę dla przyjętego obecnie w Polsce systemu kształcenia sędziów i prokuratorów w ramach centralnej jednostki, którą jest Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury.

W dniach 14–16.5.2014 r. w Jesionce niedaleko Zielonej Góry odbyło się X, jubileuszowe, Ogólnopolskie Seminarium Kryminalistyczne nt. „Nauki sądowe wobec kontradiktoryjnego procesu”. W seminarium tym, zorganizowanym przy wsparciu Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury przez Prokuraturę Okręgową w Zielonej Górze, wzięli udział przedstawiciele prokuratur, sądów, policji, ABW, Straży

Granicznej, działacze Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego, biegli różnych specjalności, a także uznane autorytety akademickie z zakresu nauk sądowych.

Z kolei **w dniu 20.5.2014 r.** w Warszawie odbył się II Polski Kongres Sporów Sądowych, Mediacji i Arbitrażu 2014, zorganizowany przez Instytut Allerhanda pod patronatem honorowym m.in. Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

W dniach 25–28.5.2014 r. w Ośrodku Szkoleniowym KSSiP „Jurysta” w Jastrzębiej Górze odbyło się szkolenie dla asesorów prokuratur rejonowych odbywających pierwszy rok asesury. W szkoleniu wzięło udział 103 asesorów, w tym 65 absolwentów I rocznika aplikacji prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Szkolenie poświęcono przede wszystkim tematom zaproponowanym przez Prokuraturę Generalną, a mianowicie postępowaniu z materiałami niejawnymi i dowodami rzeczowymi oraz metodyce prowadzenia postępowań w sprawach o błąd w sztuce medycznej.

Ponadto odbył się 90-minutowy panel dyskusyjny, którego tematem było omówienie, czy i jak programy aplikacji ogólnej i prokuratorskiej przygotowują do zawodu asesora prokuratury oraz doświadczeń asesorów wynikających z wykonywania przez nich pracy w prokuraturach na terenie całego kraju. W debacie wzięli udział m.in. pierwszy zastępca prokuratora generalnego *Marek Jamrogowicz*, dyrektor Biura Kadr Prokuratury Generalnej *Krzysztof Kozdronkiewicz*, prokurator apelacyjny w Gdańsku *Ireneusz Tomaszewski*, wykonująca obowiązki w Wydziale ds. Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie *Monika Grajek* oraz zastępca dyrektora KSSiP ds. aplikacji *Rafał Dzyr*.

Nadto **w dniach 28–31.5.2014 r.** również w Jastrzębiej Górze odbyło się – przewidziane programem stażu referendarskiego przyjętym przez Radę Programową Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury – szkolenie dla aplikantów sędziowskich odbywających staż na stanowisku referendarza sądowego. W szkoleniu wzięło udział 62 aplikantów I rocznika aplikacji sędziowskiej.

Tematem zajęć była metodyka pracy sędziego i referendarza sądowego oraz etyka tych zawodów. Jeden z modułów poświęcono problemom, z jakimi w swojej pracy na stanowiskach referendarzy spotykają się aplikanci stażyści. Tematy wynikające z doświadczeń referendarzy sądowych zostały przez nich uprzednio zgłoszone.

Obydwa szkolenia przebiegały w miłej atmosferze, a z uwagi na to, że odbywały się one jedno po drugim, oprócz swojego waloru dydaktycznego stwarzały także absolwentom I rocznika aplikacji prokuratorskiej oraz aplikantom I rocznika aplikacji sędziowskiej okazję do spotkania się i wzajemnej wymiany doświadczeń zdobytych w ciągu kilku już miesięcy pracy na stanowiskach odpowiednio: asesorów prokuratury i referendarzy sądowych.

W dniu 29.5.2014 r. w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury odbyło się spotkanie Krajowej Rady Sądownictwa z kierownictwem Krajowej Szkoły. Uczestniczył w nim dyrektor Departamentu Sądów, Organizacji i Analiz Wymiaru

Sprawiedliwości Ministerstwa Sprawiedliwości *Waldemar Szmidt*. W trakcie spotkania przedstawione zostały najważniejsze informacje na temat organizacji i funkcjonowania Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, realizowanych zadań w zakresie szkoleń ustawicznych i współpracy międzynarodowej oraz szkolenia aplikantów Krajowej Szkoły, w tym dotyczące modelu aplikacji, zasad naboru i przebiegu szkolenia, z uwzględnieniem jego metod oraz zasad powoływania wykładowców, a także wyników przeprowadzonych w 2013 r. egzaminów sędziowskiego i prokuratorского.

Przedstawiciele Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury odpowiedzieli na pytania gości. Członkowie Krajowej Rady Sądownictwa przedstawili własne opinie i stanowiska odnoszące się do funkcjonowania Krajowej Szkoły, modelu aplikacji oraz prowadzonych szkoleń: wstępnego i ustawicznego.

Na zakończenie spotkania wiceprzewodniczący KRS *Piotr Raczkowski* wręczył dyrektorowi KSSiP *Leszkowi Pietraszce* medal Krajowej Rady Sądownictwa oraz wyraził wolę cyklicznych spotkań KRS z przedstawicielami KSSiP.

Goście wpisali się do księgi pamiątkowej Krajowej Szkoły, obejrzeni bazę szkoleniową i hotelową KSSiP oraz wzięli udział w zajęciach jednej z grup aplikacji sędziowskiej.

W dniach 9–10.6.2014 r. w Dębem Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, na wniosek i we współpracy z Urzędem Komisji Nadzoru Finansowego, zorganizowała szkolenie nt. „Wybrane aspekty prawne działalności otwartych funduszy emerytalnych, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień prywatnoprawnych dotyczących statusu prawnego wkładu emerytalnego zgromadzonego na rachunku członkowskim w otwartym funduszu emerytalnym”. Szkolenie, adresowane do sędziów orzekających w sprawach spadkowych, rodzinnych oraz w sprawach ubezpieczeń społecznych, cieszyło się dużym zainteresowaniem.

Z kolei **w dniach 10–11.06.2014 r.** odbyła się narada kierownictwa Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury z delegowanymi do KSSiP sędziami i prokuratorami.

W dniu 17.6.2014 r. w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbyło się spotkanie Prezydium Krajowej Rady Sądownictwa z kierownictwem Krajowej Szkoły. W jego trakcie omówione zostały projekty zmian legislacyjnych aktów normatywnych dotyczących Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz ich wpływ na funkcjonowanie, organizację i działalność Krajowej Szkoły. Zwrócono w szczególności uwagę na zagadnienia dotyczące: asesury sądowej, modelu aplikacji sędziowskiej według senackiego projektu zmiany ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, wpływu projektowanych zmian legislacyjnych na szkolenia ustawiczne i ich finansowanie, a także usytuowania Krajowej Szkoły w systemie organów państwowych.

Natomiast **w dniu 18.6.2014 r.** w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie gościli: prezes Sądu Apelacyjnego Arnhem-Leeuwarden (Holandia) *Fred van der Winkel* oraz sędzia tego sądu *Ruth van der Pol*, prezes Sądu Apelacyjnego Obwodu Lwowskiego *Petro Iwanowicz Kablak*, wiceprezes

Sądu Apelacyjnego Obwodu Lwowskiego *Bogdan Michajłowicz Hrynowiec* i sędzia tego sądu *Wołodimir Marianowicz Kobzar*, którym towarzyszyli prezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie *Krzysztof Sobierajski*, sędzia Sądu Apelacyjnego w Krakowie *Andrzej Struzik* oraz zatrudniony w tym sądzie asystent sędziego *Paweł Cyran*. Spotkali się oni z dyrektorem KSSiP *Leszkiem Pietraszką* i jego zastępcami: *Rafałem Dzyrem*, *Agnieszką Welenc* i *Jadwigą Fabrowską-Flisak*, a także z delegowanymi do KSSiP sędziami: *Magdaleną Jasińską* i *Izabelą Fountoukidis*.

W trakcie tego spotkania dyrektor KSSiP *Leszek Pietraszko*, zastępca dyrektora KSSiP ds. aplikacji *Rafał Dzyr* oraz zastępca dyrektora KSSiP ds. organizacyjnych *Agnieszka Welenc* zaprezentowali gościom podstawowe informacje o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. W szczególności przedstawiono prawną pozycję Krajowej Szkoły, jej ustawowe i statutowe zadania, organy i ich kompetencje oraz strukturę organizacyjną. Omówiono również realizowaną przez Krajową Szkołę działalność wydawniczą, system prowadzonych szkoleń ustawicznych, a także ogólne zasady i etapy szkolenia wstępnego, prezentując przy tym zasady naboru na aplikacje ogólną i specjalistyczne oraz przebieg tych aplikacji z uwzględnieniem stosowanych metod szkolenia. Zwrócono poza tym uwagę na obowiązujące w Polsce zasady dojścia do zawodu prokuratora i sędziego, akcentując istniejące w tym zakresie różnice.

Goście wyrazili swoje uznanie dla sposobu szkolenia aplikantów realizowanego przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury i przedstawili proces kształcenia sędziów i prokuratorów w ich krajach.

W dniach 26–27.6.2014 r. w Gdańsku odbyła się współorganizowana przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury oraz Sąd Okręgowy w Gdańsku konferencja nt. „Płacowe i pozapłacowe czynniki motywujące inicjatywę pracowników wymiaru sprawiedliwości”.

W dniu 27.6.2014 r. przeprowadzony został egzamin końcowy na zorganizowanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach studiach podyplomowych z zakresu retoryki i kreowania wizerunku dla prawników.

Na zakończenie wspomnieć należy, że **z dniem 23.6.2014 r.** uszczupleniu uległa obsada kadrowa Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, gdyż w związku z odwołaniem z delegowania, czynności w Krajowej Szkole z tą datą przestali wykonywać sędzia *Magdalena Jasińska* – główny specjalista w Biurze Dyrektora KSSiP – oraz sędzia *Bartłomiej Mikosz* – główny specjalista w Dziale Programów Ośrodka Szkolenia Wstępnego KSSiP.

Przegląd publikacji z wybranych czasopism prawniczych 2014 r. – cz. I

Andrzej Leciak*

Prawo i postępowanie cywilne

Adamus R., Umowa poręczenia a upadłość z możliwością zawarcia układu, PS, Nr 4.

Akińcza J., Roszczenie o zmianę nazwiska małżonka rozwiedzionego w ujęciu ochrony dóbr osobistych, MoP, Nr 6.

Banasik A., Sposób wyliczenia szkody z perspektywy biegłego sądowego, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Berek M., Poręczenie za dłużników solidarnych – uwagi na kanwie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2010 r., sygn. IV CSK 220/10, PS, Nr 5.

Bronowicka E., Najem pojazdu zastępczego – uwagi o sposobie ustalania stawek rynkowych czynszu najmu, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Cichomska M., Prawo obce w postępowaniu zabezpieczającym, PS, Nr 3.

Czajkowska-Dąbrowska M., Negotium gestio w zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i pokrewnymi, PS, Nr 2.

Czech T., Przedawnienie zabezpieczonej wierzytelności, MoP, Nr 1.

Czerny-Drożdżewo E., Zakaz publikacji jako zabezpieczenie powództwa w sprawach cywilnych skierowanych przeciwko prasie, PS, Nr 1.

Duda M., Dotacje udzielane przez państwowe osoby prawne, PiP, Nr 3.

Fik P., Staszczuk P., Inne wypadki zabezpieczenia – wybrane zagadnienia w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, PS, Nr 1.

Grela J., Podział guoad usum na tle ustawy o własności lokali, PS, Nr 2.

Grochowski M., Służebność przesyłu – problemy intertemporalne, MoP, Nr 1.

* Prokurator Prokuratury Krajowej w st. spoczynku, wykładowca KSSIP.

Grochowski M., Uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji i jego deficyty (studium przypadku), PiP, Nr 2.

Grzegorzczak P., Zaskarżalność odmowy sporządzenia dodatkowego opisu i oszacowania w egzekucji z nieruchomości (art. 951 KPC), MoP, Nr 3.

Haberko J., Prywatność pacjenta a sprzeciw na pobranie komórek, tkanek lub narządów post mortem, PiP, Nr 3.

Jagięła J., Skutki niewzięcia przez zainteresowanego udziału w postępowaniu nieprocesowym, PiP, Nr 3.

Janiszewska B., O zagadnieniach dowodowych w praktyce orzeczniczej, MoP, Nr 3.

Jankowska M., *Pawełczyk M.*, Wypowiedzenie umowy najmu w związku z koniecznością rozbiórki budynku, MoP, Nr 3.

Jaworski S., *Kołkowski J.*, Wybrane zagadnienia dotyczące informacji poufnych adwokata, MoP, Nr 5.

Jurzec-Jasiecka A., *Jasiecki A.*, Kurator dla osoby nieznanej z miejsca pobytu w postępowaniu cywilnym – wybrane zagadnienia, PS, Nr 4.

Kaliński M., Ograniczenie indemnizacji do podmiotów bezpośrednio poszkodowanych – w związku z nowelizacją art. 446 kodeksu cywilnego, PS, Nr 3.

Kłoda M., Zastosowanie zasad prawa międzyczasowego prywatnego do skutków zmiany wykładni przyjętej w orzecznictwie, PiP, Nr 2.

Knotz M., Powstanie prawa użytkowania wieczystego w wyniku zasiedzenia, MoP, Nr 4.

Kowalewska-Łaguna M., Dobrowolna sterylizacja w prawie polskim na tle prawnoporównawczym, PiP, Nr 1.

Krakowiak M., Sprzedaż lokalu na podstawie wyroku wydanego w trybie art. 16 ust. 1 ustawy o własności lokali, MoP, Nr 2.

Król M.Z., *Janicki B.*, *Kuszevska-Kłąb A.*, Hipoteka ustanowiona na ułamkowej części nieruchomości a powstanie hipoteki łącznej w kontekście wyroku TK z 10.7.2012 r., EP, Nr 5.

Królikowski M., Oświadczenie woli złożone pod przymusem, EP, Nr 6.

Książak P., Kilka uwag o przyroście (art. 965 k.c.), PS, Nr 1.

Kurnicki Ł., Miejsce wykonania umowy z art. 34 KPC w interpretacji Sądu Najwyższego – uwagi krytyczne, Iustitia, Nr 1.

Łazarska A., Szacowanie szkody za utratę możliwości korzystania z uszkodzonego pojazdu, PS, Nr 5.

Mamica M., Nieważny testament allograficzny – czy słuszna jest jego konwersja na testament ustny?, Pal., Nr 5–6.

May J., Stosowanie art. 162 k.p.c. do postanowień sądu w przedmiocie dopuszczenia dowodu w procesie cywilnym, PS, Nr 4.

Mianowana-Kubiak R., Przebieg postępowania egzekucyjnego z wierzytelności znajdującej się na bankowym rachunku wspólnym, Pal., Nr 5–6.

Monkiewicz A., Wspólny rachunek bankowy – ograniczenia podmiotowe oraz skutki ustalenia wielkości udziałów współposiadaczy dla potrzeb postępowania egzekucyjnego, PS, Nr 4.

Muliński M., Zasada minimalnej uciążliwości zabezpieczenia, MoP, Nr 6.

Nestorowicz M., Odpowiedzialność cywilna Kościoła katolickiego za molestowanie małoletnich przez księży (prawo USA i prawo polskie), PS, Nr 1.

Odrowska-Stasiak M., Pojęcie wykładni wyroku i podmiot uprawniony do jej dokonania na gruncie postępowania cywilnego, MoP, Nr 1.

Odrowska-Stasiak M., Wykładnia czynności decyzyjnych organów procesowych w postępowaniu cywilnym, PS, Nr 4.

Pawlaczyk B., Zwrot pisma przygotowawczego złożonego z naruszeniem art. 207 § 3 KPC. Uwagi praktyczne, MoP, Nr 1.

Politowicz K.A., Kurator „procesowy” czy kurator „dla doręczeń” – uwagi na tle art. 143–144 KPC, MoP, Nr 3

Popiótek W., Odestanie w prawie prywatnym międzynarodowym, SPP, Nr 1.

Rysiak P., Cywilnoprawna odpowiedzialność nabywcy zorganizowanej części przedsiębiorstwa w świetle art. 55⁴ KC, MoP, Nr 2.

Saffjan M., O różnych metodach oddziaływania horyzontalnego praw podstawowych na prawo prywatne, PiP, Nr 2.

Sieczych A., Skuteczność zabezpieczenia wierzytelności zastawem rejestrowym wobec obrotu międzynarodowego, EP, Nr 2.

Sieradzka M., Opłaty za przyjęcie towaru do sprzedaży – aspekty praktyczne stosowania i egzekwowania, MoP, Nr 6, dodatek.

Sikorska-Lewandowska A., Charakter prawny uchwały właścicieli lokali, PS, Nr 6.

Stangret-Smoczyńska A., Zmiana statusu prawnego właściciela nieruchomości obciążonej hipoteką – uwagi na tle zmian treści hipoteki, PS, Nr 6.

Sutor J., Sytuacja prawna nieruchomości dyplomatycznych i konsularnych, Pal., Nr 7–8.

Szlęzak A., Czy zawezwanie do próby ugodowej przerywa bieg przedawnienia?, PS, Nr 6.

Szlęzak A., Roszczenie o zapłatę kary umownej po odstąpieniu od umowy – uwagi na tle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 2012 r., PS, Nr 2.

Świeczkowski J., Postępowanie wykonawcze w sprawach cywilnych, PiP, Nr 2.

Świeczkowski R., Ochrona dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym – czy nie nadmierna?, PS, Nr 2.

Świerczyński M., Łączniki, SPP, Nr 1.

Tarkowski M., Charakter cywilnoprawny umownego postanowienia uzależniającego skuteczność umowy od zgody organu spółki kapitałowej, będącej jej stroną, MoP, Nr 2.

Uchnast S., Odszkodowanie za najem pojazdu – kto na tym korzysta, a kto traci?, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Wilejczyk M., Nadużycie zarzutu przedawnienia przez dłużnika czy nieuwzględnienie upływu przedawnienia ze względu na szczególne okoliczności leżące po stronie wierzyciela – uwagi de lege ferenda, MoP, Nr 5.

Wojewoda M., Prawo właściwe dla dokonania czynności prawnej oraz dla oceny jej dopuszczalności, SPP, Nr 1.

Zbiegień-Turowańska A., Stosowanie ustawy deweloperskiej przez spółdzielnie mieszkaniowe, PS, Nr 1.

Zembrzusi T., Odwoławczy charakter skargi na orzeczenie referendarza sądowego, MoP, Nr 3.

Zygmunt B., Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, Iustitia, Nr 1.

Prawo i postępowanie karne

Bałandynowicz A., Reformowanie sprawiedliwości karnej – od modelu izolacyjnego i segregacyjnego do probacji (część I), Probacja, Nr I.

Bałandynowicz A., Reformowanie sprawiedliwości karnej – od modelu izolacyjnego i segregacyjnego do probacji (część II). Probacja, Nr II.

Berek M., Poręczenie za dłużników solidarnych – uwagi na kanwie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2010 r., sygn. IV CSK 220/10, PS, Nr 5.

Bieńkowska E., Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym – nowe standardy Unii Europejskiej, PiP, Nr 4.

Bieńkowska E., Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji prawa karnego, Prok. i Pr., Nr 3.

Błachnio A., Pozytywne uwarunkowania dobrowolnego poddania się odpowiedzialności w kodeksie karnym skarbowym (część 2), Prok. i Pr., Nr 5.

Chmielewska A., Rola kuratora sądowego w relacji z dozorowanymi – sprawcami przestępstw, Probacja, Nr I.

Cholewicki J., Restrykcyjność polskiego modelu karnego skarbowego, Prok. i Pr., Nr 4.

Ciechorski J., Niedopuszczalność udzielenia przepustki podczas internacji psychiatrycznej, PiP, Nr 6.

Cywiński A., Stosunki pomiędzy rodzicami i dziećmi w perspektywie historyczno-prawnej, Probacja, Nr I.

Derlatka D., Posłuszeństwo normom prawnym, Prok. i Pr., Nr 1.

Derlatka M., Nowa (stara) regulacja obrony koniecznej, PiP, Nr 6.

Derlatka M., Wartość szkody jako wyznacznik społecznej szkodliwości czynu, Pal., Nr 7–8.

Drajewicz D., Gwarancje listu żelaznego, Prok. i Pr., Nr 3.

Drajewicz D., List żelazny a zasady karnoprosesowe, Prok. i Pr., Nr 4.

Drajewicz D., List żelazny w ustawodawstwach państw niemieckojęzycznych, Prok. i Pr., Nr 2.

Drajewicz D., Nieobecność oskarżonego na rozprawie głównej (art. 376 k.p.k.), Prok. i Pr., Nr 5.

Drajewicz D., Nieobecność oskarżonego na rozprawie głównej (art. 377 k.p.k.), Prok. i Pr., Nr 7–8.

Drajewicz D., Ocena opinii biegłego w postępowaniu karnym, PS, Nr 6.

Drajewicz D., Zaskarżalność listu żelaznego, PiP, Nr 4.

Drózd T., Podstawowe środki systemu ochrony prawnej w razie naruszenia zobowiązania na gruncie konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej umowie sprzedaży, PS, Nr 5.

Drózd T., Okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną z powodu braku bezprawności lub braku winy w międzynarodowym prawie karnym, EP, Nr 5.

Duży J., Kompetencja sądu karnego do ustalenia kwoty uszczuplonego podatku, Prok. i Pr., Nr 1.

Fik P., Art. 505 (29a) KPC na tle nowelizacji z 10 maja 2013 r. – uwag kilka, PS, Nr 5.

Filipczak M., Usiłowanie przestępstw abstrakcyjnego narażenia na niebezpieczeństwo, Prok. i Pr., Nr 2.

Goss M., Cofnięcie aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego, Prok. i Pr., Nr 3.

Góralski P., Środki zabezpieczające a zakaz reformationis in peius, Prok. i Pr., Nr 2.

Góralski P., Zagadnienie odpowiedniego stosowania dyrektyw wymiaru kary do środków zabezpieczających (art. 56 kodeksu karnego), PS, Nr 2.

Górecki P., Postępowanie w sprawach nieletnich po nowelizacji z 2013 r., PS, Nr 5.

Herbowski P., Badanie poligraficzne – metoda wykrywania kłamstwa czy weryfikacji wersji śledczych?, EP, Nr 4.

Ilnicki M., Prawo do bycia zapomnianym w kontekście „postznieślawiającej” informacji w sieci Internet, Pal., Nr 1–2.

Jagusz D., Z dziejów francuskiego modelu instytucji prokuratora na ziemiach polskich, Prok. i Pr., Nr 4.

Jasiński W., Uwagi o trybie ścigania przestępstwa zgwałcenia, Prok. i Pr., Nr 1.

Kaczorkiewicz D., Właściwość z przekazania sprawy karnej, PS, Nr 4.

Karaźniewicz J., Uprawnienia osób najbliższych w razie śmierci pokrzywdzonego, Prok. i Pr., Nr 3.

Karczmarska D., Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, Prok. i Pr., Nr 1.

Kardas P., Etyczne i proceduralne determinanty pełnienia funkcji sędziego, obrońcy i oskarżyciela w kontradiktoryjnym procesie karnym, Pal., Nr 3–4.

Kardas P., Kilka uwag o funkcji i znaczeniu etycznych i deontologicznych standardów wykonywania zawodów prawniczych, Pal., Nr 1–2.

Kąsowska O., Możliwości zobowiązania skazanego do podjęcia leczenia odwykowego, terapeutycznego, oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Metody prowadzenia terapii, programów korekcyjno-edukacyjnych, profilaktycznych, Probacja, Nr 1.

Klejnowska M., Posiedzenie przygotowawcze sądu karnego przed rozprawą, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Kmieciak R., O przyczynach i skutkach kasacji Prokuratora Generalnego z powodu braku skargi uprawnionego oskarżyciela, Prok. i Pr., Nr 1.

Kmieciak R., O restryktywnym ujęciu przesłanek prowokacji policyjnej polemicznie, Prok. i Pr., Nr 3.

Koper R., O nowej formie konsensualizmu w procesie karnym (art. 338a i 343a k.p.k.), *Pal.*, Nr 7–8.

Koper R., Stosowanie aresztowania wobec świadka w procesie karnym, *Prok. i Pr.*, Nr 5.

Kosowska-Korniak E., Prawnoprocesowe aspekty tajemnicy dziennikarskiej, *Prok. i Pr.*, Nr 2.

Kotowski W., Ochrona środowiska w ustawodawstwie pozakodeksowym (część 1), *Prok. i Pr.*, Nr 5.

Kotowski W., Ochrona środowiska w ustawodawstwie pozakodeksowym (część 2), *Prok. i Pr.*, Nr 6.

Kowalski S., Przestępstwo niewykonania orzeczenia zobowiązującego do wypłaty wynagrodzenia za pracę lub innego świadczenia ze stosunku pracy, *MoPr*, Nr 6.

Krakowiak D., Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwami określonymi w prawie autorskim, *Prok. i Pr.*, Nr 6.

Kruszyński P., *Zbrojewska M.*, Nowy model postępowania karnego ukształtowany nowelą do k.p.k. z 27 września 2013 r., *Pal.*, Nr 1–2.

Kuczyńska H., Instytucja „proofing of witnesses” przed międzynarodowymi trybunałami karnymi, *Pal.*, Nr 7–8.

Kulesza C., Rola prokuratora w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego, *Prok. i Pr.*, Nr 4.

Kulesza J., Prawo karne w wirtualnych światach, *PiP*, Nr 5.

Kulesza J., Prawnokarna ochrona wolności jednostki w kontekście zasad teorii kryminalizacji, *Prok. i Pr.*, Nr 6.

Kwieciński A., Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia (art. 164 § 2 k.k.w.) w procesie społecznej readaptacji skazanych, *Probacja*, Nr I.

Kwieciński A., Stosowanie warunkowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności w kontekście decyzji o wykonywaniu postpenalnego środka zabezpieczającego z art. 95a k.k., *Probacja*, Nr II.

Lachowski J., Ocena projektowanych zmian art. 9 k.k., *PiP*, Nr 1.

Leszczyńska A., Badania poligraficzne w nadzorze osób skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, *Probacja*, Nr II.

Lewczyk P., Problematyka odsetek w postępowaniu karnym skarbowym, *Prok. i Pr.*, Nr 2.

Lewoc M., Zadania resortu sprawiedliwości w nowym Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020, *Probacja*, Nr I.

Liżyńska K., *Żylińska J.*, Postępowanie mediacyjne w sprawach z oskarżenia prywatnego, *PiP*, Nr 1.

Łagodziński S., Przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka (art. 155 k.k.). Rozważania teoretyczne i praktyka ścigania, *Prok. i Pr.*, Nr 7–8.

Łuczynski P., Zakres zakazu reformationis in peius w postępowaniu ponownym w kontekście kary, środków karnych, środków związanych z poddaniem sprawcy próbie, *PS*, Nr 4.

- Malinowski A.*, Kłamstwo a fałszywe zeznanie, EP, Nr 5.
- Matolepszy A., Piechota B.*, Zaskarżalność postanowienia o przedstawieniu za-
rzutów – uwagi polemiczne, Prok. i Pr., Nr 2.
- Maraszek M.*, Obrońca w postępowaniu w sprawach nieletnich, Pal., Nr 5–6.
- Matras J.*, Niektóre regulacje tymczasowego aresztowania w znowelizowanym
kodeksie postępowania karnego, Prok. i Pr., Nr 4.
- Morgała D.*, Zezwolenie na ujawnienie wizerunku osoby, przeciwko której toczy
się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, PS, Nr 2.
- Nawój-Śleszyński A.*, Rola środków penalnych związanych z poddaniem sprawy
próbie w kształtowaniu rozmiarów populacji więziennej w Polsce, Probacja, Nr II.
- Nowak-Chrzęszczyk B.*, Ochrona prywatności ofiar przemocy seksualnej na
przykładzie sądów Gacaca w Rwandzie, Prok. i Pr., Nr 6.
- Olszewski R.*, Oskarżenie wzajemne w polskim procesie karnym, PS, Nr 2.
- Orkiszewska D.*, O rzekomej „prawomocności” postanowień w przedmiocie środ-
ków zapobiegawczych, PS, Nr 1.
- Pawelec K.J.*, Zatrzymanie w ujęciu znowelizowanego kodeksu postępowania
karnego, PS, Nr 6.
- Pawelec Sz.*, Wadliwość opinii biegłego w procesie karnym jako pochodna błę-
dów zawartych w postanowieniu o jej dopuszczeniu, Prok. i Pr., Nr 4.
- Pietrzykowski M.*, Prewencja zachowań naruszenia tajemnicy bankowej w świe-
tle własnej analizy empirycznej, Probacja, Nr I.
- Pilarska-Gumna M.*, Wybrane problemy inicjowania kontroli kasacyjnej w pro-
cesie karnym w świetle prawa dostępu do sądu, EP, Nr 1.
- Pohl Ł.*, Strona podmiotowa pomocnictwa w kodeksie karnym z 1997 r. (o po-
trzebie nowelizacji art. 18 § 3 k.k.), PiP, Nr 7.
- Polak B.*, Materialnoprawne przesłanki orzekania odpowiedzialności posiłko-
wej, Prok. i Pr., Nr 3.
- Politowicz K.A.*, Problem wykonania kary łącznej grzywny (w świetle uchwały
Sądu Najwyższego), PiP, Nr 3.
- Politowicz K.A.*, Zatarcie skazania w przypadku śmierci beneficjenta nawiązki,
Probacja, Nr I.
- Postulski K.*, Odwołanie odroczenia i przerwy w wykonaniu kary pozbawienia
wolności, Pal., Nr 5–6.
- Postulski K.*, Umorzenie grzywny oraz innych należności sądowych, Prok. i Pr., Nr 5.
- Prejsnar-Szatyńska S.*, Problem uzasadnienia kary – analiza filozoficzna, Pro-
bacja, Nr II.
- Pudo T.*, Wymierzenie dwóch lub więcej kar pozbawienia wolności, które ska-
zany ma odbyć kolejno, jako przesłanka odbywania kary w systemie dozoru elek-
tronicznego, Probacja, Nr I.
- Radecki W.*, Ochrona środowiska w znowelizowanym czeskim kodeksie kar-
nym, PiP, Nr 3.
- Ratajczak M.*, Czynności pedofilskie – ujęcie prawne i kryminologiczne, Prok.
i Pr., Nr 2.

Razowski T., Materialne oraz procesowe aspekty orzekania w przedmiocie wydania wyroku łącznego na tle uregulowań kodeksu karnego skarbowego, Prok. i Pr., Nr 5.

Razowski T., Zgłoszenie się (ujęcie) sprawcy, wobec którego prowadzono postępowanie w stosunku do nieobecnych, Prok. i Pr., Nr 1.

Reszpondek-Marcisz D., Pojęcie przemocy na gruncie Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie a przestępstwo z art. 207 § 1 k.k., Probacja, Nr I.

Rogoziński P., Jawność posiedzeń sądowych w procesie karnym de lege lata i w świetle nowych uregulowań, EP, Nr 3.

Siwek K., Dziesięć mitów w myśleniu o wykładni art. 60 par. 3 kodeksu karnego, PS, Nr 4.

Siwicki M., Pojęcie prasy i przestępstwa prasowego, Prok. i Pr., Nr 1.

Skrobotowicz G.A., Mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie, Prok. i Pr., Nr 3.

Stefańska B.J., Przedawnienie w hiszpańskim prawie karnym, Prok. i Pr., Nr 1.

Stefański R.A., Zasadność kontrawencjonalizacji prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu niemechanicznego, Prok. i Pr., Nr 4.

Stefański R.A., Krąg podmiotów uprawnionych do zaskarżania postanowień o zaniechaniu ścigania karnego w świetle nowych uregulowań, Prok. i Pr., Nr 2.

Stefański R.A., Zażalenie na beczynność w zakresie rozpoznania zawiadomienia o przestępstwie, Prok. i Pr., Nr 6.

Stopka K., Uwagi na temat charakteru prawnego państwowej kompensaty dla ofiar przestępstw, PiP, Nr 7.

Stromczyński B., Biały wywiad w praktyce pracy organów ścigania na przykładzie wykorzystania serwisów społecznościowych, Prok. i Pr., Nr 5.

Stryszowski P., Bieńkuński J., Wykorzystanie i znaczenie ekspertyz wariograficznych. Studium przypadku, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Strzelecki M., O kryminalistycznych aspektach wyłudzenia płatności bezpośrednich i uzupełniających w świetle badań aktowych, Prok. i Pr., Nr 6.

Sygit B., Nowa pozycja prokuratora w świetle zmian w kodeksie postępowania karnego, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Szczepaniec M., Wybór optymalnej kary w świetle sądowych dyrektyw wymiaru kary, Prok. i Pr., Nr 3.

Szymanowski T., Skazania na bezwzględne kary pozbawienia wolności jako następstwo nieefektywnej polityki karnej, PiP, Nr 4.

Tokarczuk D., Nieumyślność w świetle propozycji nowelizacji Kodeksu karnego, Pal., Nr 1–2.

Trocha O., Prawnokarne spojrzenie na zjawisko krzywdzenia dzieci, EP, Nr 1.

Tymiński R., O powoływaniu lekarzy medycyny sądowej jako biegłych sądowych w sprawach karnych o tzw. błąd w sztuce medycznej, PS, Nr 2.

Wal K., Konieczność nowelizacji części ogólnej Kodeksu wykroczeń, Prok. i Pr., Nr 3.

Wassermann W., Zakaz kumulacji ról pokrzywdzonego i oskarżonego w postępowaniu karnym, Prok. i Pr., Nr 1.

Widacki J., Obrońca wobec dowodu z badań DNA, Pal., Nr 1–2.

Witkowska K., Tłumacz w postępowaniu karnym, Prok. i Pr., Nr 1.

Włodkowski O., O przestępstwach skarbowych i wykroczeniach skarbowych w zakresie podatku od wydobycia niektórych kopalin polemicznie, Prok. i Pr., Nr 2.

Włodkowski O., Przepisy karne ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy – uwagi „de lege lata” i propozycje „de lege ferenda”, MoPr, Nr 2.

Wróbel K., Audyt śledczy – odpowiedzialność za rzetelność sprawozdania finansowego na gruncie ustawodawstwa polskiego, EP, Nr 5.

Wróbel K., Funkcjonowanie white collar crime w Polsce na tle wybranych obcych porządków prawnych, EP, Nr 2.

Wróbel K., Kreatywna księgowość na tle najczęściej popełnianych przestępstw gospodarczych, EP, Nr 1.

Wróbel K., Rodzaje oraz podstawowe techniki oszustw księgowych, EP, Nr 3.

Wróbel K., Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych, EP, Nr 4.

Zajac D., Głosowanie nad winą oskarżonego a zasada in dubio pro reo, Pal., Nr 7–8.

Zdrojewska M., *Małolepszy A.*, Obiektywna podatność podejrzanego na pokrzywdzenie w procesie karnym, PS, Nr 5.

Zielinko I., Bezpośredniość jako element definicji pokrzywdzonego w procesie karnym, PS, Nr 4.

Zimna M., Medyczne aspekty wykonywania badań podejrzanego i osoby zatrzymanej, EP, Nr 6.

Znamierowski J., O mankamentach instytucji odpowiedzialności posiłkowej w prawie karnym skarbowym, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Znamierowski J., Prawnokarna ochrona funkcjonowania państwa przed sabotażem komputerowym, EP, Nr 4.

Żak P., Odpowiedzialność karna za przemyt narkotyków poza obszarem Unii Europejskiej, Prok. i Pr., Nr 4.

Żbikowska M., Pokrzywdzony w formach stadialnych przestępstwa, Prok. i Pr., Nr 5.

Żbikowska M., Pokrzywdzony w formach zjawiskowych przestępstwa, Prok. i Pr., Nr 6.

Prawo pracy i ubezpieczeń

Całka E., Zwolnienia działaczy związkowych z obowiązku świadczenia pracy, MoPr, Nr 4.

Cudowski B., O modyfikacji długości okresu wypowiedzenia i zwolnieniu pracownika z obowiązku świadczenia pracy, MoPr, Nr 6.

Dral A., Podstawowe kryteria różnicowania statusu prawnego pracowników zarządzających w imieniu pracodawcy zakładem pracy, MoPr, Nr 3.

Klucz D., Analiza pojęcia osoby zajmującej stanowisko kierownicze w sektorze bankowym w świetle norm prawa prac, MoPr, Nr 6.

Kulig K., Aksjologia „zakazu pracy” w niedziele i święta w kontekście nowelizacji Kodeksu pracy, MoPr, Nr 6.

Latos M., Przepisy o czasie pracy wobec prognoz demograficznych, MoPr, Nr 2.

Lewandowski M., Ochrona pracownika przed dyskryminacją w polskim prawie pracy, Pal., Nr 3–4.

Ludera-Ruszel A., Ruchomy czas pracy – szansa czy zagrożenie dla pracowników, MoPr, Nr 1.

Łazarska A., Odszkodowanie za najem pojazdu zastępczego w praktyce sądowej, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Markiewicz K., Kilka uwag w związku z postępowaniami o odszkodowanie z tytułu najmu pojazdów zastępczych, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Mazurczak-Jasińska E., O możliwości stosowania regulacji Kodeksu pracy dotyczących szczególnej ochrony trwałości zatrudnienia w pracowniczych stosunkach służbowych, MoPr, Nr 7.

Miętek A., Zaangażowanie pracowników w spółce europejskiej – uwagi „de lege ferenda”, MoPr, Nr 7.

Musiata A., Kontrowersje wokół wymogu „oparcia na ustawie” porozumienia zbiorowego jako źródła prawa pracy w rozumieniu art. 9 § 1 k.p., PiP, Nr 4.

Musiata A., Prawna problematyka świadczenia pracy przez samozatrudnionego ekonomicznie zależnego, MoPr, Nr 2.

Orlicki M., Szkoda i odszkodowanie, zasady i wyjątki – wnioski z uchwał SN wydanych na wniosek Rzecznika Ubezpieczonych, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Orłowski G., Elektroniczny rozkład czasu pracy – światełko w tunelu czy przyśpadek, MoPr, Nr 4.

Prusinowski P., Minimalne odszkodowanie przysługujące pracownikowi objętemu zakazem konkurencji po ustaniu stosunku pracy, MoPr, Nr 4.

Prusinowski P., Relacje zachodzące między podstawowymi pojęciami ubezpieczenia społecznego rolników, PS, Nr 2.

Sadlik R., Dopuszczalność wcześniejszego rozwiązania umowy o zakazie konkurencji po ustaniu zatrudnienia, MoPr, Nr 3.

Sadlik R., Kwestionowanie wysokości wynagrodzenia pracownika przez ZUS, MoPr, Nr 5.

Sobczyk A., Aktywność prywatna i zarobkowa pracownika a urlop wychowawczy, MoPr, Nr 1.

Sowińska M., Stosunek pracy jako podstawa zatrudnienia sędziów w Polsce – dylematy prawne, MoPr, Nr 3.

Strzałkowski P., Wybrane zagadnienia dotyczące utworów pracowniczych, MoPr, Nr 4.

Szewczyk H., Układ zbiorowy pracy jako źródło dyferencjacji warunków zatrudnienia, MoPr, Nr 5.

Sztych Ł., Ocena skuteczności nakazu płatniczego państwowego inspektora pracy, MoPr, Nr 7.

Świątkowski A.M., Wartość praw majątkowych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, Pal., Nr 1–2.

Tyc A., Sposoby przerzucania ciężaru dowodu w prawie pracy (wybrane zagadnienia), PiP, Nr 6.

Walczak K., Autonomiczne źródła prawa dotyczącego wynagradzania, MoPr, Nr 1.

Walczak K., Staż pracy jako podstawa różnicowania wynagrodzenia pracowników – teoria i praktyka, MoPr, Nr 3.

Watachowska M., Odszkodowanie za najem pojazdu zastępczego, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Wawszczak P., Refundacja wydatków na najem pojazdu zastępczego z perspektywy Rzecznika Ubezpieczonych, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Witoszko W., Ochrona stosunku służbowego w razie niezdolności do służby funkcjonariusza Policji, MoPr, Nr 4.

Wujczyk M., Podstawy whistleblowingu w polskim prawie pracy, PS, Nr 6.

Zajac-Rzosińska M., Zdun-Załęska K., Dopuszczalność rozwiązania umowy o zakresie konkurencji po ustaniu stosunku pracy, MoPr, Nr 7.

Ziemiak M.P., Zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego z perspektywy ubezpieczycieli, Iustitia, Nr 1, dodatek.

Żołyński J., Strajk i inne akcje protestacyjne w praktyce przedsiębiorstw, MoPr, Nr 5.

Prawo gospodarcze

Bałos I., O potrzebie utworzenia stałego sądu polubownego do spraw własności przemysłowej, PPH, Nr 2.

Bałos I., Reklama porównawcza jako czyn nieuczciwej konkurencji w orzecznictwie polskich sądów, MoP, Nr 6, dodatek.

Bartosiak J., Strona internetowa jako aport – zagadnienia praktyczne, PPH, Nr 4.

Biedrawa P., Możliwość stwierdzenia nieważności umowy spółki z o.o. (statutu spółki akcyjnej) na podstawie art. 58 KC po upływie pięciu lat od rejestracji spółki, MoP, Nr 6.

Bodnar A., Ploszka A., CSR a prawa człowieka – monitorowanie przestrzegania standardów społecznej odpowiedzialności biznesu przez spółki, PPH, Nr 4.

Brysiewicz K., Staszewski D., Podjęcie uchwały w sprawie nieobjętej porządkiem obrad i stwierdzenie nieważności uchwały w części, MoP, Nr 1, dodatek.

Brysiewicz K., Zasady odpowiedzialności beneficjentów za nieprawidłowości w realizacji projektów współfinansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2007–2013, MoP, Nr 3.

Czekaj J., Krajewski D., Umowy pożyczek udzielane w spółkach z o.o., MoP, Nr 1, dodatek.

- Czub K.*, Prawne aspekty twórczości racjonalizatorskiej, PiP, Nr 6.
- Dąbrowski T.*, Upadłość spółdzielni, EP, Nr 4.
- Dudek P.*, Zapachowe znaki towarowe – prawo i praktyka, Pal., Nr 5–6.
- Dworek D.*, Udziały/akcje w majątku wspólnym małżonków, MoP, Nr 1, dodatek.
- Frelak P.*, *Szymański K.*, Możliwość dochodzenia roszczeń z art. 299 KSH przez cesjonariusza, MoP, Nr 1, dodatek.
- Giaro M.*, Transakcje tzw. sprzedaży kuponów w ramach zakupów grupowych, PPH, Nr 3.
- Giesen B.*, Przedmiot ochrony przewidzianej ustawą o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, MoP, Nr 6, dodatek.
- Grykiel J.*, Wniesienie aportu do spółki z o.o., PPH, Nr 4.
- Gurgul S.*, Geneza, zasady i podstawowe instytucje prawa upadłościowego, cz. I, EP, Nr 6–9.
- Gurgul S.*, Instytucja gwarancji ubezpieczeniowej w postępowaniu upadłościowym stron stosunku gwarancji – cz. I, MoP, Nr 3.
- Gurgul S.*, Instytucja gwarancji ubezpieczeniowej w postępowaniu upadłościowym stron stosunku gwarancji – cz. II, MoP, Nr 4.
- Jastrzębski J.*, Oświadczenia i zapewnienia (representations and warranties) a wady oświadczenia woli, PPH, Nr 1.
- Jastrzębski J.*, W sprawie wygaśnięcia mandatu członka zarządu spółki akcyjnej – uwagi na tle art. 369 § 4 k.s.h., PPH, Nr 4.
- Kępiński M.*, Stosunek art. 3 ust. 1 ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji do szczególnych deliktów nieuczciwej konkurencji, MoP, Nr 6, dodatek.
- Kolasiński M.*, Wniosek współnika do sądu o zobowiązanie do udostępnienia dokumentów i informacji, MoP, Nr 1, dodatek.
- Kosikowski C.*, Potrzeba i koncepcja nowego prawa działalności gospodarczej, PiP, Nr 7.
- Kozarzewska P.*, *Wawrzonek M.*, Rozwiązania umowy o pracę z członkiem zarządu spółki z naruszeniem prawa, MoP, Nr 1, dodatek.
- Kozub G.*, Wyjątkowe i niezależne okoliczności niewypłacalności osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej, EP, Nr 3.
- Kulgawczuk D.*, Uchylenie uchwały zgromadzenia współników naruszającej zasady współżycia społecznego, MoP, Nr 1, dodatek.
- Kwaśnicki R.L.*, *Frelak P.*, Konstytucyjny charakter wyroku stwierdzającego nieważność uchwały zgromadzenia spółki kapitałowej/zasady zaskarżania uchwał zarządu, rady nadzorczej i komisji rewizyjnej, MoP, Nr 1, dodatek.
- Kwaśnicki R.L.*, *Kulgawczuk D.*, Wybór członków rady nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami, MoP, Nr 1, dodatek.
- Kwaśnicki R.L.*, *Letolc P.*, Prawo spółek w orzecznictwie Sądu Najwyższego (2012–2013) – od redaktorów, MoP, Nr 1, dodatek.
- Lewińska A.*, *Letolc P.*, Forma dokonania zawiadomienia o nabyciu udziałów, MoP, Nr 1, dodatek.

Matysiak W.P., Dopuszczalność przyjęcia nieograniczonej odpowiedzialności za zobowiązania spółki partnerskiej przez wszystkich partnerów, PPH, Nr 2.

Mendyk B., Tendencje w zakresie ochrony patentowej metod chirurgicznych, terapeutycznych i diagnostycznych, PiP, Nr 2.

Michalak K., Wpływ ogłoszenia upadłości na toczące się postępowanie arbitrażowe – przegląd wybranych zagadnień, EP, Nr 5.

Molis J., Niektóre zobowiązania bankowej spółki akcyjnej wobec jej funkcjonariuszy, PPH, Nr 2.

Nalazek A., Mikołajska A., Zasady prowadzenia księgi akcyjnej, MoP, Nr 1, dodatek.

Nowińska E., Z problematyki reklamy ukrytej, MoP, Nr 6, dodatek.

Pankowska A., Paszek A., Publikacja orzeczenia jako forma zadośćuczynienia konkurentowi pokrzywdzonemu czynami nieuczciwej konkurencji, MoP, Nr 1, dodatek.

Piotrowska J.K., Instytucja przedawnienia roszczenia o zaniechanie w prawie znaków towarowych, MoP, Nr 5.

Piskożu P., Biuro podróży w polskim systemie prawnym, EP, Nr 3.

Płonka P., Czas trwania autorskich praw majątkowych do wzorów przemysłowych, MoP, Nr 6.

Pniewski M., Babska K., Reprezentacja spółki z o.o. w umowie z członkiem zarządu, MoP, Nr 1, dodatek.

Podrecki P., Opłaty półkowe, MoP, Nr 6, dodatek.

Popiółek W., Rolnik Ł., Wymagalność wierzytelności o wypłatę dywidendy w przypadku zaskarżenia uchwały walnego zgromadzenia określającej dzień dywidendy, PPH, Nr 2.

Popiółek W., Wydanie przez spółkę akcyjną dokumentów akcji osobie nieuprawnionej, PPH, Nr 3.

Przybysz M., Stosowanie sankcji bezskuteczności względnej do roszczeń o zaniechanie, PPH, Nr 3.

Rąpała K., Jasiński M., Zasady oznaczania remitenta weksla własnego, MoP, Nr 1, dodatek.

Reszczyk K., Problematyka podziału kompetencji zarządczych w spółce akcyjnej, PPH, Nr 1.

Ryszkowski K., Klauzula porządku publicznego jako klauzula generalna w arbitrażu handlowym w prawie polskim, PPH, Nr 3.

Sławek J., Syndyk w postępowaniach upadłościowych w Polsce, EP, Nr 6.

Stefanicki R., Dostęp osób poszkodowanych naruszeniami reguł konkurencji do dokumentów pozyskiwanych w postępowaniu publicznoprawnym, PiP, Nr 6.

Syp Sz., Nowe regulacje dotyczące IT w zwalczaniu nieuczciwej konkurencji w USA a prawo polskie, PiP, Nr 1.

Szczurowski T., Wprowadzenie klauzuli arbitrażowej do umowy (statutu) spółki handlowej, PPH, Nr 1.

Sztoldman A., Wykonywanie patentu przez współuprawnionych, PPH, Nr 3.

Szwaja J., Kolejne nowelizacje ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (w latach 2003–2013), MoP, Nr 6, dodatek.

Tomaszek A., Dochodzenie naprawienia szkody wyrządzonej wykonaniem zabezpieczenia roszczeń niepieniężnych w sprawach dotyczących czynów nieuczciwej konkurencji, MoP, Nr 6, dodatek.

Wałachowska M., Ziemiak M.P., Kompensacja kosztów pomocy prawnej w postępowaniu likwidacyjnym, PiP, Nr 1.

Wędrychowski M.P., Oświadczenie o rezygnacji z funkcji członka rady nadzorczej, MoP, Nr 1, dodatek.

Witosz A., Upadłość współnika spółki osobowej jako przyczyna rozwiązania spółki osobowej i jej likwidacji, PPH, Nr 4.

Wołowski P., Problematyka upadłości Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego, EP, Nr 1.

Wróbel K., Letolc P., Moment uzyskania statusu komandytariusza, MoP, Nr 1, dodatek.

Załucki M., Reklama podmiotu leczniczego jako reklama (nie)sprzeczną z prawem – uwagi na tle zwalczania nieuczciwej konkurencji, MoP, Nr 6, dodatek.

Zapadka P., Praktyczne zastosowanie art. 394 KSH, EP, Nr 1.

Ziółkowski M., Kumulatywna ochrona wzorów przemysłowych, PPH, Nr 2.

